

KRITIČARI O KNJIŽEVNOJ SITUACIJI 1962.

Vlatko
PAVLETIĆ

Pet aktivnih generacija u očekivanju 1963.

Nezahvalan je posao kritičara na kraju godine, kad mora rezimirati jedan literarni period konstatacijom — da nema šta rezimirati. Jer kad bi spomenuo, još uvijek bi se činilo da to nije dovoljno za rezime. A upravo sam se u takvoj situaciji našao izvršavajući olako prihvaćenu obavezu da za „Književne novine“ istaknem na pragu 1963. godine djela koja su u prethodnoj godini ispunila uvjete za put u budućnost. Odmah moram napomenuti da u hrvatskoj literaturi takvih djela nema zabilježenih u najnovijim bibliografijama knjiga. Poslednji događaj u poziji bila su Mihalićeva *Godišnja doba*, ali — ta je zbirka izašla 1961. godine. Roman o kome se najviše govorilo u posljednje vrijeme i koji je već (ekraniziran) prevalio i drugu etapu prema širokoj popularnosti — Horvátov *Mačak pod šljemom* — dobio je nagradu grada Zagreba namenenu djelima iz 1961. Knjige koje su novim čitaocima mogle pružiti istinsko uživanje, kakvo osjećamo jedino u dodiru s autentičnom i rafiniranom prozom, napisao je Petar Šegedin još odavno i sada su se pojavile samo u novim varijantama, dakle ih ne

možemo u pravom smislu smatrati novitetima 1962. godine. Proze pak — koje zavređuju posebnu pažnju — nisu objavljene kao knjige, nego samo u „Forumu“, pa prema tome ni u tome slučaju ne možemo u pozitivnu bilancu zagrebačkih izdavača zabilježiti bar jedan poen. (Mislim prije svega na proze Miroslava Krležu — treći dio *Banketa u Blitvi*, objavljen u prva dva broja „Forum“, i novi roman *Zastave* koji još uvijek izlazi u nastavcima u pomenutom zagrebačkom reprezentativnom časopisu.)

Zato je najbolje da ovom prigodom zanemarim stari novogodišnji običaj da se nekoliko naslova knjiga ponovo stavi na dnevni red i da se zadržim samo na nekim usputnim zapažanjima na kraju jedne izdavačke balade. Rekao sam izdavačke zbog toga što, prije svega, izdavače smatram odgovornim za negativnu bilancu prošlog trenutka hrvatske književnosti, koja još nikada poslije rata nije bila u tako paradoksalnoj situaciji da ima niz novih imena, a jedva nekoliko novih naslova knjiga. A poznato je da se imena u literaturi mogu nametnuti jedino snagom djela s kojima je javnost upoznata ili, pak, snagom organiziranog klikaškog ili na sličan način obojenog propagandnog

Nastavak na 2. strani

France
FILIPIĆ

O slovenačkoj književnoj žetvi

Slovenačka književna žetva 1962. godine obuhvata oko dvadeset proznih tekstova i deset pesničkih zbirki. Nijedna slovenačka drama, u književnom obliku, nije ove godine ugledala svetlo dana.

Proza je raznolika, većim delom obrađuje motive iz narodno-oslobodilačkog rata, a prihvata se takođe i našeg posleratnog života. Samo jedan pisac potražio je materijal za dva opširna romana u davnoj slovenačkoj prošlosti (Oskar Hudales).

Većina knjiga, koje su na slovenačkom jeziku izašle u protekloj godini, bila je prihvaćena prilično dobro, počeškad takođe sa blagonaklonim ocenama. Kakvih vanrednih priznanja nije bilo, kao što nije bilo ni naročito negativnih sudova. Takvo ocenjivanje odgovara stvarnom stanju, pošto je slovenačka književna berba tokom protekle godine u velikoj većini stvarno prosečna i na prstima jedne ruke možemo nabrojati prozne tekstove koji su bili napisani slobodno i u zaletu strasnog umetničkog stvaralaštva. Među takve bi trebalo ubrojati roman Pavla Zidara *Soha na*

oltaru domovine, dužu novelu Ivana Potrča *Susret*, i zbirku novela Smiljana Rozmana *Mesto* (koja je, doduše, izašla u 1961. godini). Tim trima delima mogao bih još priključiti roman Vladimira Kavčiča *Tamo i natrag* i roman Cirila Zlobeca *Muške godine našeg detinjstva*.

Pavle Zidar, dosad poznat samo kao pesnik, izdao je kod „Cankarjeve založbe“ odličnu autobiografsku knjigu, u kojoj opisuje nevolje mladoga čoveka, koji se kao dete prvo mora sukobiti sa okrutnošću rata i kasnije, u slobodnoj domovini, kao mlad idealan aktivist, s primitivnim odnosima u zabačenom i zaostalom selu, u kome se sav društveno-politički život pretvara u farsu. Knjigu odlikuje kultivisan jezik i okretan, pomalo himorističan način pisanja. Celo delo je u znaku nekakve životne skepe iza koje se, u stvari, skriva silovita angažovanost, pravi poluprigušen, potresni krik za bezbrižnom mladošću opljačkanog, ranjenog i krvarećeg srca.

Potrčeva duža novela *Susret* (izašla u redovnoj zbirci „Prešernove družbe“), težak je, dramatičan, moglo bi se reći baladičan tekst iz ratnih dana. To je priča o poštenoj seoskoj devojci, koja

Nastavak na 2. strani

Dragan
M. JEREMIĆ

Nesklad između talenta i kulture

Ova književna godina nije bila izrazito plodna. Kad se bolje zagledam u ono što je ona donela, čini mi se da je jedna od najznačajnijih pojava u njoj objavljivanje prvih knjiga nekih mladih prozaista koji mnogo obećavaju: Branimira Šćepanovića, Danka Popovića i Mirka Kovača. Za petnaest posleratnih godina dobili smo pet dobrih pripovedača: Isakovića, Bulatovića, Milankova, Ugrinova i Čolanovića, a sada, u vrlo kratkom razmaku, od kraja 1961. do kraja 1962. godine, dobijamo tri knjige, od kojih svaka najavljuje jedno novo značajno ime u našoj pripovedačkoj prozi, koja je oduvek bila najjači vid naše književnosti.

Moju radost što sam za godinu dana pročitao tri izuzetne knjige mladih pripovedača, međutim, pomućuje jedan veliki strah: šta će biti s ovim mladim piscima kasnije? Da li će oni lako nadrasti svoje prve tvorevine ili će, kao mnogi naši posleratni mladi pisci, nastaviti pisanje, ali ne uspevajući da prevaziđu prve, mladalačke domete? Većina naših mladih pisaca već u svojoj prvoj knjizi postigla je sve što se golim talentom može postići, izražavajući ono što se od detinjstva taložilo u njihovoj podsvesti. Ali to nije dovolj-

no da se stalno napreduje i da se ispe na velike visine književne umetnosti.

Prva zbirka pesama ili pripovedaka naših mladih pisaca je obično njihovo najbolje delo zato što je posle njenog pojavljivanja ne usavršavaju svoj talent i ne rade dovoljno na svom obrazovanju. Među mladim piscima znanje i obrazovanje ne predstavlja onu neophodnu komponentu književnog stvaranja, kako je to bio slučaj sa piscima naše starije i srednje generacije, koja se izgrađivala u težim životnim okolnostima. I posle neuspeha u svojim novim delima, oni ne gube pouzdanje u svoj talent ni uverenje da se njime sve može stvoriti. Oni ne shvataju da neće ponoviti ni prevazići prve uspehe ako ne budu usavršavali svoj talent, kao što je to shvatio Gete, koji je u *Putovanjima po Italiji* pisao: „Svakim danom postaje mi sve jasnije da sam rođen zapravo za poeziju i da bi trebalo da ovaj talent brižljivo usavršim i još ponešto dobro stvorim, pošto je vatra mladosti dopustila da mi poneka stvar uspe bez većeg studija.“

Nasuprot Geteu, većina naših mladih pisaca kao da se drži saveta koji je Janko Veselinović dao Borisavu Stankoviću: da ništa ne čita da bi ostao potpuno originalan i takvog shva-

Nastavak na 2. strani

ZABORAVITI ili SETITI SE u oči Nove godine

U slučajnim uličnim susretima s prijateljima (ili, možda, samo dobrim, boljim poznanicima, takvim po rezultanti duhovnog zblizjenja u nekom srećnom trenutku brzog uzajamnog razumevanja) dobih, ovih dana, dva čudno oprečna poziva, oba za zajednički doček Nove godine. Od jednog (ili jednih) — da odbacimo sve brige, da sve što je teško zaboraviti zaboravimo u jednoj veseloj noći, do zore, do jutra, do dana, do prvog januara šezdeset i treće; od drugog (bolje reći, drugih) — da se sastanemo i negde zasednemo, svu tu dugu novogodišnju noć, ne skidajući ni jedan jedini gram ličnih tereta i tegoba sa svojih pleća, ne zaboravljajući i ne odlazeći od sebe ni jednu gadnu uspomenu, ni jedno sećanje na upoznate užase, ni jedno gadenje, ni jedan gnev.

Osećam se, dakako, krivim (što je isto, kao i kada bih rekao: zaslužnim) za oba suprotno-značna poziva. U nekom — ne sećam se više kojem trenutku dobrog raspoloženja, jedne, one prve poznanike, privukoh dvema-trima šalama, po kojima me oni ubeležiše u veseljake, u kategoriju koja se upravo za tu čuvenu poslednju decembarsku noć traži i drži na efemerno visokoj ceni; u jednom drugom trenutku, preplavljen konkretnim iskustvima svakidašnjice, a

ne osetivši da sam u društvu permanentno mrzovoljnih, dakle među hroničnim nezadovoljnicima i očajnicima, otkrih sopstvene gnojave rane, što je bilo dovoljno da me oni „upišu“ među „svoje“, iskreno utešeni i obradovani saznanjem da nekome stvari idu još gore no njima samim. Perspektive za novogodišnju trepez s prvom grupom, valja priznati, zadovoljavaju, obećavaju i privlače, no obične su i banalne: jesti, piti i časkati, s potencijalnom moralnom obavezom da sedeljka proteče nepomučeno, srećno, veselo (poželjna je i razdraganost, naravno). Izgledi „provoda“ sa anticipatorima 15—18 kruga Danteovog „Inferna“, iskreno govoreći, interesantniji su, u svakom slučaju neobičajni, neuobičajeni: „dodite da se zajednički iskukamo i siti nalelećemo“, a u „pravila igre“ tog ekstravagantno zamišljenog dočeka Nove godine ulazi i pravo slobodne utakmice u monologiziranju, pravo da ne saslušate jadanja ni onog levo ni onog desno od vas, i da im upadate u reč ispovešću o svojim nevoljama, koje, razume se, smatrate značajnijim, jer su vam prisnije, u većoj meri nezastužene i — draže.

Ako ste promenljivošću svojih pokazivanja i otkrivanja afektivnih stanja, velikim oscilacijama svoje emocionalne prirode, šekspirovskom ljuľjaškom od vedre komedije do mračne tragedije, od Arielovih doskočica do Makbetovih zavirnih meditacija, dozvolili da vaši bližnji na vašem biću sagledaju jedan Janusov lik, a da drugi vaši prijatelji i poznanici vide drugu vašu facetu, u ljudskoj polarizaciji svojstava, pripisivanja mitološkom simbolu svakog ulaza i izlaza, i ako pri tome niste načinili grešku da pred nasrećnicima prsnete u smeh a pred veseljacima otkrijete turbodnu fazu svojih egzistencijalnih amplituda, — morate biti pripravnii ne samo na mogućnost kontrarnih poziva, kao što su ovi ovde pomenuti, nego i na njihovu opravdanost i umerenost. Uostalom, za čitaoca ovog malog proznog preludijuma novogodišnje noći, koja nam se približuje, i nije od neke važnosti i značaja, da li

sam ja (ili, da li bi neko drugi na mom mestu u napred opisanoj situaciji) prihvatilo prvi ili drugi poziv — uz mogućnost da ne bude prihvaćen nijedan — ali bi, čini mi se, bilo dobro da na domaku praznika smene jednog zemljnog obilaska oko sunca drugim (jedne finansijske godine drugom, jednog kalendarskog broja prvim većim) svi oni mnogobrojni, zaista, veoma mnogobrojni konsumentii novogodišnjih noćnih običaja odgovore sami sebi, makar samo na trenutak, tako reći u prolazu, u kratkom zastoju, kao u kakvoj privatnoj, intimnoj, diskretnoj, anonimno prihvaćenoj antimovinarskoj anketi, na kratko i jasno pitanje: hitaju li u tu noć — u tu veselu, vrlo, vrlo veselu, recimo raspusnu, recimo karnevalski opojnu i razdraganu noć — zato da u njoj nešto (ako ne sve, baš sve) zaborave, ili u nju grabe, u nju jure, u nju se zagnuruju, njome se zaogrću, njome se podstiču, podupiru, podstreka-vaju, hrabre i bodre, upravo zato što ništa nisu zaboravili, što svesno neće i ne pristaju da zaborave, što ne mogu da zaborave, da otpišu, da precrtaju, da oproste, da na neki sebi dostupni način pregrme, prerastu, prevaziđu.

Ko nalazi da ovo pitanje nije ni sasvim kratko ni sasvim jasno, a da u svom latentnom (psihološkom i etičkom)

Pavle
STEFANOVIĆ

značenju jeste ume-koliko provokativno, izazivačko, dispartano od smisla vesele novogodišnje noći, — slobodan mu i

srećan put, u tu veselu zimsku, budnu i burnu, anakreontsku i optimističku, zabavnu i zaglušnu, situ i pijanu, glasnju i dinamičnu noć! No — ko je voljan da zastane, da se da zadržati makar na trenutak za jedan mali fiktivni intervju, za odgovor na imaginarnu anketu Ničije redakcije, kao za velikodušnu kupovinu razglednice koju će odmah potom baciti, ili za polusasušeni bokor zimsko-baštenskih cvetova čiji je miris isčilio, taj će, verovatno, pristati da prihvati opomenu, da se u novogodišnju noć večerom ulazi i da se iz nje, u cik zore, ili nešto pre svitanja, ili kada je dan već osvojio — mora izaći. I sama ona, ta godišnje jednokratna noć, nalazi dakle svoje oličenje u mitskom bogu Janusu. Razume se, izlazeći iz te praznične noći, zadovoljni i zamoreni ljudi uputiće se svojim domovima, pećima, posteljama, rasolu, antimamur-lučkim praškovima, vrelim supama, prasećem pečenu za prvogoljarskim ručkom-doručkom. To je stari građanski uzus, tradicija srednjeg i višeg standarda, kojoj se nema šta zameriti. Ali, kad je reč o noćnim, preprazničkim trepezama po našim gradovima, neka se ni meni ne zameri za sećanje na tri epske trepeze iz našeg narodnog pesništva, iz predkosovskog ciklusa. Jedna je u Kruševcu, u dvorcu kneza Lazara. Za njom je i ambiciozna supruga, koja bi želela da sjaj i veličina vladavine njenog muža ne zaostane za bljeskom Nemanjića, te zato podstiče muža da sagradi raskošnu, zlatom ukrašenu zadržbinu (Ravnicu). Sve zvanice, feudalni vazali, poltronski odobravaju grandomaniji gospe i slabićstvu supru-ga, jedino se razboriti Miloš Obilić usuđuje da iskaže svoju nesaglasnost: „Vreme nije, niti može biti“, jer je turska najezda u punom procesu, pa ako se već nešto mora zidati, neka se to čini od tvrdog mermera („od kamena nikom ni kamena“). Trezvena Miloševa politička dalekovidost ubrzo se potvr-

Nastavak na 12. strani

SVOJIM ČITAOCIMA, SARADNICIMA I
PRIJATELJIMA „KNJIŽEVNE NOVI-
NE“ ČESTITAJU NOVU 1963. GODINU

Pet aktivnih generacija...

Nastavak sa 1. strane
pritiska na javno mnjenje. Kako u našem slučaju nova imena prodiru usprkos svim preprekama, pa i usprkos ograničenosti na fragmentiranu fizionomiju časopisa, možemo biti sigurni da iz njih ne stoji nikakva razglasna mašina, već potencijal talenta, nedovoljno afirmiran upravo zbog spomenute krivnje izdavača, koji nisu učinili ništa za tu novu generaciju. Nepostojanje knjiga u knjižarama i bibliotekama jednostavno je istina o aktivnosti te generacije, koja već ima niz rukopisa pripremljen za štampu, samo ne može naći blagonaklonog i za štampanje domaćih knjiga sposobnog izdavača. Neki se nalaze na modernom principu „samouslužbe“, pa skromnim sredstvima studentskih povremenih zarada štampaju vlastita izdanja pjesama, dok drugi, koji su bili toliko „nesmotreni“ da napišu roman, moraju čekati povoljniju situaciju za domaću literaturu, da bi se pokazalo ono što već sada zna nekoliko upućenih: naime, da su u pitanju bez sumnje daroviti pisci i djela koja od niza proza koje su u toku 1962. godine izlazile širom Jugoslavije. To je glavni razlog što na kraju takve izuzetno sušne godine ne podliježem pesimističkim zaključcima, naprotiv, dolazim u napast da možda i pretjerano optimistički ustvrdim, kako hrvatska literatura nije nikada poslije rata imala toliko potencijalne snage kao upravo danas, nakon završenog procesa pristizanja najmlađe generacije.

Računica je matematički uvjerljiva: Krleža nizom proza i drugih radova potvrđuje čudo svoje vitalnosti kao pravilo postojanja jednog literarnog genija; Tadijanović, Krklec, Sop, neki pisci koje historičari svrstavaju među „pisce između dva rata“ ne daju se uvoštiti u muzeju, nego djelima svježe inspiracije obogaćuju vlastiti opus, a time i hrvatsku suvremenu književnost; generacija koja se javila prije rata, a razgradila se u toku rata i poslije oslobođenja, još uvijek nije posustala, iako nešto manje objavljuje, a imena Ranka Marinkovića, Petra Segedina, Mirka Božića, Marijana Matkovića i drugih pominju se neprestano u anketama o najčitanijim našim piscima; „krugovaši“ i njima najbliži poslijeratni pisci (Vesna Parun, Jure Kaštelan, Đuro Snajder) u punom su broju i, po nekim znacima, usprkos stanovitoj rezigraciji (zbog neprestanih sumnjičenja, kojima su izloženi već godinama na putu svoga razvitka) sposobni i orni da iznenade čitaoce novim, još vrednijim, zapravo najvrednijim svojim djelima; i na kraju, kao najljepši dar protekle godine, nakon višegodišnjeg hijatusa, najmlađa talentirana generacija bez kompleksa (ili, kako se sama naziva, „ravnodušna generacija“) pisaca dvadesetih godina koji su već tu, prisutni sa svojim razlozima (Zvonimir Majdak, Branislav Glumac, Alojz Majetić, Petar Selem, Dubravko Horvatić, Zvonimir Bažog, Jozo Laušić i dr.) ili sa svojim „Razlogom“ (Zvonimir Mrkonjić, Igor Zidić, Vjeran Zupa, Milan Mirić, Mate Ganza, Nikica Petrak, Hrvoje Lisinski i dr.). Zaista, nema razloga za pesimizam, jer ima više pisaca koji zavređuju pažnju izdavača nego što ih je ikada u poslijeratnom periodu bilo na poprištu u hrvatskoj literaturi.

Godina koju nećemo zapamtiti po djelima, godina predaha, godina 1962. ostaje iza nas i mi je nećemo anatomisati, jer nam je donijela: kvorum „Foruma“, podmladenu „Republiku“, staloženije (premda odviše knjiške) „Razloge“, nova Krležina djela, blistavi trijumfalni povratka Prusta naše književnosti Petra Segedina, oživljenu aktivnost Matice hrvatske i nagovještaj novoga „Kola“.

Vlatko PAVLETIC

0 slovenačkoj književnosti

Nastavak sa 1. strane

se uključuje u borbu protiv okupatora, pa je zatim njeni vlastiti ljudi pogrešno optužuju da je gestapovka. Devojka slučajno, pošto ju je partizanski sud, osudio,

ostaje živa, ali izbačena iz kruga kome je dotad pripadala svim svojim bićem i autor se, na kraju, pita kakav će biti posle rata njen susret s onima koji su je tako nepravedno osudili i kako će se snaći u novom životu s tom tamnom, nerazjašnjenom prošlošću.

Rozmanova zbirka novela *Mesto* (Založba Obzorja) dobila je ove godine Prežihovu nagradu. U toj knjizi neorealistične proze čitaocu se otvara splet motiva iz ratnog i posleratnog života malih ljudi iz predgrada, koji se u tesnim okvirima svoga sveta nadu ponekad na rubu apsurdna.

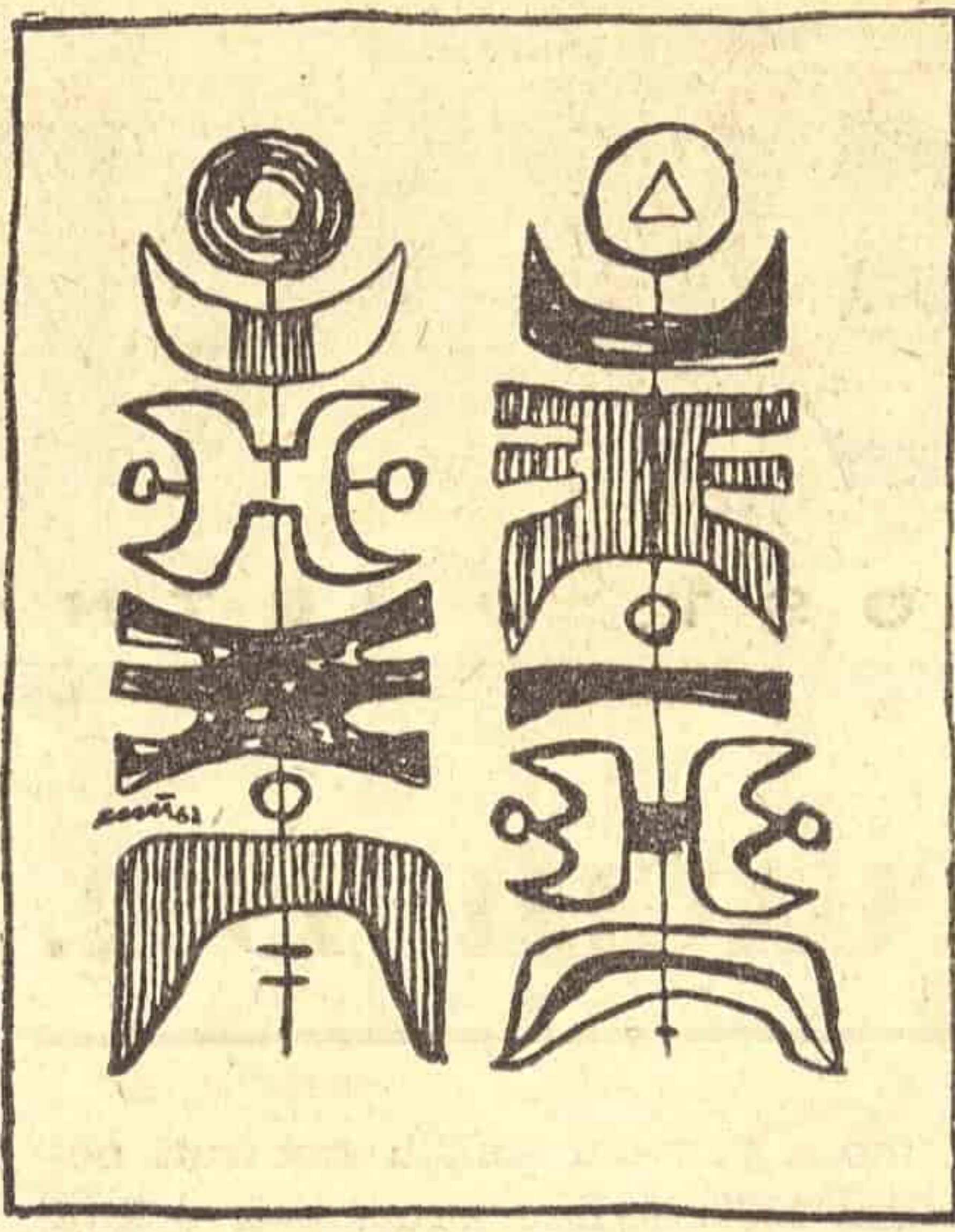
Treba priznati da je Rozman majstor detalja. Njegov način opisivanja je prividno nezainteresovan i hroničarski, ali, nasuprot tome, knjiga je puna tople čovečnosti.

Ovom prilikom da pomenem da je Rozman neposredno pred kraj godine izdao još jednu knjigu koja je vrlo interesantna. To su humoreske pod naslovom *Na tekućoj traci*, koje mu je izdala „Državna založba Slovenije“. Cela knjiga je komponovana na temu životnog standarda, i neke humoreskn su upravo sočne i privlačne zbog svojevršne fantastičnosti koja im daje poseban čar.

Roman Vladimira Kavčiča *Tamo i nazad* (Državna založba Slovenije) hrapro je delo. Sa spretnim spisateljskim perom Kavčič se prihvatio oblikovanja sudbine posleratne generacije mladih ljudi, koja se sa svim oduševljenjem poduhvatila izgradnje svoje domovine, a zatim je zašla u vrtlog peripetija društveno-političkog života i, između ostalog, morala je takođe proći kroz iskustva Informbroa.

Pesnik Ciril Zlobec je, kao i Pavle Zidar, 1962. godine izdao svoje prvo prozno delo. Njegova knjiga *Muške godine našega detinjstva* (Zavod Borec) kritika je, u svakom slučaju, ocenila kao uspeh, a pored toga bila je i nagrađena Kajuhovom nagradom.

Zlobečev roman je autobiografski, napisan mirno, ljupko, sa slabim prizvukom meditacije, moderno. Doživljaji mladića, koji još kao dete mora u vojsku, i to duboko u Italiju kao Primorac pod fašističkom vladavinom, da bi posle kapitulacije Italije našao put u par-

tizane, — otkrivaju nam na nov, svojevrsan i simpatičan način, poglavljive iz borbe naroda Slovenačkog primorja za slobodu.

Slovenačka pesnička žetva u književnim izdanjima bila je u protekloj godini razmerom oskudna. Jedva se tri pesničke zbirke izdižu iznad proseka; među njih spadaju zbirke *Pesme 1961*. Marijana Krambergera (Založba Obzorja), *Veče pred praznik* Nika Grafenauer (Državna založba Slovenije) i *Cvet pelena* Lojzeta Krakara (Cankarjeva založba).

Kramberger i Grafenauer pripadaju takozvanom „trećem talasu“ posleratnih mladih slovenačkih pesničkih generacija. Prvi je stvorio neku posebnu, naizgled vrlo jednostavnu „razgovornu“ poeziju, s kojom ipak na poetičan način pokušava da se približi malom, svakidašnjem svetu (negde mu je pomalo srodan mladi beogradski pesnik Branislav Petrović). Drugi je njegova prava suprotnost, dosetljiv ekspresionist s moćnom invencijom, koja tu i tamo, u preobilju figura i prenatrpanosti, gubi u sugestivnosti i ubedljivosti.

Lojze Krakar je poznato ime iz prve posleratne pesničke generacije i tada se proćuo, pred svega, po svojim pesmama s radnih akcija. Njegova pesnička zbirka, koja je izašla krajem godine, oblikuje se plom, smirenom lirikom, koja nosi u sebi duboku angažovanost. Neke pesme iz ciklusa „Auš-

vic“ spadaju među najlepše koje je čovek ikada pročitao u vezanom stihu o koncentracionim logorima. Zanimljivo su, takođe, Krakarove pesme u kojima dolazi do izražaja britka jetkost čoveka, koji ima osećanje da svojim pesničkim delom ne može ostvariti ni egzistenciju ni položaj koji bi mu po vrednosti ostvarenog dela pripadao.

Među ostalim pesničkim zbirkama treba pomenuti knjigu Jožeta Smita *Trepeljika* (Cankarjeva založba), knjigu smirenih pomalo tužnih pesama o čežnji, snovima i životu koji tako brzo prolazi, kao i životni obračun pesnikinja Vide Tauferove, koja nam se u zbirci *Svetli plodovi* (Založba Obzorja) prikazuje kao zrela umetnica.

Kad govorimo o slovenačkoj književnoj žetvi u protekloj godini jasno je da ne mogu zaobići neke knjige koje obrađuju književnu nauku. Na prvom mestu moram navesti reprezentativno izdanje monografije Mirka Rupela o Primožu Trubarju (Mladinska knjiga). Značajne su tri knjige koje je izdala Slovenska matica, i to knjiga Borisa Paternuja *Estetske osnove Levstikove književne kritike*, Franceta Koblara *Simon Gregorčič* i Franceta Bernika *Lirika Simona Jenka*. Da pomenem još da je Marja Boršnik kod „Založbe Obzorja“ u Mariboru štampala opširan izbor svojih članaka pod naslovom *Studije i fragmenti*.

U ovom svom kratkom članku jasno da nisam mogao da obuhvatim slovenačku književnost namenjenu omladini, o kojoj bi trebalo pisati s posebnim osvrtom.

Slovenačke pesnike i pisce odlikuje uvek naročito kritičan odnos prema društvenim događajima. Na prvo mesto izbijaju problemi društvene etike, i morala, i sve je uočljivija umetnikova angažovanost pri oblikovanju slobodnih, stvarno socijalističkih odnosa u našem društvu.

Zanimljivo bi bilo neke pojave u slovenačkoj književnosti uporediti sa sličnim pojavama u književnostima drugih jugoslovenskih naroda. Verovatno bi se ustanovilo da su jugoslovenski pisci o mnogim problemima našli zajednički jezik.

France FILIPIC

Nesklad između talenta i kulture

Nastavak sa 1. strane

tanja originalnosti proizlazi niz reperkusija koje su od štete kako za pojedince, tako i za našu književnost uopšte. Jedna od tih reperkusija je svakako uverenje, koje se sa više strana nameće, da je duhovitost suština književnog stvaranja. Svako ko ne može da izmisli nešto nevideno i nečuvano nije „pravi“ pisac. Sve što nije „štos“, po vrlo proširenom mišljenju, nalazi se već negde, u nekim knjigama, zabeleženo i zato nije ni najmanje zanimljivo. Vicevi, štosovi i duhovitosti ističu se na račun prave promišljenosti. A time mladi pisci, u stvari, dolaze u situaciju da isuviše liče jedan na drugoga.

Takva situacija se još i može opravdati u poeziji, naročito u jednoj njenoj vrsti, ali ona nije normalna u drugim oblastima književnosti, a naročito u kritici i esejistici. Zbog toga se, bar delimično, nalazimo u situaciji da se naši kritičari bave samo tekućom kritikom kao prilikom da duhovito pokazuju svoju superiornost nad piscem. Ima čak mišljenja da kritičar nije kritičar ako redovno ne prati knjigu po knjihu kako one, nezavisno od njegovih planova i interesovanja, izlaze iz štampa. To mišljenje moglo bi da bude tačno ukoliko kritičar ovaj neplanski i slučajno posao ne bi zamenjivao ostvarenjima većeg obima i zamaha.

Nedavno je jedan kritičar zamerio jednom žiriju što je nagradio jednu monografiju, a zapostavio jednu knjigu dnevnih kritika. Nikako ne bih mogao da podržim mišljenje da bi dnevnoj kritici trebalo dati prednost nad esejom, studijom i monografijom. Ako monografije obično otkrivaju ono što je uglavnom poznato, bar poznavaoćima

mladi nadobudni naši znalci filmske umetnosti loše i potencijalno napisali o Bulajčeviću filmu *Kozara*.

Znam samo da sam slušao i čitao kako je to, uglavnom, koješta a ne film, primitivizam, anti-film i tome slično. Uostalom, namerno sam potpisao iz sveosti sve ružne epitepe koje mogu da rođe zavist i pomodarstvo kamuflirane „stručnošću“ i tobož nezavisnim, smeelim duhom.

Sada čitam oduševljene i pune priznanja — ne lažnog, već prapračenog zamerkama — kritike koje je ovaj zaista epski film dobio u francuskoj stručnoj i ostaloj štampi, od imena raznih, ali i takvih kao što su Fransoa Trifo i Andre Mišel.

Oj Kozaro, šta si dočekala...

NEBESKA DIPLOMATIJA I NEBESKA ATLETIKA

Znalo se za nebesku mehaniku. Onda su vreme i ljudski genije (šta možemo) dali otkrića koja su za rezultat imala — nebesku strategiju (kasnije i taktiku).

Prirodno, pojavila se odmah zatim i nebeska diplomatija.

Sada postoji i nebeska atletika.

Već dosta dugo redakcijska svakodnevica, opterećena vestima o svakojakim događajima i mukama, pruža mi jedno uživanje svoje vrste. Za objekat istraživanja u kosmosu u ovoj etapi, i metu svoje kosmičke rakete, Amerikanci su izabrali Veneru, Sovjeti Mars. Rakete *Mariner II*, američka, i *Mars I*, sovjetska, lansirane su u različite datume, imaju različite osobine i drugačije putanje. Tek, odavno sam primetio da kad na moj sto dođe TASS-ova vest o *Marsu I*, ne može proteći više od sat-dva a da ne stigne i vest neke američke agencije o *Marineru II*. I obrnuto. U svakom od ovih slučajeva radilo se o tekucim, usputnim, privremenim podacima, koji sami po sebi za javnost ne znače ništa, osim podsećanje na to da raketa leti svojim putem. To jest, i ova raketa.

Počeli smo da se kladimo, u redakciji, koliko će vremena proteći od dolaska vesti o jednoj do stizanja vesti o drugoj. Možda ćemo osnovati i malu kladionicu. Nebesku kladionicu.

Još se ne kladimo u vezi s razgovorima u Zenevi.

Nebeska atletika nam, izgleda, najviše prija od svih nebeskih disciplina.

Život oko nas

BOŽIDAR BOŽOVIĆ

ONAKO, UZGRED

MENS SANA...

VEST O DODELJIVANJU Nobelove nagrade 1962. godine Džonu Stejnbeču, a zatim televizijski prenos iz Štokholma, podsetili su me da je prošlo, nepaženo, ravno godinu dana od one vesti koja je nas toliko obradovala i od štokholmskih svečanosti prošlog decembra, pa (ljudi su sebični) i od svega onoga što je za mene, kao radio-izveštača, značilo tih i takvih nezaboravnih deset dana u najlepšem gradu severa.

A ova godina dana, koja je sobom odnela i sedamdesetogodišnji jubilej Ive Andrića (književni jubilej se različito slave), prošla je zaista nezapaženo.

Tek, najednom, našao mi se u rukama jedan od onog bezbroja časopisa i publikacija iz belog sveta koji redovno stižu ljudima određenog posla da bi, tako često, i neotvořeni, otišli u tamu redakcijske korpe za rukopise. Bio je to najnoviji broj mesečnog časopisa „Svetsko zdravlje“, koji, u Zenevi, izdaje Svetska zdravstvena organizacija (World Health, the Magazine of the World Health Organization). I u njemu, na punih osam stranica, briljantna foto-reportaža o mostu na Drini, na Drini ćupriji, petnaest izvrsnih umetničkih fotografija i šesnaest portret Andrićev. Svaka je fotografija dobila, umesto objašnjenja, jedan ili više odlomaka iz Andrićevog teksta. Autor Zan Mor (Francuz Zan Mor ili Engleskinja Džin Mor?) odustaje od pokušaja da makar i jednom svojom reči interveniše i re-meti sklad između svog umetničkog rezultata sa kamerom i teksta kojim je bio inspirisan. Tako je pred nama jedno remek-delo foto-reportaže.

Bog nam dao zdravlja: kad se niko kod nas nije setio da ovako nešto načini, moralo je „Svetsko zdravlje“ da nam u pomoć pritekne. (U svemu tome

je simpatičan, ali pomalo i komičan, izgovor anonimnog urednika ovog časopisa, oduševljenog Andrićevom literaturom i samom reportažom, koju naziva foto-esejom: on njeno objavljivanje objašnjava time što je ovaj most, „... iz koga je varoš iznikla kao iz nekog neuništivog korena...“, primer — jednog vida urbanizacije, tog tako aktuelnog problema!..)

Da napomenem zainteresovanima: na omotu časopisa stoji napomena da se fotografije, koje nisu označene da su pod „kopirajtom“, mogu dobiti od uredništva. Ove n i su pod „kopirajtom“. Zaista, mens sana in corpore sano.

U ZDRAVSTVU NASEM IMA NEČEG NEZDRAVOG

Skandal sa epidemijom koja se pojavila na Dečjoj klinici u Beogradu među novorođenom decom ne bi trebalo da prođe bez posledica. Vrlo ozbiljnih.

Činjenica je da ovo nije prva ovakva epidemija i da je 1957. godine bilo obolelo 190 dece. Činjenica je da smo doterali dole da lekar savetuje porođilju da se pre vremena vrati sa detetom kući da dete ne bi (u bolnici!) obolelo, o čemu, ne prvi, autentičan primer zna baš ovih dana.

Činjenica je i to da, i pored iskustva iz 1957. Dečja klinika nije imala potrebnog leka u dovoljnoj količini (i to ni sada — a epidemija se vuče od novembra). I šta se događa: pokreće se primitivni, prosjački mehanizam, sakriven pod plaćni termin „ljudske solidarnosti“, pa se zovu ambasade i drugi jugoslovenski predstavnici u inostranstvu i obraća se radio-amaterima da oni vapiju kroz etar hiljadama znanih i nezvanih kolega iz celog sveta. Sigmanicin stiže. Onda se ustanovljava da tog leka ima u Beogradu, Zemunu, Zagrebu, Ljubljani, Mariboru i Prištini. Pored ostalog, velika količina propada u nekom skladištu i prolazi joj rok. Postoji, otkriva se javnosti ovim povodom, čak i ustanova koja nosi naziv „Savezna uprava za medicinsku službu i farmaceutsko snabdevanje“. Iz te ustanove dolazi izjava koja, ukrotko, kaže da bi se bilo drugačije da postoji „međubolnička saradnja“ (?), ali da je ta uprava, nezavisno od svega ostalog, „izdala nalog“ (sic!) da se „najhitnijim putem, avionom“, lek dopremi iz Brisela.

Uslovi u kojima posluju mnoge naše bolnice (zgrade, oprema, preoptereće-

nost i sl.) takvi su da se mnogo šta može i mora shvatiti. Ali ne sve.

A što se organizacije tiče, važno je da čemo, pored zdravstvene knjižice, sada dobiti još i nekakav karton-uložak, pa čemo jednog lepog dana, ako dalje uznapređujemo, nositi kod lekara i ceļu kartoteku. I važno je da se vajakmo kako ova korisna i potrebna (?) mera ne može biti u roku sprovedena, jer je taj rok kratak (kao i uvek, dabome).

Ističemo svuda da na socijalnom osiguranju treba štedeti, novac se razbacuje kao Alajbegova slama. A u tu svrhu trošimo ko zna koliko na nove kartone-uloške i na njihovo stavljanje u upotrebu, a koliko čemo vremena lekarka trošiti, to niko ne zna.

I pored svega toga — o čuda! — iz objektivnih razloga deca će nam se i dalje u porodilištima razboljevati.

A PROPOS...

Iz referata Stane Đurić-Klajn na nedavnoj (uspejoj svečanosti podovom 25-godišnjeg jubilej Muzičke akademije) u Beogradu: „Već godinama nema nastave iz predmeta violon-čelo, pošto nije mogao da se dobije stan neophodan da bi se doveo sa strane nastavnik...“

Iz razgovora sa jednim od tvoraca filma *Veliki i mali*: „... Ovaj naš film zaradio je „Avali“ oko 180 miliona dezinčnih dinara, jer je imao dobru prođu u inostranstvu. Slučajno je, što s tim faktorom i sa tim parama nema nikakve neposredne veze, stambena zgrada „Avale“ stajala oko 180 miliona. Niko od filmskih umetnika i radnika, koji su stvorili film *Veliki i mali*, nije od „Avale“ dobio stan (niti je iko nadležan da slobodnim filmskim radnicima da stan), ako se izuzme jedan električar — čija je žena službenik u aparatu preduzeća, pa ga je dobila ona, a ne on...“

Moj komentar: znam za nekoliko njih koji su došli ili dolaze iz unutrašnjosti, savršeno je nejasno zašto, i koji su dobili ili dobijaju stan u Beogradu.

Primedba: ovaj komentar ne ulazi u inače složeno pitanje kako može i kako treba da se vodi stambena politika uopšte, u našim prilikama i oskudici stambenog prostora. Ovo i nije bio, dakle, komentar „već manje-više samo asocijacija: a propos.“

OJ KOZARO...

Nemam nerava ni vremena da sada pretražim sve ono što su mladi i manje

jedne oblasti, pitam se: šta dnevne kritike mogu otkriti što, istom tom krugu, ne bi bilo poznato? Pokušaj da se dnevnoj kritici kao manifestaciji talenta da prednost nad esejom, studijom i monografijom kao izrazom znanja, jedna je od karakteristika književne situacije u kojoj se neopravdano umanjuje vrednost i značaj znanja.

Ističući kako je preuznošenje vrednosti talenta u stvaranju štetno, jer se u toj situaciji troše snage na manje i neznčajnije napore, a zapostavlja stvaranje većih, složenijih, sintetičnih dela, nikako ne želim da istaknem veću vrednost erudicije od vrednosti talenta. Talent je u svakoj stvaralačkoj delatnosti primaran, ali se on brzo istanji, umanji, iscrpi, ako se ne oplemenjava i ne obogaćuje kulturom. A kultura vredni samo ako je u službi nesumnjivog talenta. Pravi, veliki umetnik je čovek kod koga je i jedno i drugo spojeno u plodonosnu sintezu, tako da kultura ne stoji iznad talenta, ali ni talentat ne ostaje bez kulture. Stoga ne bih mogao da se složim ni s tendencijom da se književnost smatra posledicom kulture i znanja, odnosno ugledanja na manje ili veće uzore.

Broj književnika kod kojih kod nas znanje i kultura premaša i prevazilazi talent manji je od broja književnika koji apsolutizuju vrednost talenta, ali njih je, izgleda, sve više. A uticaj njihovog shvatanja književnosti je sve veći. Dok su talentovani pisci bez kulture neka vrsta humorista, dotle su ovi pisci erudicije — mimetičari više nego pravi stvaraoci. U stvari, i oni su, posredno, proizvod iste one situacije u kojoj su karakteristična pojava talentovani pisci bez kulture. I jedni i drugi nemaju pravilan odnos prema kulturi: jedni je zanemaruju, a drugi je kopiraju. Izgleda da naši eruditi drže da su vlastiti koreni naše kulture i književnosti potpuno nemoćni i da stalno treba prenositi tuđe pelcere — otprilike onako kako je Bogdan Popović preporučivao na početku veka, kad je pokretao „Srpski književni glasnik“.

Kad ukazujem na nekritičko i neoriginalno ugledanje na uzore iz strane književnosti, ne mislim na to da se naši pisci ugledaju na neki određeni književni pravac i slede neku koherentnu književnu teoriju, nego da podražavaju određena dela nekih stranih pisaca. Ta pojava dovodi me vrlo blizu zaključka koji je pre tridesetak godina dao Antun Barac, pišući „da je naša modernistička književnost — u nekim svojim krajnjim izdancima gola imitacija zapadnih književnosti — gotovo sasvim izgubila dodir s rođenim tlom, postajuć i za nas bez značenja“. Naša književnost se, dobrim delom, bavi opšteltudskim i večnim, a malo našim specifičnim problemima. To joj daje veštačku, apstraktnu opštost, a ne onu konkretnu opštost koja je rezultat dubokog poniranja u rodno tle.

Ponekad to podražavanje pisaca i dela iz stranih književnosti dolazi do granice (a možda čak i prelazi granicu) dozvoljenog. Problem ugledanja je vrlo složen problem, ali ipak postoji jedno pravilo za njega: može se uzimati od drugih sve pod uslovom da se to prevaziđe. I Šekspir i Molijer su se držali tog pravila na radost čitavog čovečanstva. Ali naši pisci koji polaze od životnih situacija iz dela Euripida ili Sartra nisu uspeali da ih prevaziđu. A katkad se njihovo podražavanje, koje ni u čemu nije uspeo da prevaziđe uzor, pretvara u kopiranje. Kako se drukčije može nazvati podudarnost čitavog niza tema jednog našeg esejeista sa temama u jednoj knjizi izabranih eseja T. S. Eliota? I kako se može opravdati činjenica da je jedan naš dramski pisac koristio u jednom svom komadu ideje iz jedne, a u drugom — ličnosti iz druge Sartrove drame?

Taj nesklad između talenta i kulture je, čini mi se, jedan od osnovnih nesklada u našoj savremenoj književnosti. Naravno, ja govorim samo o proseku i o nekim mlađim piscima, dok su u delima naših najznačajnijih pisaca po pravilu usklađeni talent i kultura. Toj usklađenosti, koja vodi pravoj stvaralačkoj plodnosti i originalnosti, treba da teže i mlađi pisci, kako bismo u idućim godinama mogli sa zadovoljstvom konstatovati da je naša književnost prevazišla jednu od svojih prolaznih slabosti i da je posle niza ranijih uspeha, postigla još veći napredak.

Dragan M. JERICIĆ

Tanasije
MLADENOVIC

VETROVITI SAN

1.
P okradenoj noći pokrov nađi neki
Jer, noć može i da se razboli
Jer, zvezde mogu i da prestanu
Jer, oblak može i da ih otkrije;
Videla mogu sva da se utule.

Ona se sada samo gordo greje
Na nekom hladnom plamenu mraza,
Na nekoj vatri koja zna da gori
Samo ko vatra vetrovitog sna,
Samo ko luča zimskog sna,
Rashladenog i mrtvog,
Zubatog sunca.

Zato je pokrij, izgublenu, bolnu,
Očešljaj joj mraka kurjuka guste,
Obrgi i ugrij čadavi stas.
Kroz ruke propusti brašno njene tame,
Kroz zagrljaj oseti tešto njenog tela,
Kroz oči progledaj kostur Kumove slame
Po-a od vetra
Pola od kiše.

2.
Noćas je vetar navodadžija oblacima i zvezdama,
Noćas je vedrina zahvatila svet u svoj ponoćni sjaj:
U vedru s bunara ogledaju se pošumljena nebesa.

3.
Jedan znak kraj puta, jedan stub, jedna ptica.
Zeleno drvo na oborju. Zeleno i drveno u očima.
Zeleno sećanje ko neki jedva zalelujan plamen.
Ko plamsavi trag koji je povučen između nas.

Jedan znak kraj puta, jedan stub, jedna ptica.
I drvo okrihati namah, i zeleno se osmisliti namah.
Drveni sećeni konj u propanj ods-oču oblacima.
I jedno odjednom klonulo sunce,
I jedan odjednom sablasan mesec
Pojave se u predelu našeg zaborava:
To počinje prolećna igra uspomena,
I izgubljenih rajeva.

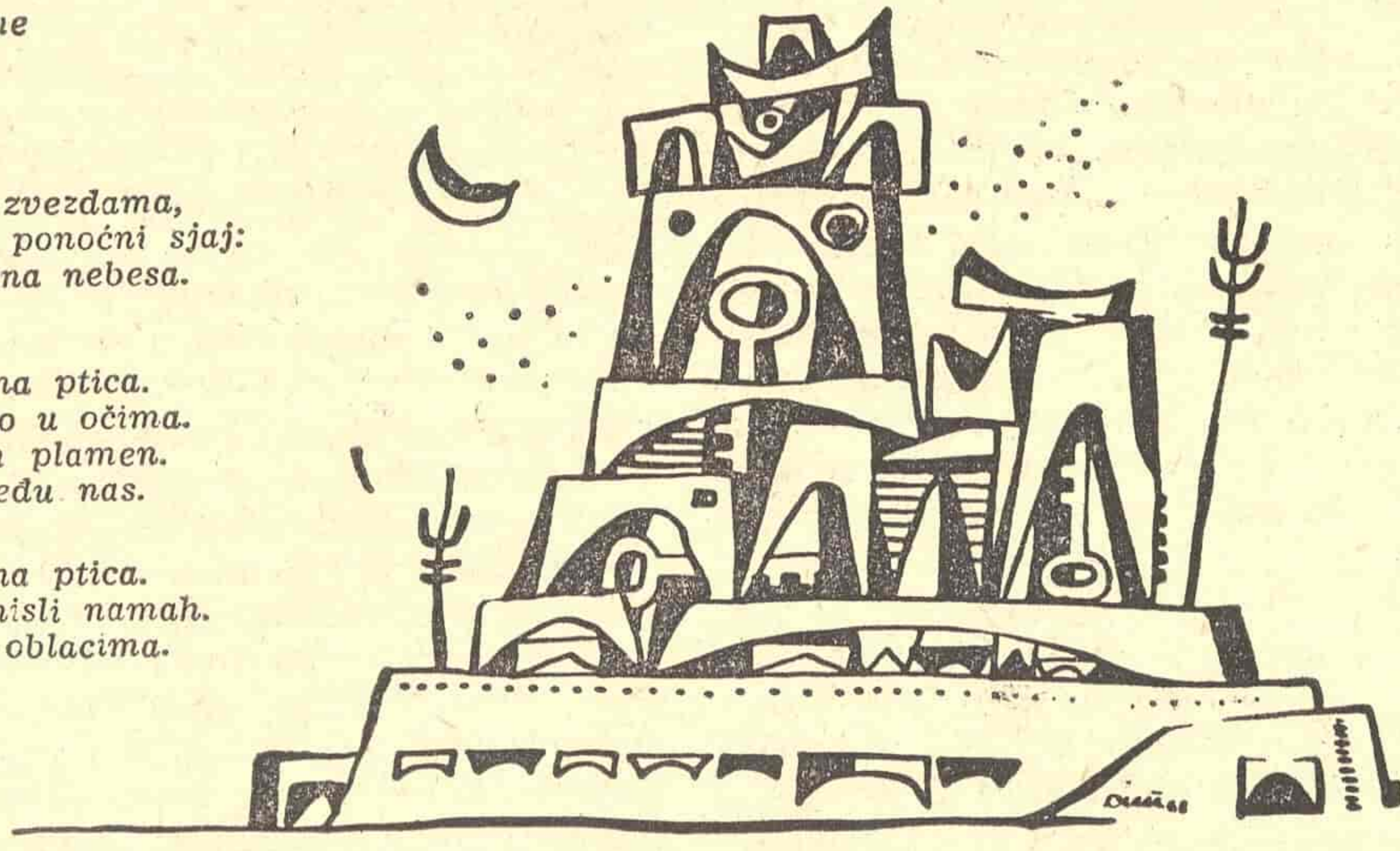
Jedan znak kraj puša, jedan stub, jedna ptica.

KAD ČOVEK ODE

K ad čovek ode, da li i ljubav sa njim odlazi?
Kad čovek krene, da li se nebo za njim pokrene?
Da li se zemlja i oko cveta za njim ovlaži,
Raščinja li se, lagano, dlanom, sudba zlokobna,
I dan i noć, u mrtvom nizu, da l' nežno kapnu
Otrov nestanka, da l' jedno drugo u drugom traži
U trenu istom, u poslednjem botu, u belom bljesku,
I l' sve se smrzne ko šta se mrzne u lednom
srcu sržba zlobna?
Da l' tiho sve vene, i l' sve se svrši u bučnom tresku?

Kad čovek vene i ljubav svene, al' uvek stoji
Nešto što zrakom fantomski lebdi, van našeg vida.
Da l' ljubav ljudska oko nas kruži i dodir traži?
Skamenjeni govor, dah našeg daha, da l' nađu odjek na
drugoj usni?
I l' jedna mislo, i l' stid naš trajni, da l' put do stida.
Drukčijeg nađu, u drugom nekom koji nas sledi, onkraj
života, i onkraj zida
Koji nas stalno i gorko dvoji na ono kad jesmo, i kad nas
nema?

Da l' moć, da l' snaga koja nas drži uvek i dolazak drugih
priprema?
I l' pustoš ostane, i l' ništavilo koje nas vodi po nevidnoj
stazi?
Kad čovek ode, da l' sve sa njime, da li i ljubav sa njim
odlazi?

KRITIČARI O KNJIŽEVNOJ SITUACIJI 1962.

Miloš I. BANDIĆ Lament nad 1962.

A ko je čovek zaokrupljen nekim svojim instinskim literarnim poslom do kojeg mu je stalo, ima valjda pravo da književnu godinu i ne primeti. Ako kritičar u toj godini registruje (prikaže tridesetak novih knjiga domaćih

spisatelja — ima valjda pravo i da kaže kako književna žetva nije bila izuzetna.

Godina, dakle, kao mnoge što su bile i što će biti. Cega tu ima značajnog ili žalosnog?

Voleo bih stoga kad bih o godini 1962. mogao da govorim kao o godini pribiranja i nemog, samozatajnog rada. A opet, izgleda mi, razgovor bi se morao svesti na one neizbrojive, poznate i bezimene uzroke i razloge (u čoveku i van njega) koji taj rad i pribiranje ometaju, sputavaju, kočte, truju i podrivaju. Trebalo bi zatim govoriti o tome kako je teško, naporno i zamorno (i gotovo uništavajuće) raditi — kad čovek zaista nešto radi, ne trošeći se i ne rasipajući samo u prigodnim poslovima od nedelje do nedelje, i od zla na gore. Kako je teško, i kako oslobađajuće, utešno. (Svako mora sam doći do tog rasvetljenja.) Pa ipak, ne zna se šta pri tom pisca više muči: da

li saznanje da je malo uradio ili pak koliko mu još mnogo ostaje da uradi. (Jer sve je manje vremena i sve više nepredviđenih, komplikovanih, odgovornih poslova.) Niti se opet sa izvesnošću može reći da li ga jače podstiču i privlače težina ili netaknutost, novost poslova sa kojima se suočio. Sve su to dileme i raskrsnice koje kad-tad nailaze i koje je nemoguće mimoći. U takvim okolnostima može se bez patetičnog uzbuđenja gledati kako jedna književna godina sa svojim bleđim, beskrvnim čarima tone u mrak i maglu.

Nije veselo. Ali ni sve tako crno.

Možda će — ipak — ova 1962. biti spominjana kao godina „Lamenta nad Beogradom“ i hiljadustraničnih „Seoba“ Miloša Crnjanskog. Ostaje još da se vidi.

Drugi ljudi reći će, izmisliće, poželeće možda nešto drugo. Sve su to iskrene posvudašnje uznemirenosti koja

sumnja, koja nečemu stremlji i strasno se nada. Totalna izloženost čoveka (i pisca) opasnim i zavodljivim mamcima svakodnevnosti ne dopušta mu da bira i traži radno spokojstvo i samoću. I što je piscu danas teže da se usredsredi na delo, utoliko je manje razloga koji njegov eventualni neuspeh mogu da opravdaju. Nema sredine ni uzamaka: pisca ili nepoštedno hvale ili svirepo uništavaju. Šta preostaje onda sem neprestanih napora i beskonačnih lišavanja? I šta da se zaželi sem onoga što se ne može ili gotovo ledva može ispuniti? I kome se požaliti, s kim podeliti san i očaj?

Sve što je van sfere dela pripada ćutanju ili zaboravu.

Predrag PALAVESTRA Godina nagoveštaja

O jednoj književnoj godini može se pisati na više načina: o delima, o autorima, o pojavama; može se pisati informativno, analitički ili sintetički. Kritičari, koji su, po prirodnoj posla, pozvani da se time bave, izabiru onaj put koji im, po njihovom mišljenju, najviše olakšava da književnost u datoj godini obuhvate jednim pogledom. Pre više od sto godina, kada je ruska književnost živela u znaku Gogoljeve slave, i kada se o delima Turgenjeva i Gončarova pisalo kao o knjigama s tekuće knjižarske trake, Bjelinski je o jednoj književnoj godini napisao obimnu studiju od punih pet

štampanih tabaka, i tim tekstom utvrdio načela kojih se kritičari i danas pri državaju kad se nađu u prilici da saopštavaju svoje mišljenje, ili svoje opšte utiske, o književnosti nastaloj tokom jedne godine. „Pri izlaganju pregleda godišnjeg razvoja književne delatnosti — pisao je Bjelinski — nije potrebno obraćati pažnju na broj dela ili se postarati za ocenu svake pojave, iz bojazni da publika bez pomoći kritike neće znati šta da smatra za dobro, a šta za rđavo. Čak nije potrebno ni da se zadržavamo na svakom pristojnom delu i da se upuštamo u detaljnu analizu svih njegovih dobrih i rđavih strana. Takva pažnja sada po pravu pripada samo delima naročito značajnim u pozitivnom ili negativnom smislu“.

Ma koliko se trudio da ne izneveri navedena načela V. G. Bjelinskog, kritičar, koji piše o pregledu naše književnosti u 1962. godini, neće moći da im do kraja ostane veran. Jednostavno zato što, osim nekoliko knjiga, nema dela naročito značajnih ni u pozitivnom ni u negativnom smislu: posle mršave literarne žetve, u kojoj se dobre knjige same izdvajaju kao dogadaj koji su, donekle bar, popravljali književnu klimu tokom jedne kalendarske godine, može se pisati samo o sivilu osrednjosti. koje, ni u kom slučaju, ne zaslužuje ni naročitu pažnju javnosti ni veći interes književne kritike.

Dva-tri romana, nekoliko zbirki pesama i, otprilike, isto toliko knjiga kri-

tika i eseja, desetak pripovedaka i tri četiri drame, koje su svoje autore pre nagovestile kao moguće nego predstavile kao aktivne i zrele dramske pisce — to je, uglavnom, sve što bi se moglo izdvojiti i zabeležiti kao pozitivan literarni bilans u 1962. godini, ali, na žalost, ne i kao neki naročito književni karakteristikum te godine. Da se nisu pojavila 1962. godine, ta dela su se mogla pojaviti koju godinu ranije, ili koju godinu kasnije: ona nisu donela nikakvu suštinsku novinu našoj već pomalo omlitavoljoj i tromoj književnosti. Ne utičući naročito ni na književne odnose ni na postojeću klimu književnoga duha, sitog i sitnog samozadovoljstva, intelektualnog komoditeta i nepoverenja prema mogućim promenama postojećeg stanja, te knjige bile su uteha, ali, istovremeno, i nagoveštaj pravih mogućnosti pisaca kojima još uvek predstoji mnogo otpora i mnogo borbi dok konačno književnu situaciju ne učine zdravom, stvaralački konstruktivnom i uistinu slobodnom.

Slobodnom u jednom višem, principijelnijem značenju reči; slobodnom od sitnih strasti, intelektualnog i duhovnog konformizma, od nepoverenja, omalovažavanja, svesnog ili nesvesnog sputavanja, od zloupotreba; slobodnom od lenjosti duha, od samozadovoljstva, od glasnog, veštačkog, nametljivog i lažnog avangardizma, od dokrinerstva i dogmatizma svake vrste, od obmana i opsenja; slobodnom od straha, od po-

luistina i od laži, od kritike koja to nije, od koterijaštva, monopolizma, lažnog predstavljanja, od etiketa, olakih sudova, dezinformacija, monopolizma primitivnosti, neduhovnosti i učmalosti; slobodnom da stvara, da se razvija da se oploduje novim, smelim idejama slobodnom da se angažuje, slobodnom da se koristi svojom slobodom.

Iako, na prvi pogled, može da izgleda da ti nagoveštaji nemaju neposredne veze s književnim stvaranjem, da se više tiču literarnih prilika nego književnosti, koja se potvrđuje delima pouka koja se može izvući iz literarnu 1962. godine kazuje da je oblast u kojoj pisac deluje mnogo šira od uskih čisto literarnih okvira, i da književna dela ne dolaze kao dar neske milosti, već kao rezultat punog života, svestranog angažovanja za vrednosti koje treba da postanu sastavni deo svakodnevnog života. Nastojanja, potvrđena tokom 1962. godine, da se podignu ugled i dostojanstvo pisca i da se, samim tim, funkcija kritike preciznije odredi i na etičkom, kao i na estetičkom planu, odnosno da se prevladaju postojeće i nepostojeće barijere među piscima koji, ostajući u tradicijama svojih nacionalnih kultura, teže ka stvaranju jedne jedinstvene, socijalističke kulture predstavljaju literarne pojave prvoga reda, po kojima će književna 1962. godina ostati zabeležena kao godina nagoveštaja koje, u celosti, tek treba ostvariti.

U ŽIŽI SUNCA I ZLA

Mirko Kovač: „Gubilište“; „Progres“, Novi Sad 1962.

MIRKO KOVAČ

ZA PESNIČKU PISMENOST

ZIVADIN LUKIĆ: „RAZBOLJENA SKOLJKA“, IVAN MARTINAC: „ELIPSE“, JUDITA SALGO: „OBALOM“, BORA HORVAT: „NIKOM OD MENE“, „MATICA SRPSKA“, NOVI SAD 1962.

OBLICI SAVREMENOG ROMANA razvijaju se i granaju u znaku ogromne raznovrsnosti. Svaka generacija romansijera nastoji da umetnost romana da svoj doprinos, da novim ili ponovo otkrivenim elementima prevaziđe romansijersku tehniku starijih ili neposrednih prethodnika. Savremeni čitalac se često nađe u neodumici pred obiljem stilskih, metodskih ili kompozicionih novina koje prate razvoj i, manje često, rast romana; on ih u mnogo slučajeva doživljava kao prepreke između sebe i dela, kao kamen spoticanja u procesu doživljavanja, primanja i ocenjivanja vrednosti knjige koja je pred njim. Stara je istina da stvaraoce-novatore uvek ukorak prati herda nestvaralaca-imitatora koji, bez ikakvog udela imaginacije, imaju izvanredno razvijenu sposobnost asimilovanja i gotovo mehaničkog prenošenja novih elemenata koji, u rukama drugih, predstavljaju stvaran doprinos razvoju romansijerske tehnike. Dok prvi stvaraju svoja dela i otkrivaju nova područja duboko ukorenjeni u samu srž života, drugi svoje korenje vuku iz književne konvencije. Lov u mutnom predstavlja jednu od najvećih opasnosti za savremenu literaturu, pošto su česti slučajevi da prevlašni literarni hohštaperi stižu slavu kiteći se perjem književnih novatora i zakletih boraca za literarni progres. Savremeni čitalac, zbunjen i ošamućen mnoštvom dela koja bi po svaku cenu da budu moderna, snobljivo odmahuje glavom i, nemoćan da odvoji pravo od lažnog, veoma često traži utočište u svetlu strogo određenih vrednosti književne istorije.

Mirko Kovač je mlad pisac i Gubilište je njegova prva knjiga. On nije ostao postrani od modernih struja koje obilato natapaju naše književne obale. Ali je on, očigledno, najpre kao čitalac, pa potom kao stvaralac, umeo da odeli pravo od lažnog, autentično od krivotvorenog, da, koristeći se iskustvima potvrđenih umetničkih vrednosti savremene proze, izbegne zamke koje mu je stvaralački postupak kome je pribegao postavljao i napiše jedno u punom smislu reči modernu knjigu.

Kovačevo Gubilište je daleko od romana shvaćenog u klasičnom smislu reči. Ovom delu, čal., nedostaju osnovni elementi koji bi ga mogli približiti bilo kojoj podvrsti ovog književnog roda koji se tako uporno opire tačnoj, kratkoj i sveobuhvatnoj definiciji: u njemu nema određenog tona događaja, radnje koja bi se postupno razvijala, nema jedne ili više ličnosti kroz čiju bismo se svest kontinuirani kretali ili čije bismo doživljavale pratili.

Izdavač u kratkoj popratnoj belešci naziva Gubilište „autentičnim poetskim delom“. Mada je nesumnjivo da poetski elementi ove knjige mogu da se ubroje među najlepše njene vrline, nama se ipak čini da bi prvo delo Mirka Kovača daleko bolje bilo nazvati, uslovno i prilično neodređeno rečeno, romanom atmosfere ili, još uslovnije i šire, romanom podneblja. Upravo izrazita atmosfera (dočarana pre poetskim nego romansijerskim postupkom) i strogo određeno podneblje pod kojim se njegove ličnosti kreću i žive (ne mareći mnogo za vremenski kontinuitet ili za logiku vremenskog redosleda), daju ovom delu celovitost i dovršenost romana. Bez ova dva objedinjujuća elementa Kovačevo delo bi se pre moglo nazvati poteskom prozom nego romanom.

Sudbine svojih junaka Kovač ocrta i njihove istorije priča posmatra-

jući ih u jednom geografski strogo određenom krugu. To je Hercegovina između Gacka, Toriča i Bileće, usijana kugla u čijoj se žiži nalazi Bileće, ljudsko obitavalište u kome su, kao svugde u Hercegovini, glad, rda i sunce najčešće reči. Atmosferu Kovač uspostavlja i razvija dovođenjem sunca u prvi plan — sunca usijanog i zaustavljenog, blještave kugle koja bezdušno donosi smrt i suš. Pod njegovim nevidljivim plamenom, pod nagorelim nebom na kome svetlo i mrak imaju podjednaku boju, ljudi počinju da veruju „u ono što do tada nije ništa značilo“. Neki prvi put uspevaju da shvate da su ljudi. Svi postaju jednaki pred „neljudski zapaljenim nebom i zlucem što nepomično stoji“. Pred žegom koja „kuva oči u glavi“ i koja toliko peče „da oba oka pobele“ ljudi čekaju i traže milost, kišu i noć. Pod nebom koje podrhtava od jare, u potocima znoja koji se odasvud slijavu, Kovač pokazuje kako sunce meri snagu s ljudskim podlostima i vrlinama. „Verovali smo“, kaže on, „da početak može biti samo sunce, mada smo sigurni da sunce bez ljudi ne može biti početak“.

Užareno nebo, „prazno sunce“ i ljudi izjednačeni u svojoj nemoći pred zlom koje ih pritiska, pred neminovnošću svoje beznačajnosti, pred traženjem slobode koja ne prestaje da bude zaluđna nada, u središtu su Kovačevičeve pažnje. Likovi koji se košmarski kreću u njegovom užarenom svetu brojni su. Oni se svi upinju da, protivno se zlostima sudbine, ispisuju, kroz bol i bedu koji su im dosuđeni, tragove autentičnog ljudskog trajanja. Bilo da su samo ovlaš naznačene ili da su podrobno iscrtane, Kovačeve ličnosti su toliko žive da njihove sudbine, uprkos strogoj određenosti podneblja u kome žive, svojim kretanjem kroz vreme pretvaraju ovaj roman u mnogoznačnu i višesmislenu parabolu o zlu u čoveku i oko njega, o čoveku pred zlom. Ispređajući gusto i sočno tkivo svoje proze, u kojoj ima više poezije nego u mnogim takozvanim pesničkim zbirka, ocrtajući ljudske sudbine koje provode svoj vek tragično odeljeni od drugih, Kovač nije prezao ni od visoke patetike ni od tragične groteske, ali se njima koristio izvanredno funkcionalno.

Kad opisuje ličnosti, kad dočarava atmosferu koja vlada u njihovim međusobnim odnosima, kad govori o podneblju pod kojim se kreću, kad uopšteno razmišlja o putevima sudbine podstaknut individualnim ljudskim slučajevima, Kovač potvrđuje osobine jednog već zrelog i izvanredno darovitog pisca. Njegov tekst, kao svaki pravi poetski tekst, nije lako analizirati. Za neposredno tekstovno tumačenje ličnosti i prirodnih fenomena koje on stavlja u središte svoje knjige, dajući im karakterističan simbolični značaj, bilo bi potrebno veoma mnogo prostora. Ali čitaocu koga zapljuskuju gusti talasi Kovačevih monologa nikakva analiza nije potrebna. Dovoljan mu je snažan i neposredan doživljaj koje ono izaziva. Nije lako odabrati odeljak u kome je Kovačeva književna zrelost najsuverenije potvrđena. Da li je to monolog Davida VI, čoveka koji bi hteo da ga proglašavaju čovekom, da stane među ljude, da dokaže da može služiti čoveku; da li je to povest o Isidoru čije crte lica pričaju da je još od detinjstva bio nesrećan, ličnost koja u tragičnom, košmarskom finalu gubi trku sa zmijom; ili je to tragična ispovest bilečkog letopisca i njegova rečita pobuna protiv samoće? Neka ona, ovom prilikom, posluži kao kratka ilustracija:

„On je mrtav. Neka se niko od Hercegovaca ne usudi da odriže govor nad njegovim grobom. Verujte kad bi on ustao u tom trenutku on bi to shvatio kao najobičnije lajanje, kao ogovaranje. Njegov život dokaz je ove smrti pred kojom stojite nepomični. Iako iza sebe nije ostavio decu ni imanja, mora se kazati da je on bio jedini čovek u Bileći koji je pisao hroniku toga grada. To je po njegovom uverenju veća stvar nego biti učitelj ili železničar, to je stvar ravna oficirima i to onim sa višim činovima. Ostavite njegovo telo na bregu ili ga bacite u Trebišnjicu. Ne mućite se, jer on ne veruje u ljubav, nezahvalan je on, jer zna da sada poštuje smrt, a njegov život nikada nije priznavao. Nije on valjda zato bio živ da ga prezirete, da ga ismevate. Imao je on svojih

ciljeva, i te kako je voleo život, bio je spreman da izgine za otadžbinu, ali vi to niste priznali. I zar je on toliko podlac da dozvoli da mu se drži govor, da predsednik opštine kaže: bio je to dobar čovek — to ne, to ne dozvoljava njegov ponos. njegova vera u sebe, zbog koje su ga i odbacili, njegova tradicija, ne, prijatelji, gori je on, ne prašta tako lako, zato ga ostavite samog i u smrti, biće srećan ako samo javite njegovoj sestri kojoj se izgubio svaki trag, a koju je bezumno voleo, da je njen brat umro u svojoj sobi, sam, pored Dostojevskog i da bi ga trebalo sahraniti bez uobičajene svečanosti i da želi da samo ti budeš iza njegovog kovčega, da ti jedina plaćeš, ne zato što on veruje da ga voliš, već zato što on zna da je tibi lako zaplakati.“

Neka Jela ne tuži nad njegovim grobom, jer i nju dobro zna, ona će nabrojati dvadesetak junaka i pridružice ga njima, predaće im ga, a sve te junake on nikada nije poštovao i on je verovao da se heroj postaje na nečiju štetu, a da su oni, ti njegovi rođaci i prijatelji, postali junaci iz drugih razloga što bi on želeo da ostane vešta tajna. Ostavite njegovo telo na miru i pazite svoja posla, prijatelji.

To bi bila moja pobuna protiv samoće, protiv te kratkotrajne ljubavi od dva sata“.

Kad čitalac pročita i poslednju stranicu prvog dela ovog mladog pisca i zamisli se nad svetom o kome se u njemu govori, setiće se reči koje su bile ispisane negde na početku: „da je Bileća prisutna svuda, na svakoj cesti u svakom gradu u svakom čoveku i kud god kroči čovek, kud god ga davo nanesese...“, da „svak nosi Bileću u sebi, priljavu, crnu, bolesnu“... „ovo kobno gubilište“. Prezilažeći uske okvire individualnih ljudskih sudbina i geografskih međa koje su mu prividno date, ovo delo iscrpljuje se na jednom širem, opštijem i daleko dubljem planu.

Kada, na kraju, završavajući ovaj toliko nepotpuni razgovor o Gubilištu podvučemo da Kovačevo delo stvaramo više zadivljeni darom koji je on u njemu potvrdio, nego zadovoljni rezultatom koji ono predstavlja, hoćemo da kažemo jedino da verujemo da su Kovaču dostupne daleko više književne vertikale.

Dušan PUVACIĆ

Vesna PARUN

LIJEKOVI ZA PTICE

Nitko ne otvara vrata iščezla za pješčarama
Crna odvijek razroko stablo tropskog p.oda
Ne znam gdje su se skrile da odobolu ovo ljeto
Podivljalih grozdova pšenice posrnulih rijeka
Nepomična riječ na nepcima obzorca čeka
Nitko ne otvara vrata iščezla za pješčarama

Vatre ne sazrijevaju pod bičem praskozorja
Noć je zakrčljala od vjekovnog umora selica
Ako samo jedno bolesno jato ne prizna
Ovaj naš lomni vidokrug naše obično jutro
Za svoje slipe uglavljive, mi smo izgubljeni!
Vatre ne sazrijevaju pod bičem praskozorja

Korgave ruke podneva ruke ljubavi užasnute
Crvene oči sunca raspećaju liše topola
Ptice su zalutale otkrite im mirise
Livadu pokošenu čistu djetelinu povratka
Cvrkut od ugaraka vremena cvrkut samoće
Korgave ruke podneva ruke ljubavi užasnute

Vratite im zvijezdu oblinu vinograda trg žara
Veliko ptičje srce uhvaćeno u travama
Srp pripravljen za žetvu neobranjiv sjaj
Tih dana prije i poslije svoga zborja
Tih ušća prije i poslije svog zelenila
Vratite im zvijezdu obimnu vinograda trg žara

Skromno plavetnilo biva suvišno srcu
Svjetlost opršta sve ona zove da je pohodimo
Pjevice u kvascu zore u korijenju neusnule
Još budne u groznici razapetih šatora očiju
Misli očajnika razgone ljubav ptica
Skromno plavetnilo biva suvišno srcu

Bijeg, bijeg, bijeg iz cvijeta što tone iz oblaka
Nagorjelih Jao Jutro one čekaju obogaljene
Svoj dnevni obrok sunca rasko opsjednutih
Dajte im sadašnjost svu njenu nespokojnost tu zbrku
Dobrodušnosti praznika i nesuvisle mržnje jave
Bijeg bijeg bijeg iz cvijeta što tone iz oblaka nagorjelih

Iz zemlje tvrde kao mač iz gluhe opojnosti ilovače
Olovno jezdenje prašine jedina ptico
Povedi sa sobom ovo gorko jutro prepoznaj ga
Luk sunčev što tvoju strijelu čeka visoka travo
Ljuljaj se ljuljaj ožednjela ogrlico kiše
Zemlja tvrda kao mač opojnost ilovače

Ptice bi pasle za ogradom večeri ptica neđuzno
Odane stvarnoj čežnji O. vratite im povratka
Posljednji cvrkut dana mirisna paučina
Obnažna zemlje pohranjen srjetiti ke Bol
Panorama bačena vjetru na prvij okuci beznađa
Ptice ptice bi za ogradom večeri Ptice
Bi Neđuzno.

LIKOVNE PRILOGE I VINJETE U OVOM BROJU
IZRADIO DRAGOSLAV STOJANOVIC-SIP

VEĆ SKORO DECENIJU I PO naši retki čitaoci poezije saživljavaju se s promenama u svom omiljenom štivu koje, najopštijim terminima izraženo, uzrokuje „zamena estetikog uglađenog govora estetikom prodorne metafore“. Kada bi se cenilo samo po kriterijumu najviših dometa, na osnovu pesništva Pope, Raičkovića, Miljkovića i drugih — recimo tu reč — velikih pesnika tog razdoblja, ne bismo imali mnogo razloga da očajavamo što se s tom činjenicom rveo toliko vremena posle svih iskustava koja je publika mnogih evropskih, pa i ne samo evropskih, nacija stigla da nataloži. Uz pomoć svojstvene nam ljupke narcisoidnosti konstatovali bismo da smo narod koji ume da skače, pa i da preskače (mada bi mnogo korisnije bilo da umeo da žurimo) i da buduće generacije, koje će o ovom vremenu u našoj poeziji govoriti, po svojoj prilici, na osnovu pomenutih pesnika, neće pred „kulturalnim“ svetom morati da crvene.

Ali, ne zavaravamo se, sveukupnost poetskog iskustva jedne generacije ne ogleda se samo u njenim maksimalnim doletima. Možda čak i više: nju sačinjava suma iskustava do koje je u datom trenutku — jer mi živimo i za ovaj trenutak — dospelo pesnički prosek koji je auditorijum, uz pomoć kritike, sebi uspeo da približi. Ako tako gledamo na stvar, to jest ako je okrenemo s njene druge strane, bićemo primorani da priznamo da smo prošli (ako još uvek ne prolazimo?) kroz vreme poetskih mistifikacija, kroz vreme u kome je ogroman broj pesnika-krivotvoritelja uspeo da se eksponira, koristeći se upravo našim skokovitim osvajanjem kulture, formirajući ono što se naziva (lošim) prosekom poezije. I kao da je bio u pravu veselnik koji je tvrdio da danas imamo više „modernih“ pesnika nego pismenih ljudi; a mi, jasno nam je sve više, najmanje pismenih pesnika imamo.

Zato je, mislim, kada se pojave četiri mlada (manje po godinama, a više

po tome što se javljaju prvom plaketom stihova) pesnika, kao što su Zivadin Lukić, Ivan Martinac, Judita Salgo i Bora Horvat, koji ulaze u jednu igru, bremenitu opasnostima i iskušenjima, i traže u njoj svoje mesto, najvažnije reći im sledeće: prihvatajući maksimalnu semantičku posrednost, ako je autentičan izraz ličnosti, ali zahtevajući emocionalnu neposrednost, mi vas, dragi naši mladi pesnici, molimo — ne verujte i ne uveravajte nas da stihovi

Na razvalinama noći
vitka mačkica jutro
pokazuje očima
lepotu radanja
i lepotu
sveta

(Z. Lukić)

predstavljaju dražesnu metaforu, da su izraz mere i ukusa i, najmanje, da su moderni;

— ne mislite da su stihovi

komarci
mile u krug
zjapi rug
čepkanja na dušu... žmarci

u varci tuđeg leđa
izlegao se nepokret
iz muteža na moj svijet
buljav patuljak gleda...

(I. Martinac)

naročito pogodni „za prostotu opseniti“ jer ni po inspiraciji ni po tonu ni po fakturi u ovoj našoj poeziji ne predstavljaju naročitu novinu ni originalnost;

— ne upinjte se suviše da po svaku cenu nadete metaforu poput

Ne gledaj
sive noge moga dana
na umoru.

Sagledaj njegovo lice
u mesu mladoga neba...

(J. Saišo)

— nemojte nam bolje reći ništa ako je sve što imate da nam kažete

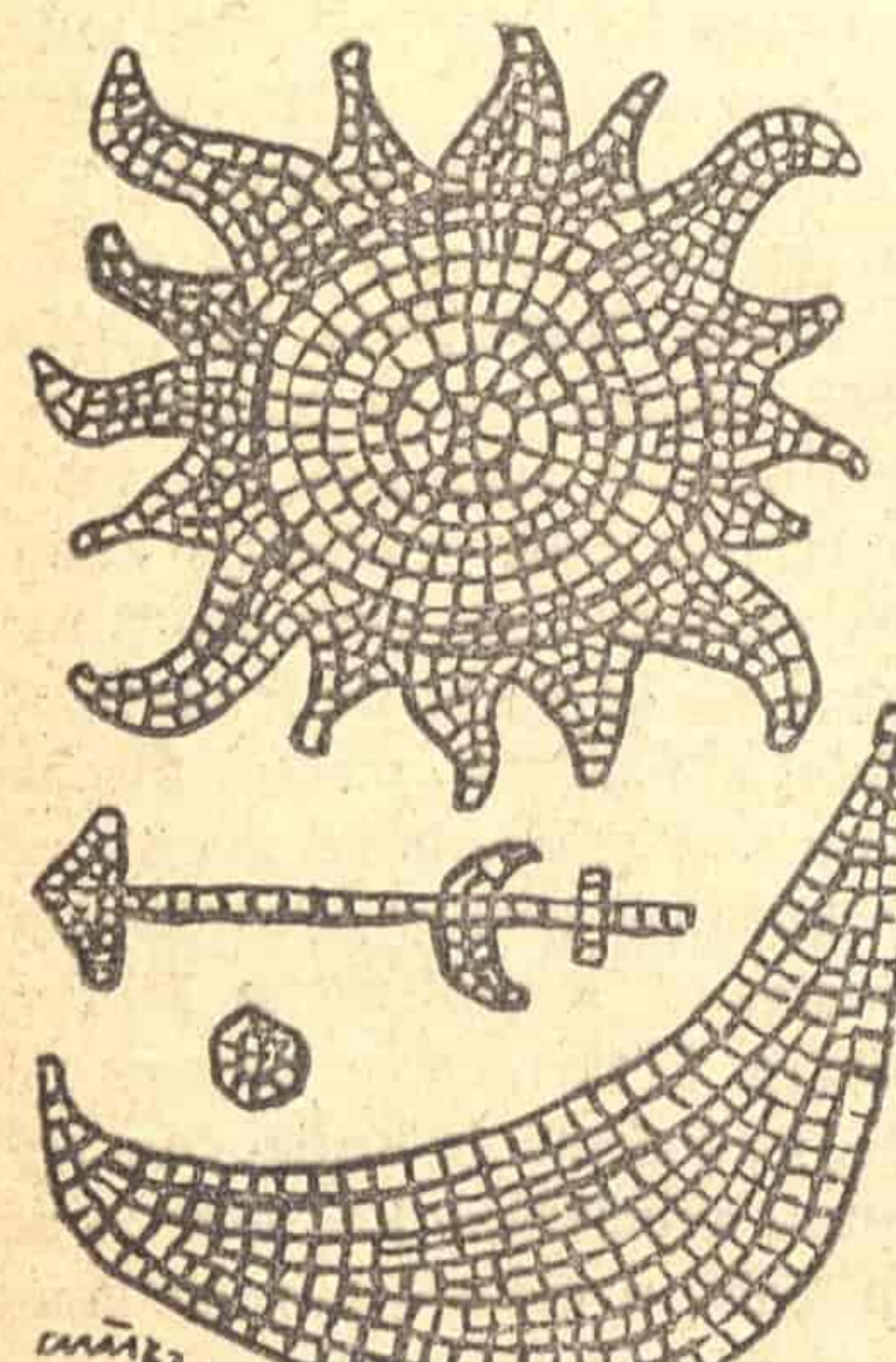
Noćas, u dvorištima misli
besplatno će da zalaje mesec
noćas, kada zamirišu mandoline
slepih mornara iz Orebića. —

(B. Horvat)

Da bi povod i običaj bili zadovoljni, o svakom od ovih pesnika trebalo bi reći nešto. I što je najzanemljivije, u pokušaju da se njihov pesnički pristup interpretira, domisli, po mogućnosti, gotovo o svakome bi i ponešto pozitivno moglo da se kaže.

Zivadin Lukić je najstariji među njima (28 godina) i već prilično dugo objavljuje. On je svoju pesničku ličnost formirao, izabrao je svoj stil i jezik, doveo ga do stepena pismenosti koji, u našim okolnostima, ne treba potcenjivati. Svojim stihovima on se trudi da prikaže čoveka podložnog prolaznosti, čoveka koji se utrukuje sa smrću, čoveka koji traga za ljubavlju, čoveka žrtvu nesporazuma. Njegove stihove ispunjava pesimistički intonirano sećanje, osećanje ljubavi — oni su, u stvari, mnoštvo lirskih zapisa i crtica, ponekad šarmantnih, ponekad slikovitih, ali nikad iznad proseka, nikad na onom nivou na kome se u čitaocu budi uverenje da je reč o izuzetnom pesniku.

Ivan Martinac je pesnik koji najčešće čitaoca postavlja u situaciju da striktno poveruje da reči, kad im se u pesničkim spojevima oduzme logički smisao, gube svoj osnovni kvalitet i bivaju dehumanizovane. Njegova poezija sačinjena je sva od ritmova, očevidno je da je pisana pod snažnim impulsom, ne može se prevideti da ona ostvaruje izvesnu atmosferu, da sugeriše pomisao da u tom mladom čoveku ima nečeg veoma snažnog — ali šta je to što on kazuje, koja su to osećanja i misli, gotovo je nemoguće utvrditi... Ako se forma automatizuje, kako kod Martinca često biva, to otupljuje smisao poezije, ono što stih ima da kaže, otupljuje njegov krajnji zvuk. Ako se držina ne ispuni okvire stiha, pesnik biva neodbranjivo odučene prema mehanikalnim rešenjima forme čija se sponšana nemoć predstavlja kao rešenje

problema stiha. U misaonoj poeziji, ako stvarno i ima rešenja, suština je pre u postavljanju problema ili, još bolje, u sagledavanju problema...

O ovom pesniku, ako spozna i ispravi svoje greške, a najveća je, kako bi jedan kritičar rekao, „racionalni iracionalizam“, mislim da bi trebalo da bude još govora.

Judita Salgo je u svojoj prvoj zbirci objavila i neke svoje pesmice iz detinjstva: o mravu, pčeli, grani, drvetu, oblaku... Zatim nekoliko iz devojštva — koje je još u toku. Obelodanila je svoju egzaltiranost prirodom i svoje mnogobrojne nemire: devojačke, pesničko-devojačke, pesničke i proklamovala svoju privrženost širinama koje ništa ne sputava, ništa ne svodi u okviru.

Ali Judita Salgo je pokazala i smisao za lirsku minijaturu i grotesku, njen stih, ponekad gotovo lorkniski, ume da bude obojen jarkim bojama i ozvučen čistim tonovima, ona misli i uopštava misli koje nisu samo mladalacke. Više od polovine pesama njene prve plakete treba odbaciti, a ostatak preraditi ili dovršiti. Ali dovoljno je pročitati nekoliko njenih metafora, smelih i veoma uspešnih spojeva reči, približiti se njenim emocijama i mislima i uveriti se da dve ili tri veoma uspele pesme prve zbirke ispunjavaju smislom i obećanjima mladost pesnikinje. Reč je, zaista, o autentičnom talentu koji čeka sazrevanje i negovanje.

Bora Horvat pokušava da se predstavi kao pesnik jednog kraja (Banata), a predstavlja se kao pesnik sasvim regionalnih mogućnosti. Pokušava po maniru da se pridruži takozvanim najvrim umetnicima, a to mu uspeva jedino kad nastoji da misli. Pokušava da pronađe nov izraz i prezentira ga na ovakav način:

*Dan izgovara sneg po čitlmu
vazduha...*

Pesnički nadahnuti esejisti vole da kažu: ... pesnik daje sebe u vremenu i vreme u sebi... sebe u svetu i svet u sebi... U slučaju Bore Horvata to se može primeniti jedino kad se i pesnik i svet i vreme posmatraju kroz onu stranu lupe koja umanjuje.

Ova četiri pesnika, na žalost, ne pružaju mogućnost da ovaj, deim opšti a delom konkretni, razgovor zaključimo predviđanjem o budućim smernicama naše poezije. Među njima nema nijedne kompletne pesničke ličnosti, štaviše, među njihovim pesmama neznatno je mali broj takvih koje bi zadovoljavale idealne uslove poetskog jedinstva; jedinstva koje nikad nije statično jer se njegova strogost ublažava i vitalizuje uz pomoć raznolikosti, koje se sastoje u sveukupnosti efekata svih aspekata pesme. Pa čemu onda, opitaće se neko, teška artiljerija na nenaoružanog pešaka, zašto toliko vike oko čega? Zato što ovi pesnici omogućuju razgovor o opštim manama naših mladih privrženika pesničke muzike, daju nam sliku trenutka u kome se čitava jedna pesnička generacija nalazi.

Kritičari poezije, neki među njima otvoreni i prijemčivi za sve novo, za eksperimenat, za što veće širenje pesničkih sloboda, u strahu da ne budu optuženi da ne shvataju i ne osećaju moderno, da ne zaostanu za modernim poetikama, uporno se trudeći, godinama su tragali za definicijama poezije — od Malarmeove, koja pledira za „muziku“ reči, za vrednovanje neizvesnih asocijacija, a protiv konvencionalnog značenja stiha, do njene suprotnosti, Vintersove, koja insistira na racionalnoj pesnikovoj kontroli nad svim elementima pesme — kako bi svako novo sočinjenje mladog pesnika teorijski opravdali. A potpuno se, recimo, zapostavljalo ono veoma značajno: ukazivanje na opšti nedostatak osnova prozodije i versifikacije u naših pesnika, neposredovanje najosnovnije pesničke pismenosti. Upravo suprotno, mislim, treba činiti: manje je opasno u ovom trenutku izložiti se opasnosti da nam neka vrednost promakne nego dozvoliti da se provlače oni koji pod „modernom“ poezijom proturaju sve osim poezije — a takvih najviše ima. „Da bi jedan narod — kako je govorio Vitmen — imao velike pesnike on, takođe, mora da ima i veliki auditorijum“; da bi auditorijum bio „velik“, što je svakako zajednički cilj — dozvolimo sebi neskrupulozno da ovu misao dopunimo jednom mogućnošću — potrebno je da mu oni koji su za to pozvani omoguće normalno, kontinuirano vaspitanje ukusa.

A ono je bez demistifikacije mistifikatora vaistinu nemoguće.

Bogdan A. POPOVIĆ

esejistika

SLAVKO LEOVAC

Da li možemo da govorimo o pesnicima iz Bosne, iz te zemlje čiju prošlost volimo da zamišljamo kao njene kasne jesenjske pejzaže, oblake popale po drevnim šumama, ili kao neprekidni lelek koji probija i ehoi dopire do nas manje diskretno nego što to otkrivaju zagonetni stećci?

Interesantno je da prve istinske ličnosti nalazimo u Hercegovini, ne u Bosni. Sunčana, svetla ali i posna Hercegovina, u susjedstvu Dalmacije i Dubrovnika, kao da je od vajkada naginjala duhu i poeziji ovih naših tradicionalnih kulturnih centara. Ipak, Hercegovina je sa Bosnom povezana jednom dubljom vezom — istorijskom. Na razmeđu dva uticaja, jednog istorijskog, koji se usekao duboko, i drugog užeg, duhovnog, koji se osećao po današnjem smislu za iste ideale, Hercegovina je već svojim prvim pesnicima reprezentovala i te uticaje i te vrednosti.

Setni Aleksa Šantić, pored svog Mostara i Hercegovine, baca pogled i na naše Primorje s čežnjom onih gorštaka koji su, nekada, silazili u Dubrovnik i pojačavali njegove bedeme, obezbeđivali njegove uspehe. Već taj prvi priznati pesnik ovog podneblja bio je, starinski raspevan, lirski suzan, s jednom staračkom mekoćom u sećanjima na sevdalijska osećanja, koji se ne bi mnogo razlikovao od nekih svojih savremenika da nije njegovih buntovnih raspoloženja i pesama koje su izražavale, i danas izražavaju, revoltiranu, mušku snagu seljaka i čoveka protiv zavojevača. Šantić je tako povezao pobunu naših ljudi, kao i Petar Kočić u nekim retkim pesmama u prozi, sa pobunom koju je sam pokatkad osećao. Jovan Dučić, međutim, negovao je osećanje života koje je, u onim uslovima, izgledalo olimpijsko, istorijski daleko i verovatno je zadovoljavalo ljude koji su bili nezadovoljni slabom prosvetenošću i niskim strastima. Ova dva pesnika uticala su u mnogome na svoje savremenike Šantić je oduševljavao buntovne mlade ljude, ali je i privlačio neke pesnike svojom setom, sumračnim pretprazničkim doživljajima mladičkih dana i ljubavi. Seta i dert Hamze Hume, na primer, istog su soja kao i Šantićeve emocije, iako Hume u svojim najboljim pesmama nadmašuje i tog Šantića pesnika: čežnja za mladost, seta koja potiče iz nekadašnjih izviđenih, ostavljenih i zakopanih strasti, stari ljubavni doživljaji koji protiču, koji ostavljaju tugu!

U ovim tužnim osećanjima Dučić je izgledao bolji, ali u svojoj težnji da bude gospodstveniji i aristokratskiji on je glumio neku, tako da kažemo, lirsku mudrost, i zato se razlikovao bitno od Šantića i njemu bliskih. Dučića je daleko više zanimao sam izraz, i to izraz koji bi otkrio usamljenost nekog lirskeg doživljaja vezanog za mirni ritam izdvojenog života. Tim izdvajanjem sebe iz sveta oko sebe, tim neprepuštanjem životu, potrebom da se i glumom ako ne ničim bitnijim spase od nekontrolisane ekstaze, Dučić je u najboljim trenucima dao pesme koje su, naročito u vreme kada su se cenile pesme s velikim rečima osude, pobune, odricanja, ukazale i na jednu izvanrednu artistsku poeziju koja će, kasnije, naći svoje značajne predstavnike u našoj poeziji. U Bosni je tim putem, pod uticajem drugih a ne isključivo njegovim, krenuo Ivo Andrić, Miloš Vidaković i još neki iz kruga Mlade Bosne, a pod uticajem Matoša i daroviti liričar Musa Cazim — Čatić, veliki boem, koji je čudno mešao orijentalnu mistiku sa zapadnoevropskom suptilnošću izražavanja.

Naročito će Andrić, u svojim pesmama u prozi, otkriti kasnijim pesnicima jedno dublje doživljavanje prirode, tihih trenutaka kontemplacije, mirnog istraživanja u sebi uprkos strahotama, setu koja se razvija često u mudrom razgledanju prošlosti i večnosti. To će značiti i ispitivanje tradicije, najviše one u nama, krvlju i nasledenim predstavama iznese i doživljene. To što će pokušati da urade i neki bosanski pripovedači između dva rata, pesnici su najviše činili posle drugog svetskog rata, posle strahota koje su bolje no

ma koje meditacije ukazale na sve mučne i teške komplekse, neverovatne recidive prošlosti i nesaznate tradicije u ovim ljudima i van njih.

Ako izdvojimo od ovih pesnika neke od njih, relativno starije, kao Skendera Kulenovića, koji je svojim poemama negirao tradiciju u njenim zloslutnim, negativnim stranama a afirmisao njene pobeđničke slutnje, onda je nužno da se zadržimo na onim pesnicima koji su vratili Bosni i Hercegovini nešto od slave koju je ona izgubila između dva rata.

Ovi pesnici su iskusili gorčine jedne rane mladosti i zablude svojih očeva. Sudarali su se vrlo rano i vrlo burno sa svim onim što im je ostalo od tradicije i prošlosti, od ratova, od velikih efemerija, od starih zaveta i poslanica, od književne, posebno lirske tradicije. Boreći se u sebi i van sebe protiv licemerstva, laži, nekritičkog shvatanja života, ovi pesnici ulaze u etičke i egzistentne probleme koji ih povezuju sa problemima i ostvarenjima naše savremene jugoslovenske kulture. Sa savremenim senzibilitetom da osete nove promene, koje iskazuju ishitrenošću metafore ili nekog drugog jezičkog sprega, sa jednom ironijom koja je više nego poeta, sa jednom strahom da izraz ne ostane sputan u malim okvirima, znači s jednom ambicijom koja se stalno menja, raste i proširuje, ovi pesnici afirmišu novi, interesantniji put lirici (Mak Dizdar, Husein Tahmišić, Vuk Krnjević, Izet Sarajlić, Duško Trifunović, Miodrag Žalica, Anđelko Vuletić i drugi).

Pesnici o kojima želimo posebno da govorimo iskusili su gorčinu jedne rane mladosti, koja je ostavila duboke tra-

6 Cetinjska ulica
Beograd, 3. april 1899.

Dragi Saviću,

Šaljem ti svoju studiju o Nenadoviću — ne celu nego veću polovinu. I pored najbolje volje nisam mogao stići da je celu preradim i doteram. Uostalom, ovo što ti šaljem čini celinu za se i ti i po tome možeš referisati Odboru. Ako bi je on primio po tvom referatu (a ovo što šaljem dovoljno je da se vidi kakav je esap), ja bih ti ostatak poslao do druge nedelje, 11. aprila) najdalje. Gotovo je, samo treba da se dotera i prepiše. Ja bih voleo da studija izide u prvoj svesci, ovoj što se sad štampa, i da izide ucelo. Samo ne znam hoće li je Odbor hteti primiti ovako na veresiju, i ne znam hoće li i ti hteti tako na veresiju referisati o njoj. Ako misliš da je možeš celu preporučiti, ti preporuč; pa da ti, ako te poslušaju, pošaljem do nedelje i ostatak. A ako misliš da ne možeš, ili ako oni ne htednu tako — onda nikom ništa.

U slučaju da se rukopis primi, molim te da sve korekture šalješ meni, ja najvolim sam korigovati svoje stvari. Onaj opšti naslov *Kritičke studije* itd. stavio sam zato što će iza ove doći druge studije, o Milićeviću i dr. Ti ga možeš po volji zadržati ili izostaviti, isto tako i sadržaj pojedinih odseka nad naslovom.

Članak ne treba odštampavati. Ti si me pogrešno razumeo; ja sam nameran štampati sve svoje studije o novijim srpskim piscima ovde, u našoj „Drž (avnoj) štampariji“, da izdanje u svemu bude kao i ranije moje studije o liričarima.

Ako bi studija o Nenadoviću izašla u ovoj — ti reče 199? — sv(esci) *Letopisa*, ja bih ti odmah poslao onu o Mi-

ISKUŠENJE TRADICIJE

Slavko
LEOVAC

O pesnicima
Bosne i
Hercegovine

njih. problem kritičke svesti od izvanrednog značaja i za probleme poezije.

Ispitujući ovaj problem kritičke svesti, i u svojim pesmama i u esejima, svaki na svoj način, lutaju po onom neizmernom, haotičnom svetu emocija i slutnji koje nasledile i nehotice od očeva. Izdvajamo one koji su nastojali da otkriju sudbinu očeva svoje generacije, manje konkretno nego što mi to očekujemo čitajući njihovu poeziju preciznu svojom poetskom meditacijom. Oni tu sudbinu produžuju sve više u one etičke i egzistentne probleme, koji negde i nekada nadu dobar odjek kod Heraklita ili kod svakog od onih mislilaca koji nastavile njegovu osnovnu misao mračnu dijalektikom i pronicanjem koje se plaši ludih nada. Ili izdvajamo one koji neprekidno sebe rastržu namerom da imenuju i vrednuju svoje široko osećanje ljudske tragedije i sudbine svih rođenja, sve dece koja su dolazila da igraju igre tako bolne, tako srasle za igralištima koja nikakva molitva ne može pretvoriti u radosna; znači svoja osećanja sinova koji su osuđeni da žive u posebnim svetovima samo naizgled nesličnim, gde je čovek uvek gost. Ovi su opet, zbog svoje imaginacije i jezika prepuštenih samo trenucima intuicije, potpuno u suprotnoj težnji za otvaranjem, razbistravanjem problema i izraza, za nečim što im ta slikovitost manje daje. Ali i jedni i drugi, bez obzira na umetničke osobenosti, izdvajaju probleme koji ukazuju na njihove intimne svetove, osećanja opterećenosti sudbinama kojima su bili svedoci, koja nasledile u sećanjima i u krvi. Sve življom kritičkom svešću oni pokušavaju da se oslobode tog pritiska možda i širim istorijskim sagledavanjem problema i određivanjem mere u heraklitovskom smislu.

Sa savremenim senzibilitetom da osete ove promene, ovi pesnici najmanje su indiferentni pred problemima koje pokreće savremenost. Ali je njihovo osećanje savremenosti kritičko u smislu pozitivne namere, a to znači orijentisano da svestrano negira sve ono što su u njima samima i u svima nama znaci i sadržaj one tradicije koja vuče na dno bespomoci i gluposti. Vrednost je u tome što oni to istražuju i u onome što može postati nova tradicija. To je njihova pesnička smelost. Treba verovati toj smelosti. I treba je više očekivati u rezultatima, u nadama i u novim ambicijama.

Zanimljivo je, takođe, ukazati i na njihovu borbu s jezikom prošlosti i na borbu za novi jezik. Ako igde a ono u Bosni i Hercegovini postoji živa tradicija jezičke kulture. Čoveku je bio jezik velika pomoć u osveti, bio je spas, oduška, blaženstvo i veliki povod za gustiozno uživanje. Međutim, jezik može da postane pesniku i teška senka, kamenita i opasna svojim dosluhom sa prošlošću. Misli ti u jeziku dobro, ali misli ti isključivo jezikom, dođe kao udaranje glavom u kamen da bi neko izvrao iskru i stvorio plamen. Najteže se desi da je čovek suviše istanjan glavom, a da nije nešto posebno učinio, samo je stekao još jedno gorko iskustvo. U najboljim časovima ovi pesnici idu do kraja, makar zadobili najveće gorčine, ili pokušavaju da stegnu taj jezik do te mere da on, pobeđen, postaje sredstvo za nove maštovite kreacije. Najveće iskušenje ostaje u njihovoj težnji da premoste jaz između jezika prošlosti, jezika njihovih iskonskih osećanja i — jezika koji se rada u delu, u njihovom delu.

Svesni toga u smislu da ih zaokupljuju neki od ovih problema, ovi pesnici, s više ili manje otvorenosti i uspeha, uzbuđuju nas već i zbog toga što se ne možemo otresti saznanja o tome koliko je mutne Bosne proteklo dok je od ovog došlo i koliko je, za čudo, malo vremena prošlo od kada je pevao Šantić i Musa Cazim-Čatić.

Šta je ostalo od onog karakterističnog sevdalinskog tona nekadašnjeg pesništva? Gotovo sasvim malo ili ništa. Šta je ostalo od onog otežućeg, glasnog ili tihog leleka koji izvire iz drevnih šuma? Malo, i sve manje ustupajući mesto novom, čudno novom senzibilitetu i mišljenju koje se ne plaši tradicije i ne živi isključivo od nje.

PISMA LJUBOMIRA NEDIĆA KOJA OBJAVLJUJEMO U DANASNJEM BROJU NALAZE SE U RUKOPISNOM ODELJENJU „MATICE SRPSKE“

DVA PISMA Ljubomira Nedića

ličeviću za iduću 200-tu svesku. Ona je gotova ima već dva-tri meseca i ima samo da se mestimice popuni i dotera. Ovu ću ti poslati na vreme i ucelo. Samo gledaj šta ćeš s ovom sad. I javi mi odmah šta si odlučio.

S prijateljskim pozdravljanjem
Tvoj Ljubomir Nedić.

7 Cetinjska ulica
Beograd, 26. aprila 1899.

Dragi Saviću,

Ja sam sve ovo vreme, kako sam ti poslao prvu polovinu rukopisa, bio slab, te stoga nisam mogao poslati ostatak, kako sam ti bio obećao. Ne znam ni sad kad ću s kursorom biti gotov — to ne zavisi od mene, nego od prilika atmosferskih, jer ja sam ti s ovom bolešću u pravom smislu „ein spiel von jedem Druck der Luft“. Zdravija, Bože, i lepa vremena, poslaću ti. Samo, kako ćemo ako ne stigne? Onda ne ostaje ništa drugo nego: ili 1) da daš u štampu prvu polovinu, a druga da ostane za iduću svesku; ili 2) da pričekas dok ne dobiješ i ostatak i da članak doneseš ma i na poslednjem mestu, u 198-oj svesci, ako bi(h) još stigao; ili 3) da ostane sve za 199 svesku. Kakogod ti narediš, meni će biti pravo. U slučaju da daš odlomak u štampu, treba da zabeležiš u rukopisu da se stihovi, kao navodi, imaju složiti iz sitnijeg teksta. Ja sam to propustio naznačiti.

Neće ti, znam, biti pravo što se stvar tako oteže. Ali šta ćeš? I ja bih voleo da može izići u ovoj svesci još. Gledaću da ti pošaljem drugi deo što pre — šat stigne još za vremena da i to ude u svesku. Ako ne, a ono nek stoji za iduću ili, ako hoćeš, donesi ovu polovinu sad — kako ti hoćeš.

S prijateljskim pozdravljanjem
Tvoj Ljubomir Nedić.

I cela naša komedija počinje i svršava se vremenom koje je duh, duhom koji je vreme i, kad se on ugasi, gasi se za nas vatra vremena.

Kruži ovaj svet nekim svojim putevima. Ide kroz večnost koju smo stvorili i kroz prostor koji je njegov. Ogromna povorka sveta, ljudska neka litija, sa suncima kao patrijarisima i planetama i zvezdama kao pratnja njihova, kreće se na neku molitvu samosvojno, mirno, čudno, tajanstveno, zagonetno, nepogrešivo, kroz beskonačnost i u večnost. Milijarde naših godina tu su protekle, milioni zvezda sjakle, hiljade i hiljade meseca i sunaca hladno i toplo zrače, crni bezgranični prostori nemo čute, beli se mleko mlečnih puteva, silne se pertubance i strasne revolucije dešavaju nečujno za naše uši, i pred teleskopima Mon Vilsona otvaraju se ispolinske slike sveta...

Ko zna šta se sve to zbiva? Gde je, gde smo? Kako je, kako smo? Zašto je, zašto smo? Naša naprava je tu, njeni nervi, njena belo-siva moždana centrala... to je jedina osmatračnica, to je jedini periskop, to je jedini kompas i termometar, i jedro, i pramac, i sidro. Ta zagonetna mašina, napravljena ko zna kako, ko zna od koga, ko zna zašto, mala, majušna, jadna, stoji pred svetskim čudom kao pokisli miš, i tužno i bedno zuri u tu nepojmljivost i nedokučenost. gleda, sluša, oseća i beleži šta se u njoj zbiva u vezi i u odnosu na taj ogromni svetski poredak. Prostruji u njoj po nešto, zatreperi, zadrhti naš stroj, i skazaljka zabeleži, nacrtaj neku sliku, izgovori po koju reč. Cela je naša svetska hronika u sočivu te napravnice, u njenoj mračnoj komori, u njenom ogledalu, i to onakva kakva je ta sprava. Skraćen, izvrnut, prav, posuvračen, ili ko zna kako, tu je ceo svet ko zna kakvog sveta.

I o čemu mi to govorimo? Verovatno je to ono Ništa o kome Romeo govori Merkućiju; verovatno (Merkućio kaže) „govorim o snovima, deci jednog jedinog mozga...“ Igra se nešto na našoj maloj pozornici, odigrava se neka scena iz velike svetske tragikomedije, i sve je (opet Sekspir) „slavljive sapunovog mehura“, i to tako ide i do najvećih slika jednog Platona ili Kanta. Ceo taj prikaz je jedna više ili manje uspela bajka „koja ništa ne znači“ (Makbet), samo „senka jedne senke“ (Rozenkranc).

Postoji samo misao, samo ideja, naša misao, naša ideja. Nem i čutljiv, stoji svet pred nama. Gledamo ga iz naše tamnice, iz naše sićušne osmatračnice, i naše nervne žice trepere, odjekuju i komponuju o njemu fuge, kanone, slike, simfonije, sisteme. Na debelim zidovima te tamnice ispisujemo slovo o njemu, o njemu preko i zbog njega, i sve je to samo jedan šum, jedan odjek, jedno bedno odzvanjanje našeg stroja o nama i svetu.

Sve je ideja, i-de-ja. Vreme naročito, prostor, beskonačnost, večnost, uzrok, posledica, snaga, materija, teža, kruženje, protoni, elektroni, elementi: sve je odjek našeg duha kao „posledica“ u darca glavom o svoju tvrđavu i u „snagu stvari“. Duh? Tu je sve, ali šta je to? On je to koji sve to „izmišlja“, ali šta je on?

I Za vreme je Luda divno rekao Džejkisu u *Kako vam se dopada*. Gledajući u sunčani časovnik, on kaže: „Deset je časova na satu. Tu vidimo kako svet teče: samo pre jednog sata bilo je devet i posle jednog sata, biće jedanaest...“ Jeste, bilo je, biće. I bilo bje, i tako i krv struji, i tako sve dolazi, jeste i prolazi, struji, šumi: prolazak našeg duha kroz duh. To je jedna neminovnost, jedna neumitnost, „dešavanje“ i

zbivanje. Neko ili nešto je to zasadilo u naš vrt, ali ko je taj vrtlar? Gradinar niko ne vidi u ovoj našoj Gospodnjoj gradini. Za naše bolesne duše, bolesne baš zbog toga, nema leka ni melema u bilju i napićima iz cele ove zemljine bašte.

Baš kao i duh, jer je duh, kako vreme struji, kako nosi, kako je neodloživo i neminovno! I kako sve proždire! Ono je groblje. Ono sve pretvara u smrt: od svakog trenutka do života zemlje i vasseljene. Vreme u našem duhu je, stvarno, smrt. Svakog magnovenja ono baca iza sebe sve u prošlost i u nevrat i u nedodir. Nijednog se trenutka ono ne vraća. Jezdi at vremena većito po svome krugu sa oštrom kosom u rukama apokaliptičkog jahača.

I cela naša komedija počinje i svršava se vremenom koje je duh, duhom koji je vreme i, kad se on ugasi, gasi se za nas vatra vremena.

Vreme! Neprestano čujemo tu reč: vreme je leći, vreme jesti, vreme ustati, vreme početi rad, vreme, vreme, vreme... i ništa više. Svi ga filozofski si-

Branko LAZAREVIĆ

Idearium

stemi dodiruju, okreću, pregledavaju, a ono se kreće neumitno i nedokučivo i neodoljivo, i samo se nešto oseća, i to je sve. „Spekulativnom duhu — pita se Sopenhauer — nameću se, pre svega, ova pitanja: šta je vreme? šta je to biće koje se sastoji iz očevidnog pokreta, bez čega šta se pokreće? — a šta prostor? to sveprisutno ništa koje ne prestaje da je nešto?“ Ovako se pita i svršava Sopenhauer, i to on koji ne voli da ne odgovori. Dalje će reći: „Sat meri vreme, ali ga ne čini... Ne ostaje ništa drugo nego da je ono u nama, da je naš svojstveni, miran, mentalni proces koji se zbiva ili, kao što Kant kaže, oblik unutrašnjeg smisla i sveg našeg predstavljanja; i još uz to, da predstavlja najdonju osnovu pozornice ovog objektnog sveta. Ona ravnomernost njegovog toka u svima glavama dokazuje više nego ma šta drugo, da smo svi mi utonuli u isti san, da je jedno biće koje ga sanja.“

I tako je kod svih. Jedna šetnja kroz vreme i prostor kod svih filozofa, završava se šetnjom bez cilja i bez ideja. Kolika je povorka tih šetača koji lutaju: Parmenid, Zenon, Leukip, Demokrit, Epikur, Pitagorejci, Platon, Aristotel, Stoicari, Sveti Avgustin, Dekart, Loke, Lajbnic, Njutn, Kant, Sopenhauer i svi tako do Hajdegera, Lavela! Sve se odigrava oko oblika stvari (prostor) i oblika dešavanja (vreme), i ta se igra nikada ne može da završi.

A to je tako tu s nama. I ništa nam prostije nema od toga: prostor, vreme... Tek kad se zamislimo vidimo i osetimo kako je ta misao prazna, kako je nišim ne možemo da napunimo, nego se po njoj krećemo kao kroz gustu pomrčinu. Uzimam opet Sopenhauera, jer on, nekako, najgrozničavije i najjustreptanije govori: „Najlakši i, jednovremeno, najprostiji je dokaz identiteta prostora taj da mi prostor, kao i sve ostalo, ne možemo iz misli da izbacimo. Možemo ga samo isprazniti: sve, sve. Sve možemo iz prostora da izbacimo iz misli, da

učinimo da nestane, i možemo to sebi da predstavimo, kao da je prostor između nepokretnih zvezda apsolutno prazan, i tome slično. Ali se samog prostora ni na koji način ne možemo osloboditi: ma šta učinili, ma gde se postavili, on je tu i nigde mu nema kraja, jer je on u osnovi — h naših predstava i prvi je uslov istih. To, pak, sasvim sigurno dokazuje da on samo našem intelektu pripada, da je sastavni deo njegov, i to baš onaj koji daje osnovnu potku onom tkivu na kome će se, posle, držati šareni svet objekata“. To priča, i još ovo: „Kažite mi kad je postao prostor i gde je rođeno vreme, njegova nevesta koja beži, kako je, najzad, ušla u život materija, njihovo zajedničko dete, i tako se stvorili temelji ovom tamničkom svetu! S prostorom nastala borba, s vremenom prolaznost svega“. Eto priče i eto priznanja. Borba i prolaznost svega. Tačno je rečeno u *Faustu*:

I sve to tiskanje, i sva ta borba, Večni je mir u Gospodju Bogu.

Tu se jedino, s blaženstvom i očajanjem, može zaustaviti.

Pesnici se najviše zaustavljaju. Oni ne traže odgonetku. Oni se dive. Zadivi se, čoveče, i čuti! Pre jedno dvanaset vekova jedan Kinez je pevao: „Kao kakav beli flamingo luta mesec, u srebrnastoj veličanstvenosti, po čistom nebeskom jezeru noći. Ni oblačak ne mrči vedrinu, vazduh je božanski čist; blista cveće zvezda osvetljavajući svemir“. Tako se, na kraju, lepše čita ova velika knjiga vaseljene. Gledaj, slušaj, osećaj i zabeleži svoja treperenja od čudesnosti sveta. Kad ništa drugo ne možeš, o ljudska bedo, izrazi, onda, lepotu, prevrati se njome, jer te ona, u tvojoj sudbini, najuspešnije greje. Kad se kaže za vreme da je večno i za prostor da je beskrajn i da ništa o njemu ne možeš znati, onda se predaj lepoti i tako se pospi pepelom po glavi i po celom duhu i zapevaj lepo i tiho, kao ono Robert Saudi, čiji se duh ugasi pre sto godina:

Kako je lepa noć.
Rosna svežina ispunjuje mirisom
vazduh;

Ne pomračuje ni sumaglica, ni
oblak, mrlja ili pega
Ne kvare ozbiljnost nebesa;
U potpuno okruženoj slavi tako
se božanski mesec

Kreće kroz tamno-plave dubine.
Okolo njega se širi

Ozarenost opustelog kruga,
Kao kružni okean
Opervažen nebesima.
Kako je divna noć!

(Nastavak u sledećem broju)

Radoslav VOJVODIĆ

VREME NOĆI

Blaženi ljudi u svom divljem sjaju
blažena moja duša sama u beskraj.
Blažen onaj ko me noćas ljubi
zvezdu da nade sebe da izgubi.
Vatre stasaju vatre glasaju cvetovi niču
blaženi oni koji vatre proriču.
Radujem se noći i dolazim svesti
sebe ću sresti i na put povesti.
Davno sam se zakleo na vernost i više ne verujem
noć oćanje nema prepreka nemam s kim da se borim
noć ironija nemam dragu nemam prijatelja
noć gusta pomrčina vuk na vuka neće da udari
hoće munja na Ognjena Vuka noć ostvari
u mom liku u mom krikju noć bez jauka
noć gordost moja noć moja izdanica
noć slabost moja noć moja izdanica.
Noć ozarenje što lete gavrani vrani
neveselu majku da obraduju još neuzbrani
cvetovi za sina umornog i ornog i poginulog
jer ne zna šta će sa sobom
jer ga je uhvatila pomama
slobodan u slobodi ne može da miruje
stidi se ljubavnih pesama i pisama
i voli u sebi boga i više nikoga.
Hvala ti goro hvala moja ljubomoro

ove reči one reči što neizgovorene govore
došla si ljubavi moja došla u cveću i tami
kačune moj mali moja mila Beatrix
sve su moje devojke uvek najlepše na svetu
moja noć kad jama sija kad me opija
noć užasa što za lepotu stasa noć moga glasa
Moja Ljiljana, moja Lili, moja Nataša Rostova.
Suncu okrenuto šta se povilo tamom ovilo
razdvojeno od zemlje što udaljenost preobrazava
kao mrak što u meni gori kao detinjstvo
poginulo pre svih letećih ptica pre ljubičica
pre svih ognjeva danas odbolovanih
živeći koga smo izgubili koga pronašli
među stvarima ostavljeni na nemilost
onih koji zaboravljaju prošlost da ne bi crveneli.
Sta je u krvi blesnulo ponorom poneto umom začeto
opiću se kao zemlja poljuljaću ugled zvezdama
gutam noć moje okrilje gutam pijanstvo
povešću vojsku u bitku neizvesnu
povešću sebe da blagosiljam nova putovanja
zato sam sebe ljubio sa vatrom skrivenom u osmehu
noći užasa što za lepotu stasa noći ovog glasa
noć smilja i bosilja noći ludoga obilja.
Miruju vesnici u lovu uhvaćeni miruju nelmari
koji su kule zidali kule izmišljali
miruju zatočeni i više nemaju koga da lažu
sad munja zablista preko moga lica preko ptica
pevažu u mukama sunčani potomci i sebe proklinju
zašto su rane dobili zašto su apsurd osvajali
ova noć ovo bogastvo ova uzdrmana busija
moja noć moj optimizam moja biografija.
Blaženi ljudi u svom divljem sjaju
blažena moja duša sama u beskraj
blažen onaj ko me noćas ljubi
zvezdu da nade sebe da izgubi
vatre stasaju vatre glasaju cvetovi niču
blaženi oni koji vatre proriču
radujem se noći i dolazim svesti
sebe ću sresti i na put povesti.

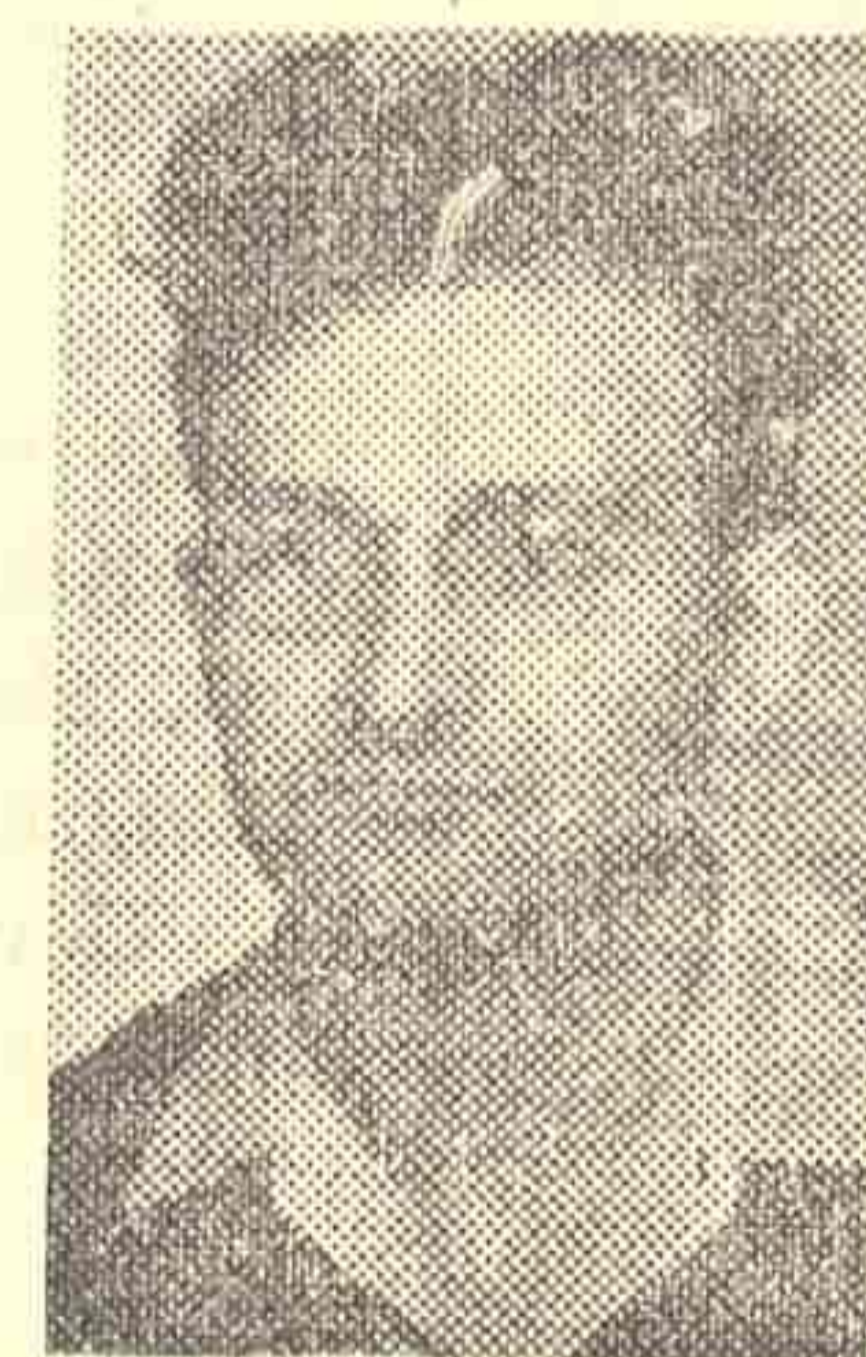
filozofija

Milan DAMNJANOVIĆ

O potrebi sistematskog rada na esteticici

Ko ima u vidu makar i najopštije crte moderne teorije nauke kao i logike naučnog istraživanja, neće moći pod „sistemom“ estetike zamišljati neko spekulativno jedinstvo ideja, neko iz prvobitne klice sistema čistom dedukcijom podignuto pojmovno zdanje, koje su poslednji put s autentičnom snagom izveli još Seling i Hegel. Njihovi sistemi estetike bili su „džinovi na nogama od ilovače“ (Riesens auf tönernen Füßen), kao što je to konstatovao G. T. Fehner, predlažući sredinom prošlog veka put „odozdo“, empirijski put ispitivanja, čak eksperimentalnog, konkretnih pojava lepog u svakidašnjem životu i u umetnosti: iznad tako dobivenih rezultata tek će se u budućnosti uzdići filozofska estetika, kao što se filozofija prirode sada uzdiže iznad fizike i fiziologije (G. Th. Fehner: *Vorschule der Aesthetik*, S. 4, 1877). Niko danas ne veruje u to da su „činjenice“, koje je sam Fehner konstatovao, zaista estetički i naučno relevantne, kao što danas niko ne veruje u psihologiju elementarnu, u neophodnost kretanja u nauci od prostog ka složenom, u naučne zakone kakve je postulirala teorija nauke u Fehnerovom veku, pa ipak ostaje i danas vredan razmišljanja istorijski preokret ka „esteticici odozdo“, koji je rodio empirijsku i tzv. eksperimentalnu estetiku. Zanimljivo je da je upravo u Nemaca, posle silnog metafizičkog poleta u klasičnom idealizmu, došlo do ovog preokreta, pa iako je Fehner u tome prednjačio, njegov podsticaj je bio prihvaćen i razvio se u pravi pokret tek pošto je Vunt izvojevao pobedu eksperimentalne psihologije i istakao pionirski Fehnerov rad koji su posle toga, produžili naročito Osvald Kilpe i Teodor Cien (Külpe i Ziehen).

Otvorilo se tada bezgranično polje istraživanja i ostalo otvoreno pitanje, da li se na ovom putu „odozdo“, od samih činjenica, može doći do pravog estetičkog sistema: pokušaji koji su tada izvedeni, uopštavanjem izvesnih iskustava, nisu pokazali kako se može premostiti jaz koji zjapi između pojedinih fakata i neke sistematske ideje (na pr. *Einführung-a* u psihologističkom sistemu Teodora Lipsa). Umesto obmanjivanja dogmama predložio je berlinski profesor Maks Desoar skepticizam u estetici, u jednom i danas aktuelnom izlaganju (1907, u: *Zeitschrift f. Aesthetik usw.*, Bd. II). Ne misli Desoar na skepticizam koji iz nepoznavanja stvari ili, možda, iz prezasićenosti i zamora od naučnih napora poriče svaku vrednost rada u ovom području, već, naprotiv, na skepticizam koji najvernosnije preporučuje pojedinačna istraživanja. Ali, po Desoaru, „u samoj či-

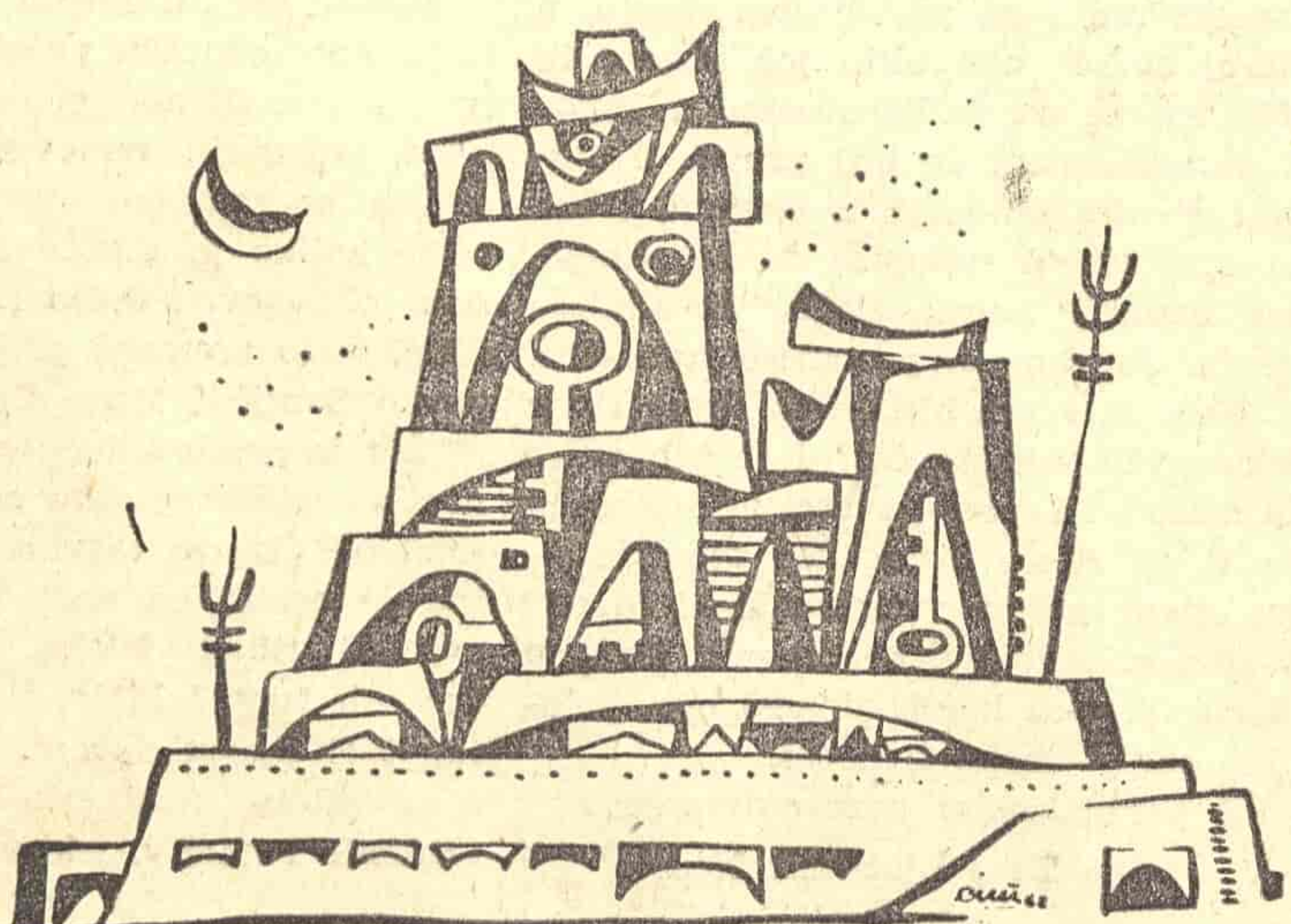

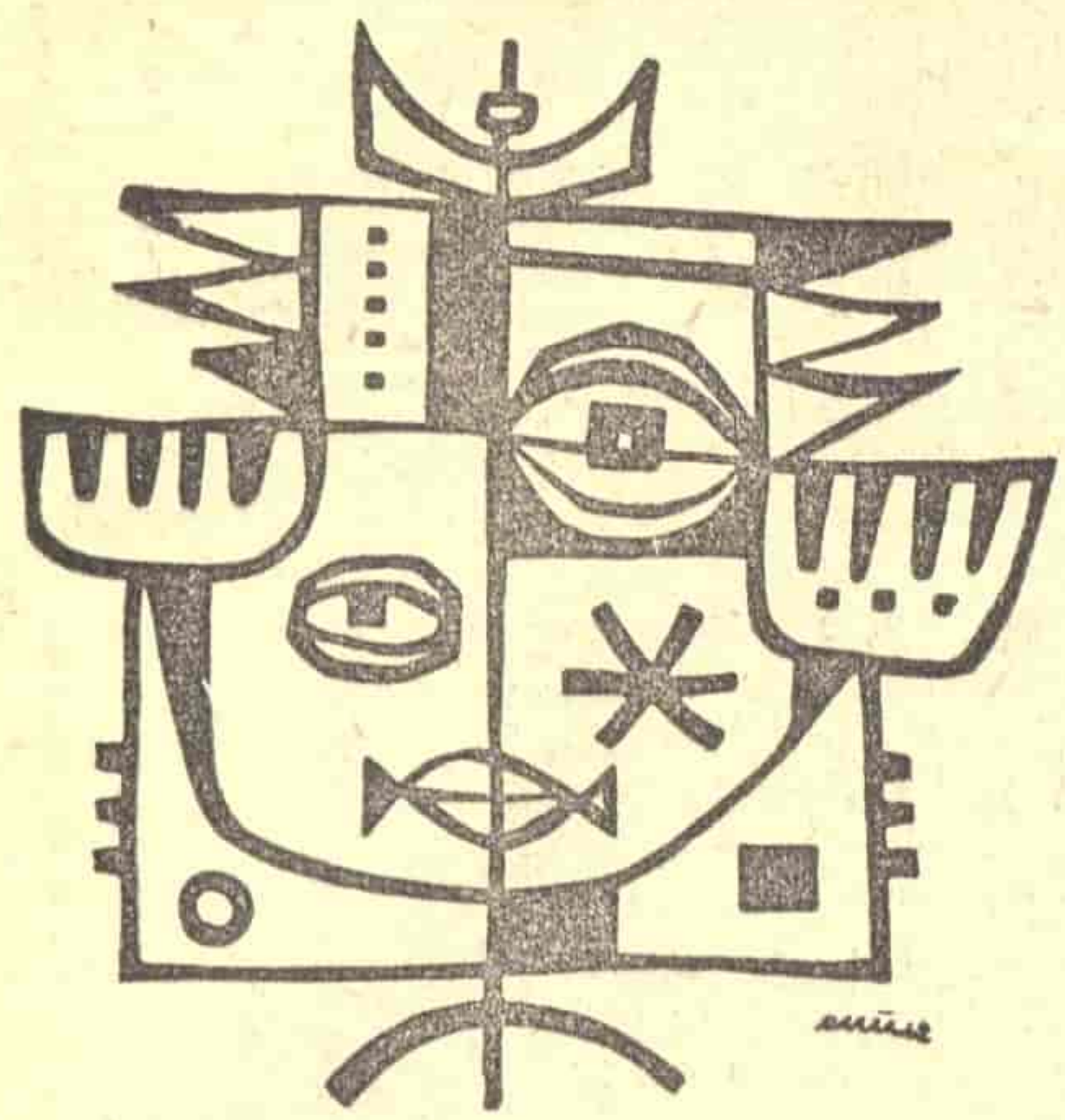
Milan DAMNJANOVIĆ

njenici (Tatbestand) estetike nalaze se razlozi koji govore protiv svakog dogmatizma“. On, dalje, konstatuje da „kao što se u novije vreme nije uspeo da celokupni materijal estetike savlada jednim jedinim postupkom, isto tako dosad nije dovršen nijedan sistem koji, u strogom smislu reči, zaslužuje to ime“. Jer sama tehnika izlaganja ili, pak, provođenje jednog jedinog principa objašnjenja u svim oblastima estetike, još ne daju pravi sistem. Pa onaj ko iz života ili umetnosti prilazi estetičkoj nauci i nada se zaokrugljenoj istini, mora biti razočaran kada vidi da se tu nalazi više zadataka no rešenja i da se na najvažnijim mestima nalaze logički nespojive stvari, da Desoar zaključuje s pitanjem smemo li obmanjivati dogmama.

Desoar, koji je dobio posebnu katedru za estetiku u Berlinu, te pokrenuo i decenijama uređivao zađugo najznačajniji časopis za estetiku (*Zeitschrift für Aesthetik und allgemeine Kunstwissenschaft*, od 1906; izlazi i sada kao godišnjak) i organizovao prvi međunarodni Kongres za estetiku (1913), udaljen sa Univerziteta od Hitlerovih vlasti, zastupao je ideju o opštoj nauci u umetnosti koja treba da postoji pored estetike, u dualizmu koji vodi svoje poreklo od K. Fidlera. Ne upuštajući se u analizu razloga za uvođenje te nove opšte nauke umetnosti, ovde treba samo istaći da je Desoar zahtevao vraćanje samoj stvari, tj. umetničkom delu, jer sva druga nastojanja da se, na primer, biografski ili kulturno-istorijski, iz ekonomski i društveno određene situacije, objasni umetničko delo, u stvari, čine nauku o okolini samog dela.

Anica Savić-Rebac je konstatovala da posle Desoara niko do danas nije bio u stanju da izloži sistem estetike, ni opštu teoriju svih umetnosti, ali nije postavila u nas aktuelno pitanje verovanja u mogućnost zasnovanja naučnog sistema marksističke estetike. Da li, i na osnovu čega, možemo smatrati da je takav sistem moguć i da ga, pošto je zbog važnijih problema dosad ostao zanemaren, treba najzad izvesti, jer je u principu izvodljiv, odbacujući na taj način svaki skepticizam u estetici? Kako možemo dokazati da se u estetici može primeniti samo jedna metoda, tako neophodna kada je u pitanju jedinstven sistem, kada stanje stvari očigledno govori o tome da se mora računati s mnoštvom različitih postupaka? Kako objasniti da marksistička društveno-istorijska analiza predstavlja centralni put za razjašnjenje umetnosti, kada se ona tiče okoline umetničkog dela, a ne njega samog? Kako sistemati-

BLEZ PASKAL DANAS

dr Dušan NEDELJKOVIĆ

Povodom 300-godišnjice rođenja Bleza Paskala

ski povezati, na primer, činjenice čulnog doživljavanja boja i pogled na svet umetnika? Smemo li tvrditi da je u pitanju trenutna nerazvijenost estetskih proučavanja i da budućnost pouzdano nosi sa sobom jedan sistem estetike, u kome će se bez teškoća moći da pređe sa najopštijih principa na pojedinačni slučaj?

Ali, sistematsko proučavanje ne mora dovesti do postavljanja sistema, naročito ne do prokrustovskog spekulativnog i metafizičkog sistema, pa marksizam, kao naučna filozofija, jedino može zahtevati, u skladu s modernom naučnom svesću, otvoren sistem estetike, tj. celinu znanja koja se u ovom pravcu može dobiti na osnovu savremenog naučnog rada i filozofske interpretacije tog rada, a ova opet izvire iz odluke za racionalnost i iz odluke za postavljanjem celine znanja.

Takav sistematski rad može teći bar u ova tri osnovna pravca: najpre se iz razumevanja savremenog naučnog zbiljanja, a ne iz secesije u odnosu na njega, mogu provesti istraživanja koja bi pokazala šta je u savremenoj nauci relevantno za estetiku, kao što su, na primer, u estetičkim studijama iskorišćene teorija informacije i kibernetika; ali i eksperimentalan rad, uz pomoć savremene psihologije i sociologije, predstavlja danas važno područje rada u estetici; zatim, istorija estetike zahteva stalno negovanje, jer estetičko učenje proističu jedna iz drugih i predstavljaju jedan iznutra zatvoren tok, u kome se čovek jednom mora naći da bi razumeo i savremena teorijska zbiljanja u estetici; najzad, iz najintimnijih doživljaja savremene umetnosti treba izvesti ono što je filozofski relevantno u toj umetnosti, u stvari, jedan novi sistem estetičkih kategorija. U sva tri pravca rada moramo zadovoljiti filozofsku svest kao najvišu kritičku instanciju. „Estetika se ne piše ni za stvaraloca ni za posmatrača lepoga, već jedino za mislioca, za koga postaje zagonetkom delanje i držanje ove dvojice“ (N. Hartman).

Estetika se ne neguje sistematski ako se „pretvara“ u tekuću umetničku kritiku, iz očigledno progresno shvaćene ideje o jedinstvu teorije i prakse i iz opravdane potrebe za kontaktom s živom umetnošću, samo što se taj kontakt zatim ne pretvara u estetički rad, zbog čega je, u stvari, i bio uspostavljen. Mnogi estetičari se plaše formula, logike i nauke, ali ne stižu ni do svog osnovnog, filozofskog rada, iz pogrešno shvaćenog skepticizma i anti-sistema. Kritičari, pak, koji estetiци prilaze iz neke umetnosti, ne raspolažu filozofskim obrazovanjem. Kad sami umetnici pišu o estetičkim stvarima, često iz ozbiljne potrebe, oni ne raspolažu ni teorijskim aparatom ni ozbiljnim ličnim filozofskim nastojanjima, pa svi skupa, potajno ili otvoreno, potcenjuju svaki rad u estetici.

Da postoji potreba za sistematskim radom na estetiци pokazuje jedno, doduše, ograničeno iskustvo iz Doma kulture Zapadni Vračar; gde su slušaoci, uprkos apstraktnog, nepodesnog, probnog načina, ispoljili pravo interesovanje za teorijske probleme ove vrste. Nagon za saznanjem može biti snažan kao i svaki drugi nagon; čovek se može odreći mnogih stvari da bi došao do izvesnih znanja. Filozofija i estetika, kao filozofska nauka, moraju se shvatiti kao jedan način života u teoriji i u praksi i, kao u svakoj nauci, ovde je pravi život u sistematskom radu. M. DAMNJANOVIĆ

Iz predavanja koja sam na našim univerzitetima, pre četrdesetak godina (1923), držao o Paskalu povodom tristaogodišnjice njegova rođenja (19. juna 1623 godine), izišla je moja knjiga *Skica filozofske stvaralačke delatnosti Bleza Paskala sa beleškom o Paskalovom shvatanju ljubavi* u izdanju knjižare Gece Kona (Beograd 1924), a iz ove knjige je izišao njen francuski prevod (*La Pensée philosophique créatrice de Pascal avec une note sur la conception pascalienne d'amour*, koji je, iako malen po obimu, izdala istaknuta filozofska knjižara Feliksa Alkana u Parizu 1925. godine, i to u svojoj čuvenoj biblioteci „Collection Historique des Grands Philosophes“, u kojoj se objavljuju samo krupne monografije. Ovakvo prihvatanje moje knjige beše me tim više iznenadilo što sam u njoj s mladalačkom smelošću polazio od činjenice da u Francuskoj i u svetu, dotad, kako mi je izgledalo, od velikih autoriteta Emila Butrua i Viktora Delbosa do još većih u pitanjima Paskala, Štrovskog i Brenšviga, niko ne beše shvatio samu suštinu Paskalove filozofske pojave, a to da je ona samo „jedan stvaralački početak“, te sam u svojoj knjizi određivao „unutrašnju, počinjuću, stvaralačku dijalektiku prvih momenata Paskalovog filozofskog stvaranja.“)

Još veće je bilo moje iznenađenje kad je sam Leon Brenšvig, najveći tadašnji autoritet u izdavanjima i proučavanjima Paskala, čuveni profesor Sorbone — koji će, napredni socijalist i humanist kakav je bio, biti u toku prošlog svetskog rata žrtva hitlerovskog fašizma — prikazao moju knjigu u dodatku autoritativnog filozofskog časopisa „Revue de Métaphysique et de Morale“, počinjući ovim rečima: „Ova kratka studija jeste jedan od najboljih radova među svima koji su posvećeni misli Paskalovoj“, a nastavljajući ovakvim izlaganjem i usvajanjem sadržaja moje knjige: „Istoričari su dosad tumačili Paskala, tražeći u njegovom delu završen sistem, gotovu doktrinu. Naprotiv, Nedeljković postavlja sebi u zadatak da pronikne u njegove prve stvaralačke momente, u njegove intuicije takve kakve su one bile samo u stanju svoga rađanja. Sa samog načina na koji nam se Paskalova misao pruža, može se, zaista, reći da sve u njoj jeste ili nam izgleda „u početku svoga stvaranja“. Ona počinje time što se vezuje za iskustvo, a meditacija o iskustvu izaziva sumnju; ali Paskalova ironija jeste stvaralačka ironija, iz koje nastaje dvostruko sagledavanje. Sagledavanju bede protivstavlja se sagledavanje veličine, nagon, srce, nesvodivo na um... Nedeljković je dovoljno što privedi svog čitaoca, zahvaljujući plodnoj i moćnoj meditaciji uzdignutoj još i znatnom konziznošću i čvrstom stilu, sasvim blizu savremene francuske filozofije...“)

Pa iako je ovako usvajao moju smelu novu tezu o celini pojave Paskalove filozofske misli, Brenšvig je i kasnije, u krupnom Hašetovom izdanju Paskalovih *Misli i manjih dela*, koje je on priredio, istakao u *Bibliografskom pregledu* moju knjigu kao jednu „od dve naročito originalne studije.“) a Andre Kreson produžuje tradiciju da u svojoj sažetoj monografiji *Paskal* navodi moju knjigu između svega desetaka koje uzima iz pet krupnih tomova ogromne Paskalove bibliografije Alfreda Mavija i samu filozofiju Paskalovu iznosi prema izlaganjima moje knjige.“)

Eto kako je, uvek otvorena kultura i filozofija Francuske u svojim najnaprednijim tokovima pre četiri decenije primila moj skroman prilog korenitijem, kritičnijem i celovitijem sagledavanju

pojave originalne i značajne Paskalove misli. I eto zašto za nas uzeti danas ponovo reč o Paskalu, povodom tristaogodišnjice njegove smrti 19. avgusta 1662, nije samo dug prema jednom izuzetnom čoveku od duha i nauke iz prošlosti, i dug prema našoj novoj kulturi koju treba svestrano obaveštavati i graditi, nego je to za nas još i poseban dug zahvalnosti za otvorenost i objektivnost same francuske filozofije i kulture, koje naročito budno prate sve što se u svetu rekne o njihovim ljudima koji su stekli zasluge u izgradnji naučne i filozofske misli čovečanstva, i koje su pokazale istu tu otvorenost i objektivnost pri usvajanju rezultata naših skromnih napora u rasvetljavanju originalne pojave filozofske misli Paskalove.

Eto, najzad, zašto nećemo govoriti o samom stvaralačkom početku Paskalove misli i njegovom značaju za razvitak današnje filozofske misli uopšte, a francuske posebno, jer smo o tome već govorili i pokušali da to pitanje celovito i korenito obuhvatimo i rešimo.

A šta bi posle toga bilo u pojavi Paskalovoj od posebnog interesa za današnjicu naše prelazne epohe uopšte,

BLEZ PASKAL

a za nas naročito, što bi se moglo u uskom okviru jednog sažetog studijskog oglada obuhvatiti?

Izgleda mi da je to sama ljudska ličnost Paskalova i njena kritika sveta i čoveka. I jedna i druga su ostale već tri veka predmet divljenja i proučavanja mnogih, pa da i mi pokušamo da ih shvatimo upravo s gledišta koje smo ranije stekli, naime da je sama Paskalova filozofska misao ostvarila samo svoj korenit stvaralački početak, koji će se nastaviti tek sa filozofijom našeg veka uopšte, a francuskom savremenom filozofijom posebno.

A kad je reč o samoj ljudskoj ličnosti, koja je stajala iza ovog stvaralačkog početka originalne Paskalove filozofske misli, onda mi se čini da je od znatne važnosti ovde, pre svega, istaći otkriće koje je francuski filozof-marksist, univerzitetski profesor Sobul, učinio na svečanoj jubilarnoj akademiji, koja je Paskalu ove godine posvećena u njegovom rodnom gradu Klermonu — otkriće da je za sve vreme Paskalova detinjstva i dečastva vladala grozna glad Klermonom i celom Overnjom, i da je mali Blez izrastao nežno i s bolom prijateljujući s bezbrojnom sirotinjom koja je umirala od bede i gladi.“)

Ovo je, pak, povuklo u samom Paskalovom mentalitetu to da kad je mislio i govorio ili pisao o čoveku, uvek je to bio u osnovi i pre svega ubogi siromah.

A ovome saopštenju, koje je poteklo iz brojnih arhivskih dokumenata Klermona, Overnje i čitave Francuske, da dodamo samo još taj podatak da, kad je Paskal počeo umirati, zamolio je svoju sestru da ga prenese u bolnicu neizlečivih, među siromaha s kojima bi želeo da umre. „Molio me je — pripoveda gospođa Perie pri kraju biografije svoga brata — da bude prenet u bolnicu neizlečivih, jer je imao žarku želju da umre u društvu siromaha. Rekoh mu da bi lekari smatrali da nije momentat da se on prenosi u takvom stanju u kakvom je bio. Ovaj odgovor ga je očevidno razalostio, i on me natera da mu bar obećam da ću, ako mu se napadi malo stišaju, zadovoljiti tu želju njegovu.“) Ali smrt je naglo došla, i poslednja želja Paskalova da umre

kao čovek, siromah među siromasima, nije bila ispunjena.

A i po ovoj poslednjoj samrtničkoj želji može se suditi kakav je presudan uticaj u formiranju ličnosti mladoga Paskala izvršila sirotinja koja je u Overnji tokom cele njegove mladosti umirala od bede i gladi. Može se suditi i o tome kako i zašto je on dolazio na gledište te sirotinje kad bi trebalo da donese kakvu opštiju i korenitiju svoju ljudsku ocenu, i zašto je, na primer, o Dekartovom svetu kao savršenom mehanizmu, koji se od kosmičkih vrtloga do cveta i čoveka kao sat tačno i savršeno mehanički kreće, tako oštro kritički rekao da je to samo „roman o prirodni približno sličan pripovesti o Don Kihotu.“) Ovim je on, jednim potezom svoje oštre kritičke ironije, oštinuo ujedno i po Dekartovoj idealnoj mehanicističkoj slici i po samom svetu u kojem je sirotinja umirala od gladi.

I zato što je svoje ljudsko i životno gledište našao u sudbini ljudske sirotinje, čoveštvo njegove ličnosti, izraženo tolikim njegovim oštrim kritičkim sudovima o postojećem, koji su ostali klasični, živo je i ljudski ubedljivo i delatno i danas.

Tako, klasičnom je ostala, kao što je istakao Andre Kreson, njegova reč o nečovečnoj ludosti samoga feudalnog monarhizma, kad veli: „Čega ima manje umnog nego birati nekoga da upravlja Državom zato što je prvi sin neke kraljice?... Ne bira se da upravlja brodom onaj od putnika koji je iz najbolje kuće.“)

Ili sa istog gledišta uboge sirotinje koja ništa nema, pa nema rašta ni voditi ratove i zanositi se njima, Paskal svojom oštrom satiro m šiba i po svoj budalaštini i grdbi nečoveštva ratovanja, pišući: „Zašto me ubijate vi? — Kako! zar ne stanujete vi s druge strane vode? Kad biste vi, prijaoško moj, stanovali s ove strane, bio bih ja ubica i bilo bi to nepravedno da vas ubijam na ovaj način; ali pošto vi stanujete s druge strane, ja sam junak i ovo je pravedno.“)

Ovako gorko ismevajući protivovečni zločin rata, Paskal otkriva, takođe iza čudovišnih ratnih pokolja ljudi, čudovišni samoživni interes vladajućeg pojedinca, pišući: „Kad je u pitanju da se donese odluka da li treba voditi rat i pobiti toliko ljudi, osuditi toliko Španjolaca na smrt, jedan jedini čovek je taj koji o tome sudi, i još onaj koji ima u tome svog interesa.“)

Krsto ŠPOLJAR

O neodlučnosti
Koliko vidovitosti u tvom oklijevanju

Kako sad lako sagledavam ove obične stvari
Rodenje jednog djeteta u krvi što ga životom oblijeva
Mladence pred ložnicom još nerazdajevene i zadržane od
ljupke slabosti

Smrt starog čovjeka koji doziva bez glasa
Sad znam da je trag radosti naličje mržnje i plodnica tuga
Dovoljna mi je i sama prisutnost života da pomislim na
njegovu nestajanje

Sto sve ne gledam ovako miran
U prirodi koja se umnožava štakorskom upornošću i prazni
lišena samilosti

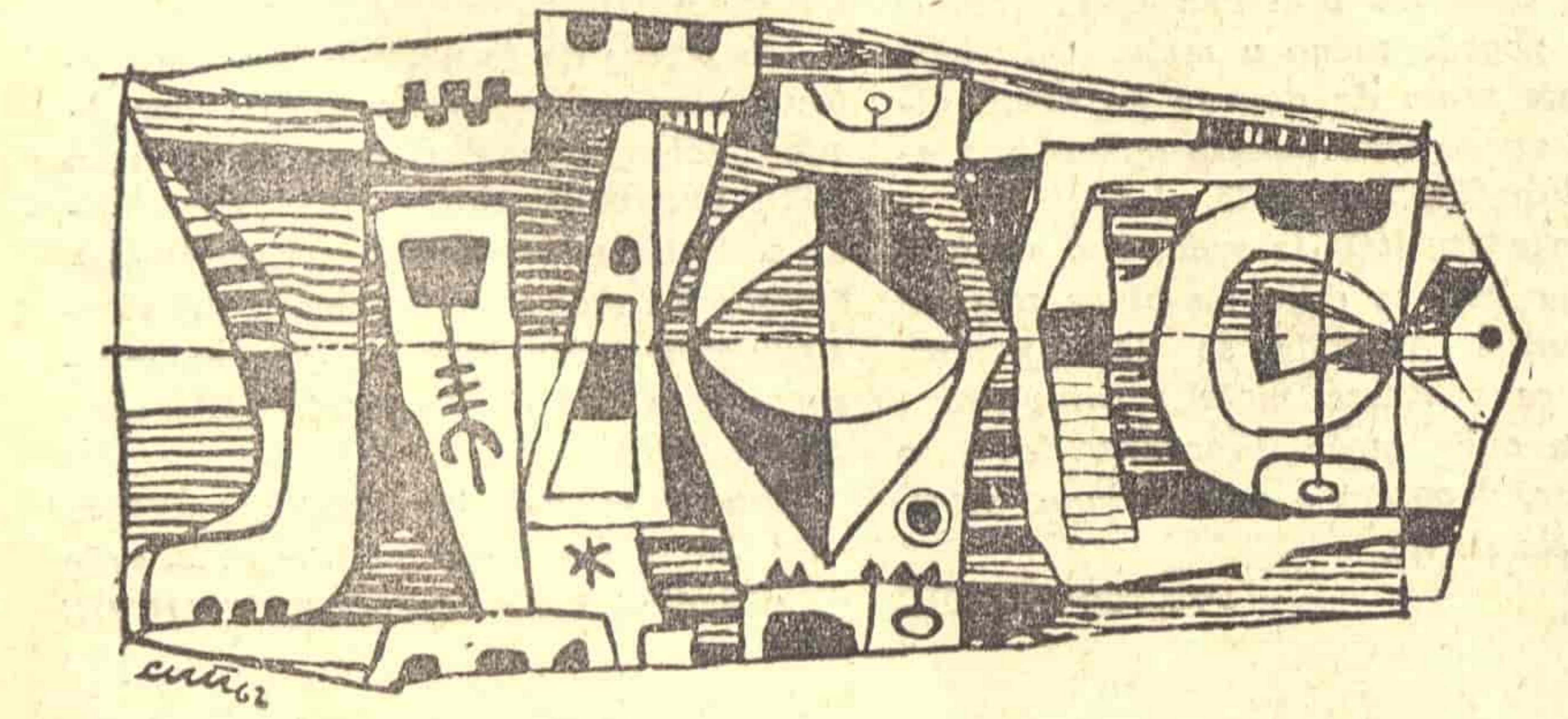
Sa srcem bez nemira i bez neizvjesnosti putovanja
Iza svakog cvijeta otkrivam slični prostor nastanjen
prevareom

Ovako sam sam sebe zagrađio najtvrdim zidovima
Zatvorio zasunima koje ni jedno iskušanje ne otvara
Majna je tamnica tako sazdana da u njoj čovjek ne čezne
ni za slobodom

Pa ni ljubav ne čini od mene čudotvorca
Oči zaljubljene plavojke vodnjikava su svjetlost
Kuju tužno pamtim ali koja me ne obara

VRIJEME
VIDOVITE
NEODLUČNOSTI

Čak sam i izvan domašaja noći da bih zloupotrebljavao tamu
Za neku ličnu čežnju
S kakvim se bezanim naporom stvara dan ljudi
U kojem se nevjesto podražava sanjanje
Svim stvarima prilazim — ništa neću da uzmem
Pa ni sjenku da postoji sa mnom
Ne bacam klopac da bih se vezao
Polazim ne da bih pošao
Ne gledam let ptica da bih plakao i smijao se
Ne saživljam se s pokretima ovih tijela da bih ih ljubio
Odolijevam svim slabostima ne da bih zavolio odricanje
Taj sretnik vidi polja i more
Noć i dan u istom svjetlu bez razlike
Postojanost pjeska na stoljetnoj obali gdje je prošlost danas
I let čovjekove mladosti
Tako ništa mu nije nenadoknadivo kad gleda otvorenu knjigu
beskraja
Ah kako sam izgubljen u ovom pokoravanju
Mom srce gospodari sve što želji njegovoj ne treba

Velibor
GLIGORIĆ

DRAMATIZACIJA PRIPOVEDAČKE PROZE

U kritički pretres uzeti su ovih dana dramatičari i izvođenja „Judoglovenskog dramskog pozorišta“. Tim pretresom pokrenuta su ponovo pitanja dramatičari i izvođenja onih literarnih dela koja nisu namenjena scenskom prikazivanju. Na istoj sceni izvršena su dva eksperimenta u dramatičari i izvođenju od skoro istih kreatora: jedan sa *Otkrićem Dobrice Čosića*, koji je uspeo, i drugi sa dramatičari i izvođenjem Andrićeve *Proklete avlije*, koji nije uspeo.

Kada sam prikazivao Čosićeve romane, isticao sam svoje uverenje da je u njima dramska materija i dramska krv. I u sukobima, situacijama i u ličnostima. Elementarne dramske snage sadrži ona situacija u crkvi u *Deobama*, sa atmosferom silno naelektrisanom dinamičnom prisutnošću neposredne životne opasnosti. Katastrofa visi u vazduhu, životi ljudi su u groznoj smrti. Literatura iz te situacije produžuje se direktno na scenu.

Pitanje dramatičari i izvođenja Andrićevih pripovedaka je mnogo osetljivije. Prema njegovim pripovedakama je vrlo tanana, sa diskretnim senčenjima poezije i života. Pogotovu *Proklete avlije* je vizija, nije tamnica ta i ta, iako je u istorijskom letopisu i u istorijskim bojama. Ona je, pre svega, vizija tkana od poezije, misaonosti, artizma i života.

Andrić voli pozorište. Po svemu sudeći, pozorište mu je u mladosti bilo jedna od najintimnijih umetničkih pasija. Dramski elementi utkani su i u njegovo pripovedanje. I u viziju *Proklete avlije* takode. Najprisutniji, najupadljiviji u dramskom obliku je Karadoz, koji već i imenom personificira orijentalnu glumu. U Karadozu prosijava sirovo jezgro tragikomedije, groteske pučkog teatra, igre strave i crnog humora. Čitava povest, o Džemu-sultanu je prevashodno dramska, za veliki dramski ep, rođena za Sekspira. Ona je za roman, za tragediju, za film. Sam Camil, prisutno poetično biće pripovetke, fizičko i eterično, silueta je drame poetskog zanosa mašte. On se uživljava u ličnost svakoga sna da poveruje u njeno postojanje u sebi, slično kao što veliki pozorišni umetnik nadahnuto poveruje u postojanje u sebi Hamleta, ili drugog magičnog lika scene. Primamljiva su za scenu i zbivanja u *Prokletoj avliji*, oni prelivu sirovog i rafiniranog života, oni neočekivani njegovi plamsaji, one igre svetlosti i senki.

Pitanje je veliko kako sačuvati pisca, pripovedača, da ne izmeni svoj umetnički lik na sceni. Jer scena može da iznese reljefno slikovito i posebnom magijom vrednosti njegovog umetnič-

kog dela, a može da ih deformiše i da ih devalvira. Isidora Sekulić verovala je u moć scene. Ona je povodom pripovetke Ive Andrića *U zindanu* pisala: „G. Andrić je tom pričom dao nekoliko klasičnih scena i za teater. Pisac ovih redova usuduje se postaviti pitanje: da li i g. Andrić sam ne bi tek na sceni ugledao sve refleksije i projekcije svoga turskog čatice“. Isidori Sekulić pao je u oči naročito turski pisar, koji iz ugla sobe zastrašno prati sukob brata Marka i Turčina Fazla. Ona je videla u tom sukobu, i u tom grozničavom praćenju, veliku istorijsku simboliku, istakla je „komičnu i političnu vrednost ove slike“.

I ne samo u pripovetci *U zindanu*, već i u nekim drugim Andrićevim pripovetkama, kao što su, na primer, *Kod kazana*, *Zed*, *Olujaci*, *Veletovci*, *Anikina vremena*, naziru se i projekcije scene. No problem je izvanredno delikatan: kako fluid Andrićeve pripovetke, i sa takvom projekcijom, konkretno, uobličeno, ostvariti na sceni, a da se ne povrede umetničko tkivo i poetske vrednosti koje one sadrže. Kako ona pripovedačka umetnička dela koja sadrže zrna, zametke pa i jezgra života pogodnog za scenu, razviti na njoj, da scensko ostvarenje bude kongenijalno umetničkom svetu pisca, to je problem koji postavlja ne samo pripovetka Ive Andrića.

I kod nekih drugih naših pisaca, pripovedača, mogu se naći možda još otkrivenije spona sa teatrom. Kod Petra Kočića, na primer; on je već i sam svojom pripovedačkom zamisao *Jazavac pred sudom* dramatičario, nagonom umetnika koji ima prirodni dar za scenu. Prirodom obdarena gluma sadržana je već u liku Davida Štrpca, koji se izvanredno nadahnuto i duhovito prerađava pred sudom. Darovite glume puna je *Sudanija*. Kočićeva *Sudanija* je pirandellovska fantazija u embrionalnom vidu, spontana je improvizacija scena koje se dinamično razvijaju, vode pred okom čitaoca. Gluma je tu elementarna, sa ekspanzijom koja izbija neposredno iz života, i njome život postaje puniji, slikovitiji i punokrvniji. Prirodno obdarena gluma sadrži i lik Simeuna Đaka u fantaziji, u nagonu za prerađavanjem, igrom spektakla, potrebom za scenom na kojoj će se razbukutati i raspojasati njegova darovita robusna priroda.

Spone sa teatrom žive i u prozi Sime Matavulja, i to spona komediografske. Matavulj je promašio kada se okušao na dramu, a promašio je i u komediji kada se udaljio sa svoga zavičajnog tla, za koje su se držale spona komediografske, spontanog humora. Njegova intimna pasija je pozorište. Privlačila ga je vrlo mnogo komedija i nju je s ljubavlju prevodio. Komediografsku materiju nosi unutra u sebi njegov roman *Bakonja fra Brne*. Klasične scene komedije su u glavi koja je posvećena dolasku fra Brna u selo i njegovom dočeku. Scene prerađavanja seljaka u manastiru odblesak su prisustva teatra. A ta-

kođe i likovi fratarara puni su obeležja, boja i soka duha komediografskog.

Bora Stanković je sam dramatičario svoje pripovetke. Pošlo mu je za rukom da u *Košani* ostvari jednu od svojih najinteresantnijih poema, da u njoj ostvari svet svoje mašte i poetskih snova. U dramskoj obradi *Tašane* pretrpeo je neuspeh, upao je u melodramski romantični teatr koji je tud poetskom svetu njegove pripovedačke proze. Jezgro pripovetke *Jovča* postalo je i njegova lična opsesija za poduhvat dramatičarije. Teatr je zavodljivo pružao ruke prema njegovom književnom stvaranju. Primamljiv je i za stvaranje stvaranje Svetozara Corovića, koji je želeo da i ličnom glumom živi na sceni. Svojsva i dara glume, i pasiju za scenom, imali su i neki naši pesnici: Sima Pandurović i Milutin Bojić ne samo u svojim ličnim, intimnim strastima, već i u velikom delu svoga pesništva. Teatr je opsedao Momčila Nastasijevića. Privlačio je i Miloša Crnjanskog.

Rado se dramatičariju pripovetke Čehova. No i on sam je genijalno rešio spoj svog poetskog i pripovedačkog sveta sa scenom. Pronašao mu je najskladniji put, zapravo izumeo je najproduktivniji vid ulaza svog poetskog i pripovedačkog sveta na scenu, umetnička i životna prilagođenja. Lako, bez tegoba i bez prepreka prelazi se iz njegove pripovetke u njegovu dramu, pozorišno delo. Kao da je i sama scena satkana od umetničke prede njegove pripovetke. I kao da je i sam scenski jezik njegove drame iznikao spontano iz njegove pripovetke. Njegova pozorišna dela pružaju već dramatičarima onih njegovih pripovedaka koje nemaju dramski oblik, ključ za njihova prilagođenja sceni.

Andrićeve pripovetke ne može se prilagoditi sceni ilustracijom njene sadržine, i to još takvim scenskim sredstvima koja joj umetnički ne pogoduju. Skorašnji eksperiment pokazuje da se tim putem u interpretaciji lako sklizne u naturalizam koji je protivan i suprotan Andrićevom umetničkom svetu. Tim putem ono što je pripovetka svojom prefinjenom supstancijom otklonila, na jednom postaje njeno tuđom rukom nametnuto svojstvo. Scenska ilustracija vrlo lako privuče u interpretaciji i vizuelno neka nasleđa koja su već u razvitku našeg pozorišnog prebrođena.

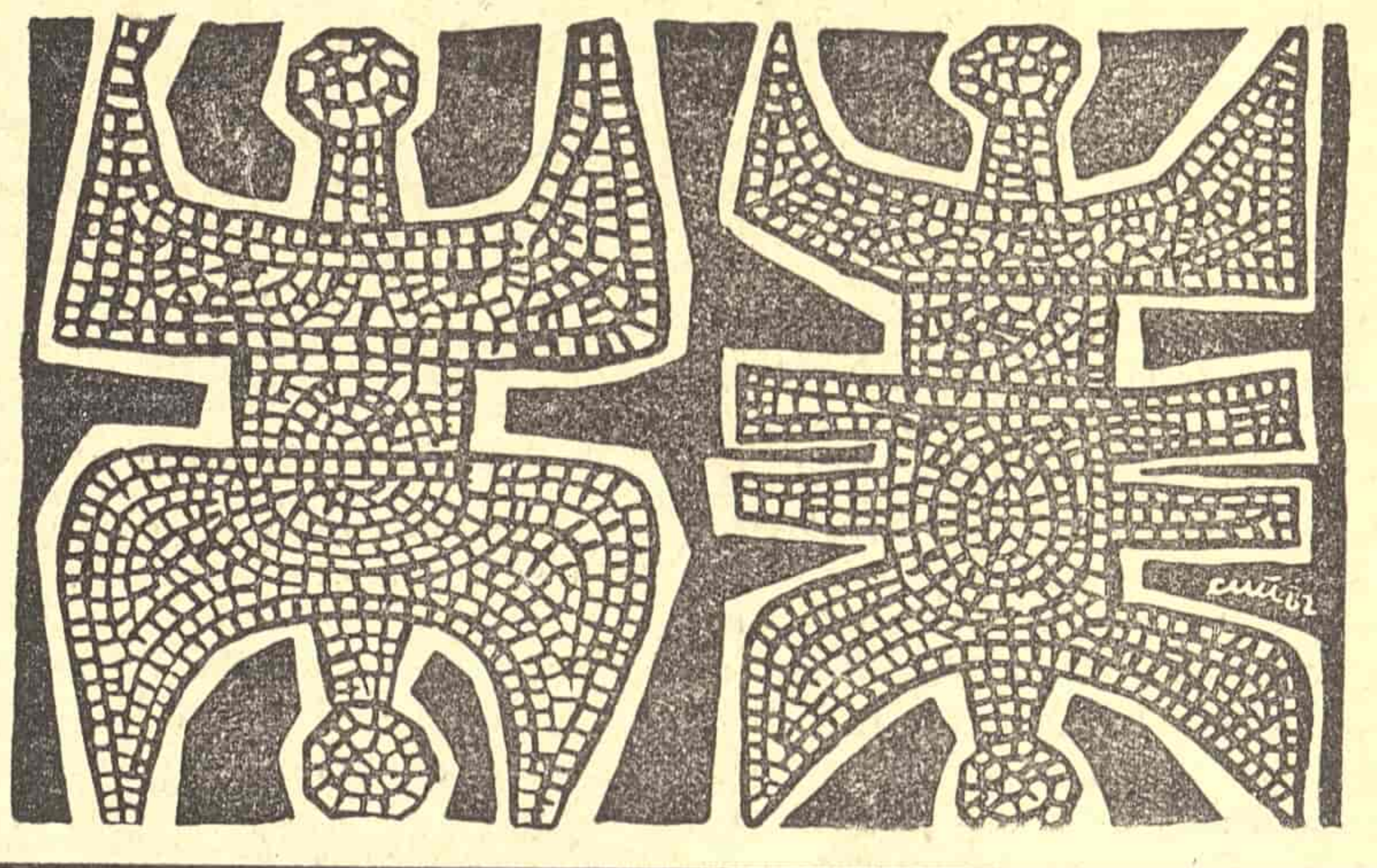
Eksperimentat, ma koliko se plemenitih pobuda i namera uložil u njegovo ostvarenje, može da postigne i suprotno dejstvo, pogotovu kada je u pitanju suptilna, visokim poetskim duhom nadahnuta i prozračena, oplemenjena umetnička materija. Treba velikih priprema za ovakve poduhvate da se pronađu najprikladniji vidovi scenskog uobličavanja i izražavanja, što noviji, a i sasvim novi, koji bi bili inicirani iz samih umetničkih svojstava pripovedaka, i ne nametni spolja. Tek tada, u takvom ostvarivanju, i sami pisci mogli bi, po onom verovanju Isidore Sekulić, videti još i bolje ono što su u pripovetci stvorili, a i publika naći još prisnije, uzbudljivije i rasplamsanije ono što je lektiroum pripovetke doživela.

Izet
SARAJLIĆ

SUSRET S EMIGRANTOM pesnikom u kafeu Saint-Placide

Da nije imao oči, ličio bi ti na neku staru violinu. Uostalom, možda si ga i izmislio, bar s nekim da podeliš taj dan. S nekim svakako. Ali on. Ne bi li bilo bolje da si ga pustio na miru?

A ti mu još i stihove. Eh ti, eh ti!
Lirik, ostaćeš uvek to. Neovisno od tekuće mode oblaci će te uvek onespokojiti. Ljudi pogotovo. Ovaj tu začeo se neke inostrane slobodice. Sad bi bio srećan da u nekom selu tamo gacka po blatu i sluša domaće ptice. Znaš po sebi: deset italijanskih dana (bilo je to tvoje prvo inostranstvo) bio si naprosto lud, kao padobranac bez padobrana. Toneš, a nigde reči mil!
Jest mi ga i to neko padobranstvo! Ovaj tu, čitav život zurice u redove vožnje. I oni, redovi vožnje, u njega.
Njega ne. Zalim njegovu majku koja više uopšte ne može da zamisli to lice puno dečakih pega. Jednog dana rekao joj: Sutra me ne čekaj. Uzeo taksi i pravo na stanicu. Dugo, zajedno s njim, putovala je i zavičajna reka. Ali i ona, konačno, ima svoju granicu. Oude, šta će kome njegove pesme, njegovi uzdasi za tom rekam što osta u maglama. Na burljivoj pijaci njegovu nenapisanu zbirku pod naslovom Jesen sumnjom da će kupiti i jesen sama. Pariz, 1960.

SA MARGINA ŠTAMPE

PARASTOS POD ŠIFROM

Već smo navikli da na oglasnim stupcima dnevne štampe čitamo saopštenja da će Nikola i Nikolija Nikolić „biti na putu 19. decembra“, ili da Sveta Stevanović s porodicom „neće primati posete 9. januara“.

Zašto davalac oglasa ne želi ili ne može da prima goste baš 19. decembra ili 9. januara (a ne bilo kojeg drugog dana), po pravilu, ostaje neobjašnjeno, ali nema sumnje da je takvo javno upozorenje znak davaočeve pažnje i obzira prema onima koji bi slučajno baš 19. XII ili 9. I mogli da mu banu u kuću. Uostalom, objavljivanje ovakvih oglasa u novinama već je postalo deo našeg posleratnog pravoslavnog folklor.

Da je, pak, u pitanju živi, životvorni folklor, a ne neki okamenjeni ritual čiji se smisao izgubio u tmini vekova, pokazuje jedna relativno nova, suptilnija varijanta ovog običaja. Pažljivo čitalac rubrike „in memoriam“ mogao je, nedavno, konstatovati porast broja oglasa u kojima ožalošćena porodica obavestava da će svom dragom, nikad neprežaljenom itd... davati četrdesetodnevni (ili šestomesečni, ili trogodišnji) pomen u Ulici 7. jula br. 5 (ili Admirala Geprata 19, ili Krušedolskoj 20)...

Zašto se ožalošćena porodica postužila topografskom šifrom, kad već preko štampe saopštava urbi et orbi da će pokojniku davati pomen? Šta treba da zaključuje oni koji ne znaju da su to adrese Saborne, Vaznesenske i Svetosanske crkve: — da građani prelaznog perioda drže parastose kod matičara?

GENERALISIMUS VOLGO

Sve od hisarličkog rata zbog lepe Jelene, pa preko Cezarevog zavojevanja Francuske i Kolumbovog otkrića Dominikanske Republike, do današnjih dana, teško da je za svet bilo sudbonosnijeg događaja od bitke koja se na okuci Volge odigrala u zimu 1942/43. godine — bitke koja je označila početak sloma Hitlerovog levijatana — a koju su naši dnevni listovi ovih dana u dva-tri maha pomenuli kao volgogradsku bitku.

Istini za volju, naglasak je u novinskim izveštajima počivao na značaju te bitke i na značaju gigantske rekonstrukcije kojom se današnji Volgograd podigao sa zgarista i ruševina — a ne na samom imenu. Ono je, uostalom, češće zamenjivano opisnim konstrukcijama kao „bitka na Volgi“, „bitka kod današnjeg Volgograda“, bitka na mestu gde se danas uzdiže Volgograd“ itd. Dva-tri puta zabeleženo je, između zagrada, da se Volgograd u vreme te bitke zvao Staljingrad, a na jednom ili dva mesta čak je upotrebljen izraz „staljingradska bitka“.

To upadljivo izveštačko i/ili redaktorsko lutanje i vrpoljenje može se lako objasniti i shvatiti ako poverujemo (a treba da verujemo) da je, uglavnom, svakome jasno da volgogradska bitka kao istorijsko-geografski pojam spada, otprilike, u istu grupu kamo i boj na Kosmetu, istanbulska patrijaršija, ili bombardovanje opštine Stari Grad posle incidenta kod spomenika u Dobračinoj ulici.

Za slučaj da je nešto ostalo nedorečeno, stavimo tačku na i. Kod današnjeg Volgograda služile su se u ovom veku dve velike bitke: (a) caricinska bitka u građanskom ratu (jer se Volgograd tada zvao Caricin) i (b) staljingradska bitka u drugom svetskom ratu (jer se Volgograd tada zvao Staljingrad).

Volgogradske bitke, srećom, nije bilo. S nešto sreće i pameti — neće je nikad ni biti. Kosta TIMITIJEVIĆ

Predrag PROTIC

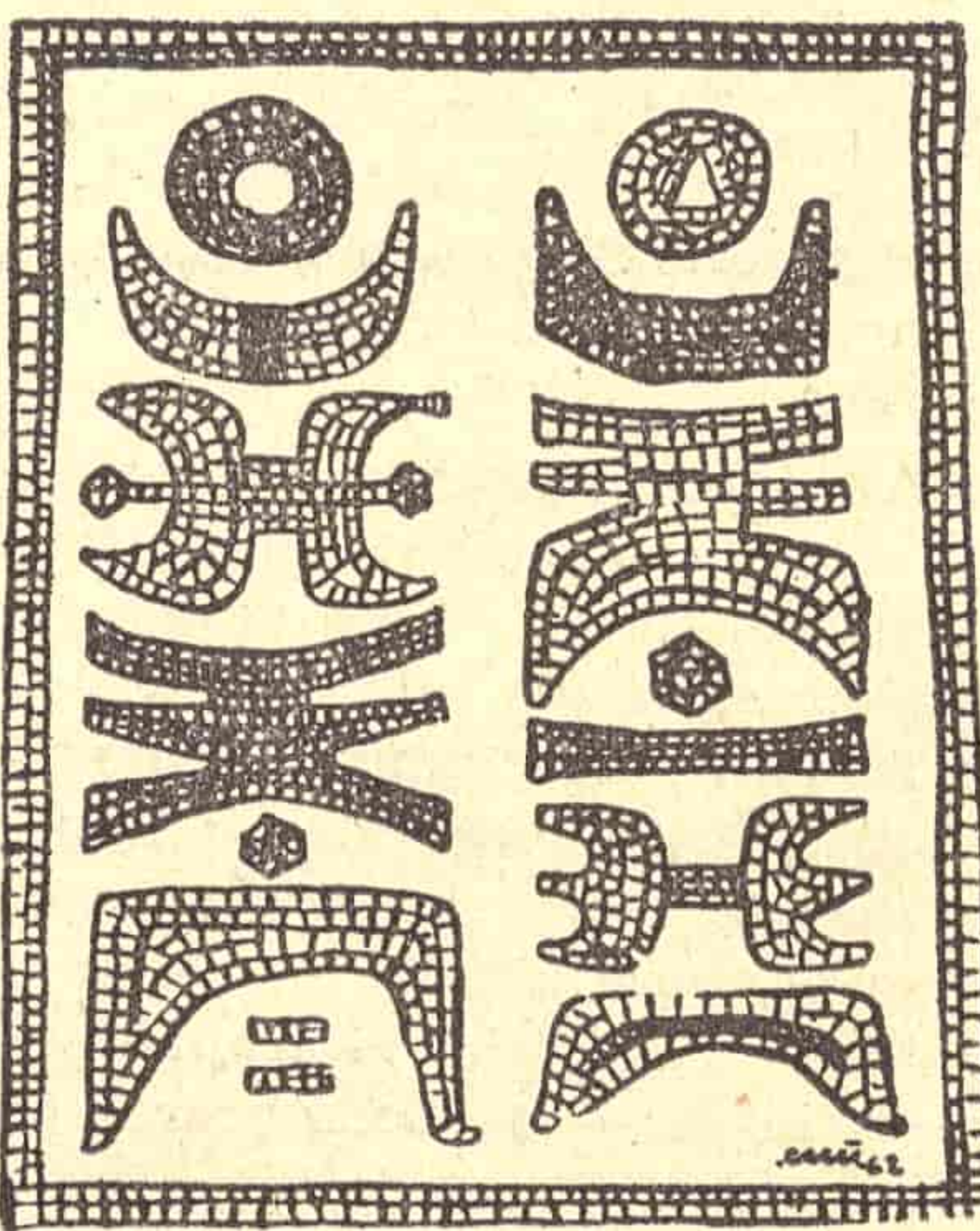
mali esej

... KRITIČARSKI PROMASAJ

Nastavak sa 3. strane

slučaj i sa *Sent-Bevom* i njegovom ocenom *Floberovog romana Salambo*. Sve ono što je ovaj veliki kritičar zamerio Floberu može se prihvatiti, ali kada se sve te zamerke sakupe one ne opravdavaju nepovoljan sud o *Floberovom romanu*. U svakom slučaju ostaje nedoumica da li se ovakvi slučajevi, koji nisu baš tako usamljeni, mogu okvalifikovati kao kritičarski promasaji ili ne.

Postoji i jedan obratan slučaj. Sime Vučić je, na primer, u više navrata govorio o književnom delu, mestu i u lozi Miroslava Krležu i to njegovu pisanje je, kao što se moglo i očekivati, bilo više nego afirmativno. On je sasvim tačno odredio i vrednost Krležinog dela i mesto koje tom delu pripada u našoj književnosti. Ali u svom prevelikom oduševljenju Krležom i njegovim mknjigama Vučić je opom značajnom piscu pripisao i one osobine koje on nema, a u njegovom delu video i ono što se u njemu ne nalazi. Pera Todorović, čije kritičarsko delo

izgleda, kad se pročita, mnogo zanimljivije no što se činilo onima koji ga nisu proučavali, ali su ga omalovažavali, sasvim je ispravno procenio vrednost nekih Merimeovih dela koja je želeo da na izvestan način približi srpskoj publici, ali obrazloženju tih tačnih su-

dova idu u red najvećih besmislica koje su na srpskohrvatskom jeziku o piscima i knjigama napisane.

Bez ikakvog dvoumljenja, dakle, takvi slučajevi mogli bi se, tačnom sudu uprkos, okvalifikovati samo i jedino kao kritičarski promasaji.

Kritičarske promasaje treba tražiti pre u argumentima no u sudovima, jer obrazloženja daju sliku kritičareve ličnosti, njegovog dara i sluha, njegovih shvatanja i osećanja sveta. A kritičar nije ni sudija ni nišandžija, od njega se ne traži da pravilno deli pravdu, ni da pogodi tačno u metu. Od njega se traži samo da dovede do kraja piševu misao i da pokaže kakav je njegov doživljaj toga dela. A doživljaj se ne može pročitati iz suda, već samo iz razloga koji se daju da bi se taj sud obrazložio. A kada se daju razlozi, onda se o njima može raspravljati i tek se onda može proceniti da li je kritičar, govoreći o delu nekoga pisca, pogrešio ili ne.

USPEŠAN DEBI

„Hladna guščija džigerica“ Vuka Vuča u Atelju 212

PRE PREMIJERE SVOG KOMADA „Hladna guščija džigerica“, koja je nedavno održana u „Atelju 212“, Vuk Vučo, poznat kao prozni pisac i pozorišni kritičar, izjavio je da je njegova prva drama inspirisana sudbinom Kerila Česmena. Međutim, Česmenov slučaj, koji je godinama ispunjavao stranice svetske štampe, veoma je malo uticao na stvaranje ove drame. Izuzev početne ideje i situacije „na belom hlebu“, ništa od tog slučaja nema u ovoj drami. To ne znači da ova činjenica diskvalifikuje dramu, nego da u drami ne treba tražiti postavljanje problema krivice, okajavanja krivice, i opravdanosti smrtno kazne. Vučo nije promena u karakteru krivca, društvenog udela u krivici osuđenog na smrt i opravdanosti smrtno kazne. Vučo nije napisao problemsku dramu ili dramu s tezom.

Teško je utvrditi kojoj vrsti pripada Vučova drama. U programu stoji da je to tragična farsa. Ali nije jasno šta se u njoj persiflira i razobljučava. Ova farsa ima tri različita i nejednaka čina. U prvom činu ulazimo u ćeliju u kojoj četvorica osuđenih na smrt čekaju na izvršenje presude: jedan decubica, jedan palikuća velikog stila, jedan berberin koji je ubio svoju baku i Romus, glavna ličnost komada. Pošto smo se upoznali s ovim ličnostima, njihovim strastima i manama i njihovom nespособnošću da shvate veličinu svoje krivice, dolazi do postupnog izvršenja kazne. Jednom po jednom osuđeniku, po običaju, donose hladnu guščiju džigericu i jedan po jedan, uz zvuke vergla, odlazi na gubilište. Jedino Romus biva pošteđen: on je u poslednjem času pomilovan.

Ali u drugom i trećem činu nastaje preokret. Iz programa vidimo da je sočan i zanimljiv prvi čin bio samo „san“. Romus je, u stvarnosti, jedini osuđenik na smrt. U njegovoj sobi je prijatno, ima cveća, svira muzika sa gramofona, njegova goste pred izvršenje kazne, njegovi čelari čak veruju da je on kraljev podak, pošto je uspeo da već deset godina odlaže izvršenje smrtno kazne. Ali Romus samo čuti. Uzaludni su svi pokušaji zatvorske administracije da ga navedu da progovori. On neće da progovori ni po koju cenu. Kralj je ljut zbog njegovog ponašanja, Romusovo ćutanje smatra za ličnu uvredu i obećava mu pomilovanje ako progovori, ali Romus odbija. Onda koriste poslednju šansu: dovode mu jednu devojkicu iz ravne kuće. To je, ispostavi se, devojkica za čije je ubistvo Romus osuđen na smrt po njegovom sopstvenom priznanju, ali on ne želi kompromisa i odlazi u smrt.

Zašto Romus odlazi u smrt pošto je deset godina nastojao da se izvuče od smrtno kazne? Zašto je izgubio volju za životom? Da li zato što ga njegov i sestra nagovaraju da, kako bi oni dobili premiju osiguranja, sebi oduzme život nekoliko minuta pre izvršenja smrtno kazne? Da li zato što je otkrio da je devojkicu koju je voleo, i mislio da je ubio, postala prostitutka? Da li se Romus iznenada zgadio život za koji se tako dugo i uporno borio? To se ne zna, to svakako nik ne zna. Farsa je jedna ubojita dramska vrsta, ali nije jasno protiv čega je uperena ova farsa.

Svojim dramski prvencom Vuk Vučo je pokazao sposobnost da zamisli jednu zanimljivu situaciju, da napiše žive i plastične dijaloge, da ocrta bizarne karaktere, da ispuni duhovitim nabojima reči svojih junaka, da ispuni scenu živim zbivanjem, kretanjem i dramatičkom. Ali on nije pokazao spremnost da zahvati jednu temu iz života, da pokrene jedan ljudski problem, da dobro organizuje svoj komad i da mu da jednu misaonu vertikalu. Njegov tekst je nesumnjivo mogao da bude mnogo bolji da ga je on osmislio jednom idejom i nastojao da zauzme stav prema jednoj životnoj situaciji. Međutim, izgleda kao da je Romusovo ćutanje izazvano Vučovim uestezanjem da nam nešto osmišljeno kaže.

Od tri čina ove drame, prvi čin je nesumnjivo najbolji i on je mogao da posluži kao vrlo dobra osnova komadu. Ali drugi i treći čin su pisani bez ikakve veze s prvim činom. Prvi, najživlji, najbolje pisani i najzanimljiviji čin je, u stvari, bio Romusovo snoviđenje. Za-

slugom pisca, a i reditelja, ovaj čin je ispaao kao prava stvarnost, a druga dva čina kao košmarnsko i nejasno snoviđenje. U njima je tragikomika iz prvog čina postala burleska, a crni humor se pretvorilo u pravljene otrcanih šala i bobijevskih viceva. Tamo gde je trebalo otpočeti komad, on je naglo pao u zanimljivosti, dijalogu, duhovitosti.

Vučo je svoj komad koncipirao kao niz slobodnih asocijacija nanizanih na jednu temu, ali asocijacije, ponekad isuviše udaljene od „teme“, otele su se eventualnoj ideji, nadvladale je i počele samostalno i neobavezno da lutaju po raznim oblastima života. U ornamentima tih slobodnih asocijacija mogle su da se prepoznaju i nazru mnoge teme iz života i razni vidovi gledanja na život. (Najživotnija od tih tema je briga oca da svojoj kćeri nabavi miraz pomoću žrtvovanja svoga sina.) U tom mozaiku tema mogle su da se doznovu u svest situacije ranije vidjenih komada Beketa, Drenmata, Mrožeka, pa čak i neke ideje Sartra (Romusove reči da svako treba da izabere svoj stav i da je on izabrao ćutanje).

Ovaj maštovit i mestimično duhovit komad režirao je Aleksandar Glovacki vrlo dobro u detaljima, ali ni on nije mogao iz komada da izvuče jednu mi-

sao koje u njemu nema. I on, kao i slikar kostima Zivorad Kukić potpomogli su da ono što je san u komadu postane živa i neposredna java, a ono što je java, postane neka vrsta košmarnskog sna. I oni su, kao i pisac, pokazali mašte, veru i osećanje ritma, ali nisu doneli jedno osmišljenje predstave, koje je, najvećim delom, trebalo da bude briga autora komada. Od glumaca, od kojih su neki igrali i dvostruke uloge, u snu i na javi, mislim da treba istaći Dejana Dubajića, Nikolu Milića i Ružicu Sokić. Olivera Vučo je podsećala na jednu mladu i neiskusnu Miru Stupicu.

U celini uzev, može se reći da je ovim komadom Vuk Vučo pokazao nesumnjiv dar da ude u dramsku materiju, smisao za dijaloge, slobodu da zagriže u složene situacije, ali je podbacio u pogledu konstrukcije komada i njegovog misaonog fundiranja. S nešto više životnog iskustva i koncentrisanja na idejnu stranu dramskog zbivanja, verujem da će Vučo napisati mnogo bolje i značajnije drame. To je stvar vremena, posmatranja i iskustva i to će, kad je prisutan talenat, doći skoro samo po sebi. Stoga mislim da se njegov prvi komad može oceniti kao uspešan debi. *Dragan M. JEREMIC*

susreti

RAZGOVOR SA VILEMOM ZAVADOM

Klasično u modernom ruhu

OTPOCINIMO NAS RAZGOVOR interesovanjem za mladu čehoslovačku poeziju. Koji su, po Vašem mišljenju, njeni kvaliteti i njene osobenosti?

U poslednje vreme kod nas, u Čehoslovačkoj, pojavilo se mnogo talentovanih mladih pesnika. Svi oni, bez razlike u temperamentu ili poetskom raspoloženju, nastoje da obogate našu poeziju vrednostima i uticajima svetske kulture. Podjednako, na primer, primaju ono što je značajno kako od sovjetske, tako i od američke poezije. Ja bih izdvojio dva mlada pesnika: Jusefa Hanzlika i Antonina Brouseka.

STA MISLITE, koja je dužnost pesnika danas?

Mislim da pesnik treba da govori ne za sebe, već za društvo, za narod, za većinu ljudi. Svi naši veliki pesnici tako su radili.

KAKVA JE PERSPEKTIVA, kakav je put poezije? Kakvi su njeni izgledi u budućnosti?

Neki misle da u našem veku atoma, televizije i automobila za poeziju nema mesta. Ja, narotiv, mislim da je baš u civilizacijski uloga poezije velika i da će, iz dana u dan, biti sve značajnija i složenija. Naš „Klub ljubitelja poezije“, na primer, organizuje večeri poezije na kojima prisustvuje mnogo ljudi, i starih i mladih. Oni poeziju prihvataju kao religiju.

DA LI STE ZADOVOLJNI postojećim kulturnim vezama između naša dva naroda? Ili smatrate da te veze treba još više ojačati?

Ja sam stari poznanik i prijatelj Jugoslovena. Postoje vitalne tradicije prijateljstva i ljubavi između naša dva naroda. I nadam se da će ta tradicija biti produbljena i oplemenjena. Ja, lično, osećam se sada kao da sam se srećo sa svojim starijim prijateljima, od kojih sam se, tako reći, juče rastao. To sam rekao i u Ljubljani, a imao sam u vidu Bratka Krefta, Antona Ingolića, profesora Krala, Desanku Maksimović, Jaru Ribnikar, Iva Andrića i mnoge dobre i prisne prijatelje.

STA MISLITE, kakve su mogućnosti pesnika, pisca uopšte, u zbližavanju naroda?

Pesnik može mnogo učiniti u ple-

Od 4. do 18. decembra ove godine u našoj zemlji je boravila delegacija čehoslovačkih pisaca: pesnik Vilem Zavada i književni kritičar Milan Jungman. Delegacija je posetila Zagreb, Ljubljano, Bled i Beograd, gde je vodila razgovore sa našim piscima. U Beogradu je delegacija bila gost Saveza književnika Jugoslavije i re-

menitom poslu zbližavanja kultura i naroda. Staviše, ja smatram da je to njegova obaveza.

KAKO STE POCELI da pišete stihove?

Počeo sam kao i svi: stihovima koje pišu svi početnici. Kao pesnik sam se, međutim, oformio negde oko svoje dvadesetitreće godine.

NA ČEMU SADA RADITE, o čemu pišete?

„Klub ljubitelja poezije“, institucija koja radi u okviru našeg Saveza književnika, štampa je ovih dana moju zbirku stihova *Jedan život*. Tema zbirke je istorija ljudskog života od mladosti do smrti, kroz ljubav. Formalno, trudilo sam se da dam sintezu klasičnog i modernog, da klasičnoj formi pribavim novo, slobodnije ruho. Uz knjigu je priložena i gramofonska ploča. Stihove čitaju autor i glumac, to jest, ja kao pes-

Vilem ZAVADA

Moje ime ne stoji na plakatu, i ne glumim sa glumcima na sceni. Ne nosim skupo odelo u zlatu, život običnih ljudi drag je meni.

Ljudi koji su dizali u znoju kule što su se pod nebesa dale, tvrđave, grobnice u čast heroja, gradove, vodovode, katedrale,

Ljudi čije su za ratove čete u bitkama bile tvrde od stenja, a u neprijatelja kad polete, potresala se zemlja iz korenja.

S ožljkom su se vraćali domu i, kako za smenom dolazi smena, vodili su kamenolomu za gradove i sela uništena.

Husein TAHMIŠIĆ

KOLAJNA ISKUSTVA

Čistote nam kazuju vatrostalnu prirodu roditelje. Trajne su pesmovitih prosjaj i pomračenje njenoga uma.

Sa glasom opiranja u donetom plodu i zavetom što kroz mleko tače usnu poroda, roditelja je težišna tačka smirena u grču i reč u slavi, u pokori, u samoubistvu.

Ne malaksaj, šetalico odmene, na licu roditelje. Čuda su pesmovitih meso i senka njegova predeila. Sa znanjem vatre u očima i dahom sveta na uhu poroda, roditelja je bruč potonjih žrtvenika i prezaposlena priroda.

Pred sudbom otvorena srca, kolajno pesmovitih, naša gordinja da ti grca?

TOPOVSKO MESO

„Operacija Lisistrata“ u Savremenom pozorištu

POSLEDNJA PREMIJERA beogradskog „Savremenog pozorišta“, *Operacija Lisistrata* Juena Makola u dramaturškoj adaptaciji i režiji Dimitrija Đurkovića, inscenaciji Dušana Stanića, kostimima Božane Jovanović i muzičkoj ilustraciji Mihaila Zivanovića, predstava je od mnogostrane poučnosti, značajna pre svega kao reagens nacrnjeg i najbeznačajnijeg naličja naše trenutne teatarske situacije. Njen duhovni pratilac, izvesni gospodin Makol, čovek s

osveštanom reputacijom „radničkog i populističkog“ spisatelja, a inače bez sumnje jedan od najslabanih epigončića i vulgarizatora slavnog Bertolda Brehta, sačinio je sredinom pedesetih godina izvesno „potpuno samostalno delo inspirisano Aristofanom“, nasuviše u taj čabar truleži brojne slaboumnosti u tečnom stanju, neophodne za svaki golicavi erotski koktel s pacifističkom tendencijom. Taj galimatijas lažnog anti militarizma, inspirisan revijalno — kabaretskim žanrom i brehtovskim predstavljajčkim teatrom, beogradski reditelj i adaptator Dimitrije Đurković shvatio je kao duhovitu i vragolastu parodiju na besmisleni ubilački i vojnički nagon, koji u ljudima traje od helenskih dana do atomskog doba, i nije se libio da investira u njega sve svoje stvaralačke snage za ljubav konstituisanja jedne široke, gotovo epske, luc-kaste i groteskne freske sa seksualno-ratnom tematikom.

Taj Đurkovićev napor rezultirao je poraznim rezultatom. Scena „Savremenog pozorišta“ možda ni jednom do ovih dana nije bila poprište takvog nepatvorenog provincijalnog neukusa, brutalnog ekshibicionističkog golicanja, idejne obmane i konfuzije, vulgariziranja pozorišta i glumačke urnošnosti, uopšte. Koristeći ovu tribinu da svim glumcima, izvođačima ovog jadnog i sramotnog spektakla, uručim odista iskrene čestitke na stvaralačkom strpljenju, samosavlđivanju i zadivljujućoj disciplinovanosti s kojom su svoj poziv, stisnutih zuba, izvrgnuli ruglu, osećam se obaveznim da postavim pitanje nije li kucnuo poslednji čas da princip kolektivnog upravljanja integriramo i u naše teatarske organizme. Da je taj princip u ovom slučaju bio tole dosledno sproveden, učesnici ove predstave, smeo bih da se kladam, sprečili bi reditelja *Operacije Lisistrata* da časno okonča svoj nečasni posao i onemogućili bi nam da ih, drastičnije no ikad ranije, vidimo u ulozi „topovskog mesa“ kojim se hrane najniži nagoni i najlascivija ždrela pozorišnih gledalaca.

U duši gledaočevoj, u duši pozorišnog poklonika, pri finalu ove predstave na premijeri u „Savremenom pozorištu“, buntovno i revoltirano, sazevalo je pitanje: postoji li način da se omede pašnjak te troglave provincijske ale koja žeže bestidnostima i skrnavi pretenzionostima, koja se čak nije libila da u finalnoj sceni *Operaciji Lisistrata* iza polunagih ženskih stražnjica isturi osveštani amblem Ujedinjenih nacija i zapečati to skrnavljenje tvistovanim partizanskim maršem.

Autor muzike Mihajlo Zivanović, verni sledbenik Đurkovićeve rediteljske zamisli, ostvarujući muzičku ilustraciju *Lisistrata*, okitio je ovu predstavu, kao svadbenu cigansku čergu, bezbrojnim fragmentima i amputiranim temama iz ogromne skale muzičke literature, bez ikakve jasne i dosledne koncepcije, koristeći s podjednako nebuloznom egzaltacijom klasične motive kao i poslednje tekovine šansonjerstva i zabavne muzike. I pored ovako oštre recenzije, pisac ovih redova oseća se krivim i postidanim što se na premijeri *Operacije Lisistrata* nije pridružio nekolicini mladih, čestitih ljudi koji su mu za leđima strašljivo dali maha svom negodovanju uzdržanim zviždukom. Takve junose, još neinficirane savremenom konformističkom pozorišnom etikom, bezuslovno treba podržati protestom i kritikom.

Vuk VUČO

Nasa sodobnost

O DEMOKRATIZACIJI,
DEBROKRATIZACIJI,
DECENTRALIZACIJI
I INTEGRACIJI

TA VEOMA AKTUELNA pitanja iz oblasti kulture i drugih delatnosti danas kod nas pokušao je, u jednom sintetičnom vidu, da nabaci Dušan Pirjevec u članku „Resnica neresničnosta“ (Istina neistinitost), objavljenom u najnovijem, dvanaestom broju slovenačkog književnog časopisa „Nasa sodobnost“; taj članak unekoliko je nastavak nekih njegovih ranijih razmatranja o sličnim problemima iznetim u „Neresničnim dilemama“ (Neistinitim dilemama), koje smo imali prilike čitati u ovogodišnjem desetom broju istoga časopisa. Pirjevec je nastojao da ude u korene nekolicom problemima čijem se rešenju danas teži putem demokratizacije, debirokratizacije, decentralizacije i integracije. On je svoje misli više nabacio nego što ih je razradivao, tako da je članak jednim delom nedorečen. Ali je dobro postavio jedno od mnogih „otvorenih pitanja — pitanja inteligencije, njenog delovanja i njenog aktivnog učesća u prevazilaženju zastarelih shvatanja i navika, u njenom nastojanju da se sama svojim autoritetom izbori za vlastitu egzistenciju i da tako prebrodi momentalne krize. „Iz te krize vodi samo jedan put: to je put traženja, naima, put rizikovanja. To znači da je problem, pred kojim smo se našli, u svojoj osnovi problem rizikovanja, upravo problem spremnosti za rizikovanje. Ukoliko je naše dosadašnje raspravljanje tačno i ako je istina da možemo govoriti o krizi načelnih ishodišta, onda je jasno da ta inteligencija, o kojoj ovde govorimo, nije spremna da rizikuje“. A uzroke svemu tome, pored toga što se oni nalaze u njoj samoj, Pirjevec vidi i van nje, dovodeći ih u neposrednu vezu s nekim privrednim problemima. Novonastala dilema, o kojoj i ovoga puta Pirjevec govori i koja, po nekim postavkama, nije u svemu prihvatljiva, može da se otkloni „ne, deklaracijama, nego praksom, delom. A to je moguće samo putem dosledne demokratizacije, putem relativizacije takozvane službene vlasti. Što u isto vreme znači i relativizaciju inteligencije, tog u sebe zatvorenog i u izolaciji gurnutog sloja“. Tada će i „proces diferencijacije postepeno dobiti novi smer ili barem druge oblike, te preurediti i odnos snaga“.

prošao, a zajedno sa njim i iz ove dileme, pošto je on poznat i kao moralista, ali i kao kritičar čiji su standardi, kad je reč o formalnom i imaginativnom savršenstvu, izvanredno visoki. Za njega je, takode, karakteristično što je uvek izbegavao apstraktne diskusije o literaturi i što je uvek govorio na osnovu dela.

Primenjujući svoja načela prilikom analize romana „Ana Karenjina“, Tener dolazi do zaključka da je najbolje i zaključiti najteži, srednji kurs, i na taj način pokušati izvući iz umetničkih dela najviše što ona mogu da pruže. (D.)

The Listener

SREDNJI PUT U
KNJIŽEVNOJ KRITICI

MAJK TENER, asistent za filozofiju na Univerzitetu u Kembridžu, počinje svoj esej „Srednji put u književnoj kritici“, objavljenom u broju od 1. novembra, tvrđenjem da je jedna od osobina koje dr F.R. Liviša čine najvećim književnim kritičarem ovoga veka njegova odlučnost kojom odbija da prihvati bilo koji od dva ekstremna postupka koje je primenjivao oni koji veruju da je literatura važna: esteticizam i didaktičizam. Pristalice ova dva tabora veruju da je književnost važna, ali se uzajamno optužuju da su filistični. Didaktički tvrde da estete, odvajajući literaturu od života i poričući njene veze sa svim što se nalazi van nje same, fatalno umanjuju njen značaj; estete, s druge strane, govore da didakti, ocenjujući umetnička dela delimično na osnovu kriterijuma koji su im strani, odbijaju da priznaju vrednost koju ona imaju sama po sebi i misle da ona mogu biti vredna pažnje jedino ukoliko napravimo od njih nešto drugo: propovedi, parabole, i-lustrovane maksime. Razumljivo da ova podela mišljenja ide s jednom drugom podelom: s raspravom o važnosti forme i sadržaja u umetničkom delu. Estete daleko više zanima forma dela, a didakte sadržaj.

Po Tenerovom mišljenju i forma i sadržaj su dvosmisleni termini i značenje koje didakti daju tim rečima razlikuje se, u izvesnom smislu, od značenja koje im daje jedan esteta. Dovedeni do krajnosti, i esteticizam i didaktičizam su nekoherentne doktrine. Ali manje ekstremnog didakta, kakav je, na primer, bio Tolstoj, zanimae forma pošto on zna da će moral dela biti snažnije saopšten ako je njegova forma savršena.

Ceo način mišljenja, međutim, koji se kreće u ovim terminima, staromodan je i nije čudo što ga najveći broj ozbiljnih savremenih kritičara odbacuje. Ali misli Tener, ako bismo odbacili ovu terminologiju, morali bismo da usvojimo drugu koja ne bi bila potpuno različita, jer je nepobitno da se čovek može ne složiti sa moralnim ili religioznim gledištem izraženim u delu, ali način na koji je ono izloženo može da izazove najveće divljenje.

Livišova kritička praksa, misli Tener, ukazuje na izlaz

iz ove dileme, pošto je on poznat i kao moralista, ali i kao kritičar čiji su standardi, kad je reč o formalnom i imaginativnom savršenstvu, izvanredno visoki. Za njega je, takode, karakteristično što je uvek izbegavao apstraktne diskusije o literaturi i što je uvek govorio na osnovu dela.

Primenjujući svoja načela prilikom analize romana „Ana Karenjina“, Tener dolazi do zaključka da je najbolje i zaključiti najteži, srednji kurs, i na taj način pokušati izvući iz umetničkih dela najviše što ona mogu da pruže. (D.)

Zycie
literackie

SITUACIJA POLJSKE
LITERATURE

POSLEDNJI BROJ časopisa „Zycie literackie“ posvećen je Kongresu udruženja poljskih književnika, koji je održan 7. i 8. decembra u Vašavi. Pročitani su referati J. Ivaševiča i R. Matuševskog. U njima je izvršena analiza trogodišnjeg rada Udruženja, situacije poljske literature od 1956. do danas, izdavačke politike, popularizacije poljske knjige van Poljske.

Savremena poljska literatura preživljava prelazni period u kome su zastupljene stare preživle forme umetničkog izraza i novi oblici društvene angažovanosti, koji više odgovaraju specifičnosti literature, savremenoj problematiki i tome šta čitalac i društvo očekuju od nje.

Od 1956. godine počeo je nov pravac u književnom životu, njega karakteriše veća autentičnost, dinamika i ozbiljnost ambicije. Proces tzv. „obračunavanja književnosti“ odvijao se ne bez smetnji. Trebalo je srušiti lažnu revolucionarnu romantiku i tzv. „produktivnu književnost“, što znači obračunati se s najbližom prošlošću. Književnost je prestala da bude „devojka za sve“. Nedavno je održana diskusija s temom „Herojske tradicije i njihov značaj u literaturi deherozicizacije“. Diskusija je imala za cilj da pokaže funkcije koje je u raznim momentima u literaturi odigrala deherozicizacija u rušenju lažnih mitova. Ovaj proces je u vezi sa drugim procesima, može se nazvati demitologizacijom stvarnosti. Demitologizacija donosi realističko stvaralaštvo sa savremenom problematikom.

Treći proces u prelaznom periodu je poslednjih godina završen i nije ništa manje značajan od prethodnih. On obuhvata problem koji je tretiran kao drugorazredni u prethodnom periodu, a to je porast interesovanja za individualnu problematiku, psihološku, zatim moralnu i filozofsku kao i za kompleks problema koje Adam Saf naziva „filozofijom čoveka“. Ona je, uglavnom, interesovala egzistencijaliste i katolike a ne pisce sa ambicijama stvaranja socijalističke literature. Mladi pokoljenje pisaca otišlo je dalje, ne bez sugestija kritike. Prevrat koji je nastao u toj oblasti izražen je i u delima čak i takvih pisaca kao J. Strijkovskog (pripoveda „Pravo ime“) Brandisa (prip. „Kako biti voljena“) i („Rupa u nebu“) Konvickog. Problem savremene proze manifestovan je u podeli na dva krila. dva sistema vrednosti. Jedno literatura „velikih pitanja“ za koju je nepravilno tvrditi da je to isključivo elitna literatura, mada se ne može reći da je masovna s obzirom na krug čitalaca. Drugi sistem vrednosti je pristupačniji. Taj surrog „masovne literature“, nema mnogo uzora te vrste na Zapadu. Glavna mana te vrste stvaralaštva je što nema oštre granice između zabavnog i ambicioznog stvaralaštva. U suštini većina tih dela je ispod nivoa novatorske literature. Sličan ovome je problem „novatorstva“. U mladoj literaturi vrlo je karakteristična potera za egzotikom. Zato je stvaralaštvo većine mladih marginsko. (B. R.)

ARTS

DANASNA KRIZA ROMANA

O KRIZI ROMANA govori u svom zanimljivom uvodniku u poslednjem broju Zan D'Ormeson, poznati francuski esejist i književni istoričar. To današnje odsustvo velikih u čudnom je kontrastu sa izdašnošću i sjajem dvadesetih i tridesetih godina ovoga veka. U imeniku pisaca između dva rata, samo u francuskoj književnosti na slovo M, bila su između ostalih i ova imena: Morjak, Moroa, Monterlan, Moran, Malro i Marten di Gar (svi su prevodeni na srpski). Verovatno da i druga slova azbuke mogu dati čitav niz još uvek poznatih imena. Međutim, danas, ma koliko se ogromno mnogo štampalo, pravi talenat je ipak vrlo „retka roba“. Zato je možda potrebno poći s malo dalje tačke i skicirati u krupnim potezima neku vrstu osnovne sociologije književnosti.

Prva konstatacija je prilično banalna, ali važna: književnost je u opasnosti od dva činioca: zbog siromaštva i superprodukcije. Broj dobrih knjiga veoma je mali prema broju štampanih knjiga, a broj štampanih knjiga još je manji prema broju objavljenih rukopisa. Sve je veoma žalosno i duh se osiromašava pred toliko nepotrebno prošutog mastila i gomilom tolikih slabih i zaista sasvim neinteresantnih dela. Tako gledajući stvari, pronalazak štamparije nije više veliki datum u istoriji kulture i ljudskoga duha.

U toj lavini romana, među kojima vrlo retko ima dobrih knjiga, publika ne zna šta drugo da radi do da se osloni na mal broj kritičara, a ovi čine što mogu, vrlo često sasvesno, koji put i talentovano. Mora se odmah reći da današnji kritičari malo imaju zajedničkog sa svojim srećnim prethodnicima iz XIX veka, sa

Sent-Bevom, Brinetijerom i Lemetrom, zatim sa Fageom i Dumerom, najzad sa Kemptom i Hanrioom. Nije više u pitanju studija dela, tendencija „epoha, već samo održati „branu protiv talasa koji snažno udaraju“.

I tako, kritika s početka određena da ističe najbolje, završava tme da se bori protiv najgoreg.

U toj inflaciji objavljenih doo, interralije i druge. I svastupa „u borbu“ poslednja odbrana, odnosno najviši forumi: nagradne komisije Akademije Gonkur, Femine, Renodoa. Interralije i druge. I svake godine čujemo iste poverljive ispovedi pojedinih članova tih žirija: „Ah, kako je ova godina slaba! Nijedno delo ne vredi mnogo!“ A nekolicina dana pred „glasanje“ doznajemo da je ipak isplivalo na površinu šest do osam dela, i da je njihova vrednost gotovo podjednaka. Zatim, delo „Gonkurove nagrade“ proda se u 200.000 primeraka, a nijedno od ostalih ne prede ni deset do dvanaest hiljada. Ima u tome i po malo nečega „skandaloznog“. Kako to da se nekoliko dana ranije, pre nagrade, ni jedno delo ne izdava iz gomile, a nekoliko sekundi pošto je objavljena Gonkurova nagrada, počinje ludačka prodaja nagradnog dela? Takve činjenice, zaista, nemaju u stvari nikakve veze s književnošću, već samo sa publicističkom sociologijom. Ja ne kažem da je izbor „Gonkurovih“ dela nepravilan, ali rekao bih pre da slepo podleganje čitalačke publike nije za književnost znak „dobrog zdravlja. pravog interesovanja i lične ljubopitljivosti“.

(N T)

WELT UND WORT

O FUNKCIJI PISCA

PRILIKOM otvaranja Sajma knjiga u Frankfurtu trebalo je da govori Gerhart Herman Mostar. Očekivalo se da će on održati veseo, čak i stihovan, govor. Međutim, nije govorio ni on, niti koji drugi pisac, nego predstavnik države: bivši ministar kulture u pokrajini Nordrajn-vestfaleni Verner Sic (Werner Schütz). Govornik je temeljno prišao temi: o interesovanju javnosti za literarne stvari. U literarnim krugovima, kasnije, nije se pokazalo veliko oduševljenje za Sicova izlaganja, koja su nazvana „literarni govor državne odgovornosti“. Bilo je tu i drugih prigovora. Ali redakcija časopisa „Welt und Wort“ nalazi da je Sic baš u onom delu svoga govora gde se bavi današnjom literaturom izložio izvesne aspekte o kojima treba razmišljati i s pravom izrekao neka prebacivanja. Zato taj deo govora donosi u novembarskom broju u celini, a mi ga ovde donosimo u izvodu.

Savezna Republika — kaže Sic — čedo okupacije, provizorijum proizveden kroz godine, pod ljagom ograničenog suvereniteta i samo deo nekadašnje Nemačke, izvesno je manje atraktivna od Nemačkog Rajha iz vajmarskih vremena. Ona ne daje pesniku i piscu odgovarajuće teme. Naši nacionalni simboli su u narodu jedva ukorenjeni. Tome odgovara duhovni fundus: 1945. godine stajala je tabula rasa. Cela dvanaestogodišnja literatura i štamalnog samoodišćenja i odšta, što se u revnosti nacionalnog samoskrnavljenja tome pridalo, nestalo je preko noći. Prava literatura delom u izbeglištvu a delom skrivena i zakrčljala. Nije bilo tradicije za koju bi se moglo vezati. Usled toga su se pojavile groteskno pomerene perspektive. Gotfrid Ben je, na primer, naglo otkriven kao literarna senzacija, iako je on bio predstavnici pravca koji je davno prestao biti na vrhuncu. Nepoverenje prema svemu političkom — što su intelektualci sentimentalno negovali već od XIX veka — pojačalo se istovremeno. Blažena vera u čovečanstvo iz vremena ekspresionizma čula se 1945. godine samo kao pri-

ča iz prohujalih vremena. Kraj rata ne donosi mir Evropi; rat se nastavlja kao hladni rat ideja i trke u narodu, i to nesmanjenom žestinom. Prošlo je vreme čednosti spisateljske, koja je dozvoljavala da se bude levo — „gde je srce (kako je to Leonhard Frank formulisao), a da se istovremeno ima i čista savest.“

Sic kaže da se današnjem nemačkom piscu upućuje apel da prihvati trezveno-skromnu stvarnost Savezne Republike. Nekritički krstaški rat, bilo to za „ovu“ demokratiju kao usrećenje čovečanstva, bilo za komunizam kao internacionalnu garanciju jednog radničkog i seljačkog raja — danas više nije produktivna mogućnost za pisca. Tu raste opasnost — veli Sic — da autor umesto sveta, kakav on jest, bira zamišljeni bolji svet i tako izabere svet bez sveta. Pogled ka idealu, ka širem horizontu, spada svakako u literaturu. Element utopije ne sme nedostajati tamo gde se ljudski duh trudi da ostvari budućnost. Utopija danas, stvarnost sutra. Ali gde je skok od jednog do drugog suviše velik, tu literarni govor više zadugo nije dovoljan; tu najlepši vremensko-kritički gnev protiče kroz lirizam bezobalnih osećanja.

Izgleda kao da površno apstraktni, iako-umno osuđujući ton za neke nemačke pisce predstavlja dokolicu koje ih obavezuje. Tako se lako uzdižu iznad Savezne Republike, iznad njene čednosti i njenog smisla za privredivanjem i spremno nodležu ovom iskušenju. Sve se osekem kritikuje, a pri tome nedostaju pretpostavke osnovnog angažmana: ljubavi. Sic kaže da kobna nemačka naklonost ka mržnji prema drugu čija je sudbina ista još nije nestala iz nemačkog duhovnog života; ta mržnja koju treba razlikovati od čvrstine i oštine kritike, jer ova želi promenu i istovremeno održavanje. dok ona potajno simpatizuje s istrebljenjem. Bilo bi dobitak ako bi neki nemački pisci brle upotrebili slobodu koju uživaju: ako bi otpočeli samo time da slobodu predstave sebi kao nešto čemu preti opasnost i što se može izgubiti. U tom trenutku kad se nešto sagleda iz ugla mogućnosti gubitka, tad se počinje to i centi: tad svako delovanje i svaki trud dobija patos konkretnog napora. (A. P.)

Žan-
Klarans
LAMBER

O JEZIKU I

POEZIJA, to naročito korišćenje jezika „nije otvoreno zabranjena u našem gradskom životu, izloženom nemilosrdju statistika i gužvi, ali je njen značaj, sasvim izvesno, sveden gotovo na malenkost. To se može konstatovati, iako ko zna po koji put. Hoće li se primer, između sto drugih podjednako simptomatičnih? Dvojica realizatora najvažnije književne emisije na „Francuskoj televiziji“ odbijaju, u principu, da uzmu u obzir ona književna dela čiji tekstovi dopuštaju smelo tipografisanje. Njihova publika, kažu oni, ne oseća se obaveznom. Pesnicju su vrlo daleko!

Vrlo daleko? Kad im se čovek želi približiti, mameći ih, kao što se to inače čini, njihova sudbina nije ni tada naročito zavidna, jer se zahteva da se uklope u tok određene stvarnosti, koja je, sa svoje strane, funkcija Istorije...

Iskrsavaju tako pred nas dve granice kvazi-nepostojanja poezije. Ona ili uznesu u nedovoljnom ispunjavanju svojih obaveza, odučajući tekak da iščezava, jer se (tako joj se hoće) povlači u sebe i boravi uporno u svom tajnom jeziku; ili se, pak, razlaže u opštem, univerzalnom neredu, bivajući slaba i neizgrađena, pošto nije pristupačna postojećim načinima izražavanja, kojima se naš vek služi i koje, svakako, i zloupotrebljava.

Nobelova nagrada ovde, Nagrada kritičara tamo. Ali ništa ne sprečava da se već deset godina, i više, čovekova borba za dušu (za dušu kao uzvišenu svetlost) zbiva u domenima plastičnih umetnosti i muzike, u romanu, možda, i možda u drami. Poezija, očigledno, ne zna da podstakne strasti, kao što je to umela da čini u mračnim godinama rata, ili u veličanstvenim godinama nadrealizma.

Ovome se, međutim, ne treba čuditi. Ukoliko je poezija jezik dat u njegovom maksimalnom intenzitetu, u onom intenzitetu koji, apriorno, čini da se čovek otkrije u njemu samom i u njegovom mnogodimenzionalnom univerzumu, utoliko ona svoju sudbinu vidi prirodno povezanu sa sudbinom jezika. U iz dana u dan, međutim, sve bržem toku godina u kome živimo i koji nastavljamo — jedan od fenomena najmanje spornih jeste upravo fenomen stalnog slabljenja i opadanja jezika. Uzroka tome ima mnogo.

Najpre je to pad u beznačajnosti. Naša osnovna leksika postala je repertoar mistifikacija ili niz reči koje maskiraju pojmove, gotovo čudne u svojim prvobitnim i autentičnim značenjima. Zaista, mi se prepuštamo dominaciji pseudo-reči, anti-reči, i to prepuštanje kao da je politička ili javna propaganda... Postoji, zatim, momenat nesaopštivosti i mutavosti. Mnoga sociološka istraživanja u mnogim zemljama dovela su do istog mučnog zaključka: naš jezički materijal ne prestaje nikako da siromaši. Ovde se pojavljuje izvestan nov činilac: ekspanzija audio-vizuelnih procesa, naročito tamo gde dominira vizuelno, kao u filmu. Ti procesi olakšavaju, gotovo izgrađuju pasivnost bez jezika, stanja nekakvih mutavih opštenja. Kod posmatrača, na primer, u mračnoj sali najbezzredniji znak manifestovan individualnim preživljavanjem povlači za sobom, uzeti apstrahovano, posebno, neposrednu osudu... Postoji, konačno, degradirana stereotipnost. Prošetati se ulicama, tesnim prolazima koje nam, bez sumnje još ne zadugo, dopušta plodna horda automobila, znači biti svedok slika nas samih, slika koje nas ugrožavaju i zadovoljavaju, koje nas vrebaju na svakom zidu: „kalodontski“ osmeh zamenio je, kao obećanje smrtnima, osmeh anđela i katedralskih svetaca, osmeh bogova... Na svetim natpisima po pročeljima i fasadama nižu se sveprisutni i neuporedivi recepti protiv rdavog disanja!

Poezija nije mogla i ne može a da se ne pobuni protiv ovakvog stanja jezika. Njena istorija, od simbolizma navovamo, jeste istorija njene pobune. Simplifikovano, može se reći da je ona izabrala dva glavna načina da ispolji sebe: jedan je onaj koji nastoji da očuva interene poetske zakone i da povrati, mnogim prepotentnim formama, neke od sposobnosti prisutnih u poetskoj potpunosti, u pevanju i u igri; drugi je, pak, onaj koji znači pribegavanje slici i napuštanje slike, kondenzaciju maksimalnog značenja u rečima — ne bi li one prikrile banalizaciju. Sve u svemu, anti-rečima i pseudo-rečima jezika koji preživljava krizu, poezija suprotstavlja blistave nad-reči, ali i opasne zato što je, svejednako, i dalje odsutan „pravi život“. Na taj

pisma uredništvu

Veza između
Rada Drainca
i
E. Bagrjane

Drainca. Sarajlić se poziva na bugarskog kritičara Josifova, koji za Bagrjanu kaže kako ona i danas „piše vrlo mlado, kao u doba mladosti, mlado od mnogih mladih“.

Iskoristivši boravak u Sofiji minulih dana i slučajni susret s Ellsavetom Bagrjanom, pokazala sam joj ovaj Sarajlićev članak. Zanimalo me je kakvi su bili dodiri između nje i Drainca. Pri epomenju Draincova imena, Bagrjana se blago osmijehnula, a trenutno sjećanje preliha je u riječi:

— Drainca, eh... Dolazio je u Sofiju u dva tri maha, a i ja sam navraćala u Beograd. Uvek smo se susretali, diskutirali. Bio je interesantan, neopovratno potonuo u svoju boemu i svoj način života...

Po riječima E. Bagrjane, Drainca se u Sofiji izvrsno osjećao. Ono što je u Beogradu bila kafana „Tri šešira“ i neke slične, to su u Sofiji bile dve predratna stjecišta književnika i umjetnika. Prvo je „Divite petli“ (Divlji pještovi) i drugo „Kucoto kuće“

Druže uredniče,

KRACI NAPIS Izeta Sarajlića o savremenoj bugarskoj poeziji, objavljen u jednom od prošlih brojeva „Književnih novina“ sadrži navod u kome se govori o prisnoj vezi koja je nekada postojala između bugarske pjesnikinje Ellsavete Bagrjane i Rada

POEZIJI

Preveo
Dragoljub
S. IGNJATOVIĆ

način poezija, sa svoje strane, dospeva do poznatog „nultog stepena“: svet joj se izmiče, ona se izmiče svetu, ostajući, tako reći, zatvorena u sebi samoj.

Dobro znamo, međutim, da nema opadanja koje ne bi, istovremeno, hranilo klicu novog poleta: naše male peri-odične apokalipse nisu još nikada dovele do iverice Istorijske Reči „opadanje“, možda, ne znači nikako podleganje duhu katastrofe. U svemu onome što se tiče jezika i poezije apsolutno najizvesnija je nova situacija, ako se tako može reći, i nove osnovne zamisli. Zaista, dela ostvarena u poslednje vreme, karakteristična po izvesnoj proizvoljnoj sredenosti i po izvesnoj sakramentalnosti, stavljaju nas pred već sad gotovu činjenicu neočekivanog uvođenja u saopštavanje.

Ova dela, napisana na osnovu francuskog, na osnovu engleskog, nemačkog ili švedskog jezika neće znati, sasvim sigurno, da ovaj jezik svedu na ma kakav zajednički imenitelj. On, taj zajednički imenitelj, sadržan je čak i u definiciji poetskog dela sasmo zato da bi bio jedinstven, da bi omogućio potpuno pokoravanje svojim čistim zahtevima. Na taj način, sve što bi se moglo napisati po uputstvu „otvorenepoezije“ — jeste, strogo uzevši, slivenost tačkica koje se razilaze i skup glavnih težnji.

Najpre, i to kao posledica tropiniranog jezika, poezija hoće da njen jezik bude ponovo pronađen, da bude to jest dosta različit od lingvističkog materijala koji pružaju rečnici. Pred pitanjem otvorene sumnje u njihove previše zadržane knjige, pesnici se naslađuju predrasudama i prazno-verjem. Oni žele da se oslobode čudne nekrofilijske, što obično dovodi do toga da pišemo pomoću tumača za fraze i obrte, gotovo pretvorene u fosile!

Uz to, njihov jezički šovinizam postao je neodrživ. Tako, međutim, oni otkrivaju duh svoje epohe. Audio-vizuelne ekspresije izazvale su, zaista, brisanje granice između jezika, koji su sve manje „neobični“ jedni za druge: Vavilon, jedan od najotmenijih snova naših biblijskih predaka, ostvaruje se, evo, pred našim očima, i treba biti preispoljno sumnjalo pa žaliti zbog toga... Buduća sudbina lingua franca zavisiće od naših sposobnosti. Jezik može postati prvobitna nezakazana grada gde su reči oslobođene svog značenja — da bi obuhvatile sve horizonte, da bi bile reči-stvari i reči-pojmovi, da bi se sile sa nesputanim zvucima i to nikako ne na odgovarajući način, već obogaćeno izražajnom spontanosti.

Sve je ovo ocharavajuća metamorfična magma, koju pokušava da obradi „otvorena poezija“. Ona to čini kao artist koji nefigurativno obrađuje formu: to jest sa maksimumom lakoće! Sa maksimumom avanture takode, što dovodi do neodudarana karakterističnosti i namene. Ali, zar je poezija ikada bila precizna nauka?

Otvorena realnosti, ova poezija hoće da je aktivna. Saržana je u tome silna volja za sudelovanjem uživotu. Zbog toga se ona često predstavlja kao konverzacija ili kao scenarij. (Duguje ona, uostalom, posleratnim scenskim istraživanjima i zahteva, sasvim prirodno, svoje mesto u svim ovim ceremonijama posebnog tipa koje se zovu „hapenings“.) Nije manje jaka ni njena volja za konkretizovanjem... Ako ona za aktivnu oblast svog delovanja uzima ovoprisutnost, u svim njenim manifestacijama, očigledno isto onoliko beznačajnim koliko i opasnim, to ne čini u ime nekakve nostalgije za realističnim. Ono što ona traži to je da otkrije, u ovoj haotičnoj stvarnosti, sve što je mitsko, imaginarno, misteriozno... Strasna nastojanja poezije (posle surovih raskida s prošlošću i s muzejima) usmerena su prema oblikovanju i oslobađanju legende stvarnosti, naše legende!

Pojačavajući živu ukupnost znakova i značenja, poezija određuje sebi (kao spasonosan poduhvat) da odvoji čoveka od pasivnosti i mutavosti. Nedovoljno je reći da je naš svet „u postanju“: potpuno menjanje ljudske sudbine uveliko je otpočelo u ovom veku, i to menjanje autentično može da preuzme na sebe samo jedna potpuno otvorena poezija. Na taj će način, što je najglavnije, ona dopreti do svoje suštinske vokacije: isključivo neograničenim jezikom poezija može predstaviti biće, onakvo kakvo je, to jest kao beskrajno i složeno prostiranje.

(Sepavi pas). U tim boemskim kafanama bilo je uvijek živo i zanimljivo, uvijek bučno i veselo. Tu su svračali mnogi prominentni umjetnici, među kojima su odskakale figure dvojice markantnih umjetnika — prof. Balabanova i karikaturiste Ilje Beškova. U tim krmama spravljao se roštilj, pečene čuške (paprake), naročita jela i mezeluci, a vino je bilo uvijek izvrsno, i prodavalo se uz umjerenu cijenu. Drainac je u tim krmama provodio najveći dio svojih „softjskih“ gostovanja.

Za vrijeme svakog boravka u Sofiji, Drainac je svračao u posjete Bagrjani, pa bi u tim prigodama jedno drugome čitali svoje najbolje stihove. Bagrjani su naročito impresionirali stihovi Drainaca posvećeni majci. I ona ih ima i sadim priljubljenim. To su oni stihovi:

„Majko, ja nisam zaboravio kraj tvoje marame natopljen suzama,

Ni stari klen uz vodenički jaz.

Mada danas kao beskućnik lutam pustim ulicama...

Majko, ja nisam zaboravio voštane tvoje obraze i blago krilo.

Vjera BALENTOVIĆ

DORDE RADISIĆ

Pohorska legenda

„Narodna Armija“;
Beograd, 1962.

POEMA Dorda Radišića „Pohorska legenda“ posvećena je pohorskom bataljonu koji je boreći se protiv fašističkih okupatora, pao, kako u povesti stoji, „do poslednjeg borca“.

Radišić je uspeo da jednu od mnogih slavni epizoda oslobodilačkog rata transponuje u zvonke, silkovite i žive stihove. Uz Goranovu „Jamu“, Kulenovićevu „Majku knježopoljku“, Banjevićevu „Sutjesku“ može, bez zavora, da se stavi i Radišićeva „Pohorska legenda“. Tragika događaja na Pohorju nije povukla pesnika u narativnost, u opisivanje onog što se desilo. Događaj je tu poslužio samo kao predmet jednog sugestivnog poetskog kazivanja, ali je ostao, od početka do kraja, upečatljivo prisutan i stvaran. Otuda raznolikost poetskih oblika i figura, pevanje u širokom, slobodnom stihu, i lirsko vibriranje u kratkim, srezanim i pravilno rimovanim strofama.

Podeljena u deset pesama, ova poema je zanimljiva i po gradaciji emocija koje se, iz pesme u pesmu, vezuju jedna za drugu, nadopunjuju, sazi-

maju, zgušnjavaju, da bi, kao sadržaj i forma, bile sjedinjene u jednu harmoničnu i dorečenu poetsku celinu. Iz poeme zrači jedna uzvišena ljudska moralnost. Moglo bi se reći da poema u celni predstavlja etičku poruku koja ima koliko istorijsku toliko i literarnu vrednost. Neoslobođena od izvesnih konvencija i šablona, poema, po u metničkom oblikovanju reminiscencija i po kontinuitetu zbijanja označava sugestivno literarno svedočanstvo identifikovano s događajem koji slika. Ima kod Radišića meditacija koje, na neki način, prevazilaze lirizam, čini se da to dolazi otuda što pesnik oscilira između onoga što je činjenica i onoga što je poetska ideja. Ako nije uvek i u potpunosti odjek neposredne i nepatvorene nadahnutosti, poema je, nesumnjivo, živa i sugestivna evokacija stvarno doživljenog i besprekorno je poetsko ostvarenje.

„Fohorsku legendu“ Dorda Radišića preveo je na slovenački jezik Ciril Zlobec. (N. D.)

VLADAN NEDIĆ

Sima Milutinović Sarajlija
„Nolit“, Beograd 1962.

U EDICIJI „Živi pesnici“ Nolit je izdao antologiju pesama Sime Milutinovića.

U XIX veku ovaj naš pesnik bio je više „hvaljen nego čitan“, dočeni je gotovo zaboravljen. U izdanju „Srpskih pisaca“ Milutinovića dela nisu bila objavljena, iako je to bilo potrebno jer je njegova dela trebalo proučavati kao dela dobrog pesnika koji je uticao, između ostalog, i na Njegoša.

Nešto njegovih pesama i proze objavili su J. Subotić (1853) i S. Vulović (1876) u svojim književnim čitankama. „Srpska književna zadruga“ izdala je izbor pod naslovom „Lirske pesme Sime Milutinovića Sarajlije“ (1899). J. Zivanović je u svojim „Primerima nove književnosti (1928) doneo odlomke iz Milutinovićeve „Serbijanke“, tragedije „Obilje“ i odlomak iz „Istorije Srbije“. U svojoj „Antologiji starije srpske poezije“ (1953) M. Leskovic doneo je tri Milutinovićeve pesme.

Pošto je Milutinović tako malo izdavan, ova njegova antologija je dobro došla, samo je šteta što joj nije dat veći obim. Uredio ju je značajni V. Nedić, koji je Simu Milu-

tinovića obradio i u svojoj doktorskoj disertaciji. U predgovoru Nedić je objektivno i dobro prikazao Milutinovićevo ličnost, njegovu poeziju i odredio mu, kao pesniku, pravo mesto. Moglo bi se samo primetiti da je trebalo pomenuti Milutinovićevo rad na skupljanju narodnih pesama i da nije trebalo uvodni monolog u „Tragediji vođa Karadorde“ okarakterisati „njegoševskim filozofskim nemirima“, jer se može govoriti samo o „militinovićeveskom“ kod Njegoša, mada je Nedić pošao od metafora „njegoševski“ kao od poznatog pojma. Mislim da se početak „Serbijanke“ (Sret) odnosi na kneza Lazara, a ne, kao što Nedić pominje, na Karadorde, o kome se govori tek u pevanju „Čestitosti“.

Pored nejasnosti i zamršenosti u Milutinovićevoj poeziji, Nedić je ukazao i na stihove koje samo pravi pesnik može da napiše i dobro je uradio (tako se, doduše, i čini u antologijama) što je za ovu knjigu odabrao samo takve stihove.

Priredivač je uneo u knjigu i nekoliko prozinskih odlomaka, odlično odabranih iz Milutinovićeve „Istorije Srbije“ i

A. S. PUSKIN

Evgenij Onjegin

Prevod i komentar
Rada Bordona;
„Obzorje“, Maribor 1962.

U NAS jednovjekovni letopis prevedena središnjeg, najznačajnijeg Puškinovog dela — poetskog romana „Evgenije Onjegin“ — uneto je ovih dana novo poglavlje. Izišla je vrhna slovenačka reprodukcija tog klasičnog teksta koji suočava prevodioca s mnoštvo problema rešivih samo pod pretpostavkom da autor prevoda vrlo duboko oseca dan i atmosferu čitavog stvaralaštva Aleksandra Sergejeviča, a napose materiju, tokove, izražajne i ritmičke odlike njegovog romana u stihovima.

Svojim prevodom, veoma bliskim slavnom originalu, majstorski sigurnim i težnim, Rado Bordon je znatno obogatilo ne samo područje pesničkog prevodenja na slovenački jezik, već i čitavu našu „puškinjanu“. Ovo utoliko više što je u izvanredno ukusnom izdanju mariborskih „Obzorja“ (koje je urednički opremio Jože Čuha) tekst prevoda objavljen zajedno s veoma opsežnim Bordonomvim komentarom, studijom o „Evgeniju Onjeginu“, osvrtom na ranije srpskohrvatske i slovenačke prevode tog dela

itd., Bordonovi propratni napisi, koji su nastali, nema sumnje, iz durgogodšnjeg prebivanja u ambijentu Puškinovog izučavanja samog romana i literature o njemu, pomažu čitaocu da još dublje oseti smisao i lepotu vrbunskog ostvarenja Aleksandra Sergejeviča Puškina. Na dve stotine pedeset stranica, obimnije i razvijenije nego jedan naš „puskinist“ pre njega, piše Rado Bordon o „Evgeniju Onjeginu“, pružajući celovitu sliku postanka romana, pesničkih težnji i preokupacija, svega što je podsticalo i nadahnjivalo Puškina tokom rada na ovom delu.

Svojim komentarom i studijom Bordon je znatno proširio granice naše literature o najvećem ruskom pesniku, ali je svakako još veća Bordonomva prevodilačka zasluga. Možemo s velikim zadovoljstvom istaći da smo poslednjih godina dobili dva odlična prevoda „Evgenija Onjegin“: 1957. godine srpskohrvatsku reprodukciju Milorada Pavica (koja je već doživela drugo izdanje) i, sada, ovaj Bordonom prevod.

Jednovjekovni put Puškina roman kroz prevodnu literaturu nastao je u Jugoslovenskom tlu, počev od prevoda spira Dimitrovića-Kotorani, Ivana Trnskog, Jovana Stimeonovića - Cokica, Karela Strekelja, zatim Riste Odavića, dr Ivana Prijatelja itd. Zaista bi trebalo da postane predmet posebne studije. Nema sumnje, vidno mesto u toj studiji pripalo bi reprodukcijama koje su dali Trnski, Odavić i odlični poznavalac ruske literature, popularizator Puškina opusa kod Slovenaca, dr Prijatelj. Ali savremeno, suštinski adekvatne prepere „Evgenija Onjegin“, reprodukcije na nivou zahteva koji se danas postavljaju pesničkom prevodnju, dobili smo tek zahvaljujući Pavicu i Bordonu.

Ovim prevodiocima valja odati priznanje, jer su sačuvali plastičnost, gracioznost, kristalnu i u isti mah živu lepotu „onjeginiske“ strofe. Kako puškinski deluje, na primer, u Bordonomvom prepevu Tatjanino pismo Onjeginu Bordon je verno i promudro odrazio sve što znači Puškinova poetska reč — i sve čime ona zrači. A to je podvig u domenu pesničkog prevodenja. (L. Z.)

Vlaga

„Matica Hrvatska“
Split, 1962.

U PRIPOVEDAČKOM postupku Sviličićevom evidentna su dva stremljenja: poniranje u dubinu psihe, pri čemu se koristi prevashodno savremenim proznim izrazima, i sveže, akvarelisičke kazivanje primorskog ambijenta, ostvareno slikovitim i osebnim fragmentima. S tim u vezi moglo bi se, eventualno, govoriti i o dva uticaja, kafkijanske i džojsovskovlfovske škole, odnosno dalmatinskih pripovedača orijentisanih na lokalni kolorit (Čipiko, Milčić, pa i Segegin). Ante Sviličić je iskustvo ta iskustva i ostvario prozode kroz koji u punom meri dolazi do izražaja njegov sopstveni pripovedački iver i duh, njegova interesovanja i preokupacije.

Junaci ovih pripovedaka su potencijalni jurodivi, razapei između života i askeze. Prostor gotovo da je zanezaren; vreme, prigušena strasti, traganje za samim sobom, ludilo koje neprekidno preči — to su osnovni činioci kojima se ovaj svet pokera, odupirući se uprkos svemu sudbini. Blizi Prometeju nego Odiseju ili Orfeju, oni tragaju za svojim mestom u životu, za ciljem koji bi ih oslobodio njihovog iskonskog prokletstva: „I zaista ništa nije učinio što bi ostalo utišnuto, urezano u vremenu“, kaže pisac u priči „Sjor meštar“, ali ova konstatacija mogla bi se ponoviti i u ostalim pripovetkama, a da se ne naruši celina i sklad.

Iako naslovná, pripovetka „Vlaga“ ne daje u dovoljnoj meri pečat zbirci; svaka pripovetka je posebna, samosvojna celina, istovremeno i srodna i daleka ostalim. Pripovetke su očigledno proizvođaj (ili, može biti, hronoški?) raspoređene, i to tako da se međusobno ne zaklanjaju. Stiče se utisak da je autor pri pisanju svake pripovetke počinjao od početka, uvek iznova upoznajući svet i gradeći, na pri ošnovi, svoj U svaku nas pripovetku uvodi nekoliko poetski intoniranih pasaja i to je, možda, jedino što bismo mogli zamisliti kompoziciji ovih proza. Pojedine lirske sekvence, kojima je, inače, prozet tekst, upotrebljene su znatno sretnije i funkcionalnije, i odaje bivšeg, ili prikrivenog pesnika, koji se, nezadovoljan imperativima lirike, opredelio za pripovetku. Samo tklive Sviličićeve naracije pokazuje raznočestvu dvaju elemenata, i-maginacije i opservacije, što mu omogućuje, krećući se u ograničenom krugu tema i motiva, da ne zapadne u manir i ponavljanje. (I. S.)

neprevedene knjige

THE NOVELS OF WILLIAM FAULKNER

OLGA
W. VICKERYLOUISIANA STATE
UNIVERSITY
PRESS, 1961

a Critical Interpretation

I AKO SE MOŽE OBELEŽITI kao „miljokaz“, knjiga Olge Vikeri se s pravom može nazvati važnim medašem u istoriji kritike o Fokneru. U sravnjenju s prethodnicima — pri tome se, naravno, misli samo na samostana dela — ova knjiga nam pruža izgled celine. Posle knjige Irvina Houa (Irving Howe: William Faulkner. A Critical Study, 1952) pojavili su se još dajti značajni Foknerovi romani. Viljem Van O'Konor (William Van O'Connor: The Troubled Fire of William Faulkner, 1954) stigao je takođe, samo do „Rekvijema za kaludericu“. Irvin Melin (Irving Malin: William Faulkner. An Interpretation, 1957) daje isključivo psihološku analizu, a i to dosta jednostavno. Inače odlična knjiga Varda L. Majnera (Ward L. Miner: The World of William Faulkner, 1959) upoređuje geografsku i istorijsku stvarnost sa legendom Joknapatafa, ali ne daje literarnu kritiku. I tako je Vikeri prva koja kroz posmatranje kasnijih Foknerovih dela istražuje njegovo dotadašnje životno delo. Mada u vreme pi-

sanja ove knjige Foknerovo delo još nije dovršeno, ono ipak čini zaokruženu celinu.

Knjiga se sastoji iz dva dela. Prvi deo sadrži samostalnu analizu pojedinih romana, počev od romana „Vojnikova plata“ (1926) do romana „Grad“ (1957). Drugi deo sadrži sintezne najvažnijih motiva Foknerovog životnog dela. Analize su date u hronološkom rednu pojavljivanja romana, ali tim hronološkim redom O. Vikeri elastično rukuje, pa ga u cilju tematske koncepcije čak i zrtvuje. Tako, na primer, u zajedničkom poglavlju raspravlja o analizi dela „Svetište“ (1930) i dela „Rekvijem za kaludericu“ (1951). U predgovoru autor svoj metod vrlo naglašeno naziva induktivnim, a svoj glavni zadatak vidi u osvetljavanju foknerovskih tema i karaktera, u otkrivanju pesničke tehnike „tačke posmatranja“ i strukture romana. To praktično znači da pri pojedinih analiziranjima polazi, uglavnom, od nekog tematskog ili s tematikom usko spojenog formalnog svojstva, pa to svojstvo zatim ilustruje analizom karaktera i položaja, u

toku ilustracije postepeno otkriva sadržinu romana i, najzad, sabira svoje idejne primedbe.

Drugi deo knjige se sastoji iz četiri poglavlja i bavi se s četiri važna foknerovska motiva. Pre svega prikazuje kako se u njegovom životnom delu odražavaju veze iskustva, stvarnosti i pravde: u crtanju duhovnog lika „Juga“ i u sudbini heroja. Posle toga prelazi na pesničko posmatranje vremena, na pojmove prirodnog (cikličkog) i mehaničkog (linearnog) vremena i razvija suprotni uticaj ova dva različita pojma o vremenu na utvrđivanje pravde i istine. Zatim raspravlja o vezama jezika s pravdom i istinom: u prvom redu rasčlanjava deformacije apstraktnih pojmova u dogme (napr. nevinost, crnac itd.). Na kraju, kao o zbiru ova tri pojma, autor raspravlja o foknerovskom čoveku i u toku toga ocrtava društvenu i moralnu problematiku „Juga“, podrazumevajući tu i ocenjivanje rasnog i posebnog kastinskog sistema, crkve i pravosuđa.

U početku je rečeno da ova knjiga pruža izgled celine. I zaista se o njoj ne bi moglo govoriti kao o pravom celinu. U toku individualnog raščlanjavanja romana gubi se specifično jedinstvo Foknerovog životnog dela, koje danas zvuči skoro kao običan izraz, a na koje su prvi ukazali Dž. M. O'Donel, M. Kauli i P. R. Vofen — a to je legenda Joknapatafa. I od ovog je možda težni nedostatak to što je interpretacija stešnena između izvanredno krute sadržajne granice, što upošte ne dobijamo kritičko procenjivanje i što Vikeri ne ostvaruje vezu između životnog dela i društvene stvarnosti. Ovakvo cela interpretacija, i estetski i istorijski, lebdí u bezvazdušnom prostoru, a sinteza isto tako malo ispunjava ovaj prostor, kao što ne ispunjava ni nedostatak koji je nastao postupanjem da se skicira legenda. Najzad, ne može se nazvati srećom ni to što izgleda da se Vikeri skoro grozi svakog „spoljnog“ predmetnog podatka, što ne daje i istoriju postanka, pa čak ne saopštava ni vreme pojava romana.

Posle svega ovog postavlja se, naravno, pitanje: zašto je ova knjiga ipak nazvana „važnim medašem“. Odgovor na ovo se nalazi u sintezi punoj zahteva, u njenoj domisljatošći i snažnoj ubedljivosti. Jasno je da bi sad ovdje trebalo konkretno opravdati ove tri

vrline. No, umesto opširnijeg razjašnjenja, pozvaćemo se samo na jedan primer, na analizu romana „Bajka“. Evidentno je da je univerzalnost ideje između svih Foknerovih dela najkarakterističnija po ovom delu. Prepoznavanjem ove činjenice Vikeri je nesumnjivo uočila onaj polazni motiv koji otkriva značenje svih heroja i položaja, u krajnoj liniji, dakle, značenje idejnih primedaba. A kritičarsko oštroidnosti ove vrste moglo bi se pozavediti i ako bi bio u pitanju pisac koji je od Foknera manje komplikovan i manje ispunjen kontradikcijama, a kamoli kad je u pitanju takav umetnik koji se u pravu namerno trudi da bude dvostran, da probleme (i rešenice!) ostavlja nerešene. Knjiga Olge Vikeri nije tako stvari. Baš zato se i ne može nazvati „reader's guide“. U njenoj interpretaciji se podosta nalaze i subjektivni elementi, ali se ipak ne može poreći to da nas ona dovodi bitno bliže razumevanju „nesravnjivo najvećeg i najzudbudnijeg (tada još) živog pisca koji piše engleskim jezikom“. (A. P.)

PIŠU: NIKOLA DRENOVAČ,
JELENA SAULIĆ LAV ZA-
HAROV, IVAN SOP I ALEK-
SANDAR POPOVIĆ

Nove godišnji osvrt unazad

UOBIČAJENO JE da se u dane uoči nove godine svode računi, da se analizira rad i zbrajaju rezultati tog rada ostvareni u proteklom mesecima. S obzirom da je prednovogodišnje svodenje računa prava „akcija dana“, prirodno je da i našu rubriku podvrgnemo analizi i pokušamo oceniti u kojoj meri ona opravdava svoje postojanje i kakvi su stvarni rezultati njenog kratkotrajnog, nešto više od godinu dana dugog života.

Novogodišnji osvrt unazad kroz površnu analizu tema o kojima se na ovom mestu pisalo može da dovede samo jednom zaključku: da je ovakva jedna aktivnost u velikoj meri donkihotski posao čija je prava suština — isključivo registrovanje. On veoma retko uspeva da izazove preorijentaciju ili izmeni karakter pojava i događaja o kojima se, kao nepravilnim, apsurdnim ili neprilicnim, pisalo i govorilo.

Ali ipak, čak i kad se posmatra jedino kao signalizator i registrator mana koje se javljaju u našim kulturnim menama, ovakva jedna aktivnost ima, u stvari, čar primamljive zabluda za koju se veruje da neće uvek ostati i biti registar neispunjenih želja, već da će se njom i pomoću nje nešto stvarno korisno moći učiniti. To je, čini se, jedini modus vivendi istraživanja na ovom poslu.

Slabosti koje prate naš kulturni život posledica su, najčešće, nakaznih koncepcija ljudi koji u njemu vode, vrlo često, veoma značajnu ulogu; posledica su koliko inercije toliko i sitnih ličnih interesa, nebrige za ono bez čega se ne bi smelo biti i pružanja prednosti onome bez čega bi se moglo i bez čega bi bilo daleko bolje nego što je sada.

Kad uporedimo, s druge strane, ono o čemu se pisalo sa nekim stvarnim promenama nabolje, koje su, donekle, izazvane, možda i tim pisanjem, ne možemo da ne izrazimo žaljenje što one, tako rečeno, najčešće imaju karakter kampanjskih akcija, na državu organizovanog masovnog davanja oduška izvesnim potisnutim ili zaboravljenim potrebama i nagonima. Ali takvu „organizovanu stihijnost“ obično prati brzo zamaranje i vraćanje na stare koloseke odavno poznatih slabosti.

Ma da je snaga štampe u našem vremenu ogromna, izolovani glasovi osuđeni su na individualno piskutanje, koje u najboljem slučaju, neće biti neprimetno; ali oni će se, međutim, brzo izgubiti sred mnoštva nakaznih koncepcija koje su bile neposredan povod njihovom javljanju. Zbog toga bismo poželeli da glas štampe, kad je ispravno usmeren i pravilno intoniran, u sledećim godinama ozakonjaju svojim autoritetom društveni faktori čije je postojanje tesno povezano sa zrelim rastom i pravilnim likom naše kulturne svakidašnjice.

(Nastavak sa 1. strane)

duje: kosovska bitka je na pomolu, a u požarevačkom Majdanu, uoči odlaska u rat, Musić Stevan, za drugom episkopom trpezom, daje poslednja uputstva sluzi Vaistini o sutrašnjem ranom ustajanju i polasku na put. Zena vlastelinova pokušava da Vaistinu odvrti od izvršenja dužnosti, no čim je mesec primio jutarnje bledilo, a zvezda Danica (zornjača) se pojavila na istoku, sluga budi Musića: umivanje, oblačenje, nazdravljanje krsnoj slavi kondirom crnog vina, pojhivanje već opremljenih konja i odlazak na put (sa kojeg, saznajemo to posle, povratka domu neće biti). Treća trepa je opet u Kruševcu. To je ona čuvena epizoda, u kojoj treperi kneginjina molba da izjutra, kad sva vojska bude krenula, od devetoro braće bar najmlađi Boško ostane, po Lazarevom odobrenju. Znamo valjda svi scenu ponosne kavalkade, sa slugom Golubanom na kraju, koji, po Lazarevom naređenju, onesvešćenu gospodaricu nosi „na tananu kulu“, da bi odmah zatim na konju sustigao već podmaklu konjaničku povorku. U ovom triptihonu večernjih gozbi za trpezom dve poslednje slike donose i dva odlaska u zoru. Mi nismo više u romantici srednjovekovnog viteštva, već u punom jeku socijalističke izgradnje, i dobro je što će o Novoj godini naši ljudi, posle vesele

ZABORAVITI ili SETITI SE uoči Nove godine

noći za trpezama, otici svojim kućama na odmor i počinak, ali zašto bi jedan građanski (gradski) običaj dobrog nutritivnog „štimunga“ u novogodišnjoj noći bio pokvaren ili narušen sećanjem na jednu tihu i otmenu heroiku, iskazanu prekrasnom pesničkom vizijom anonimnog narodnog umetnika, preteče Njogoša, Mažuranića, Đure, Laze Kostića i Čopića iz *Ognjenog radanja domovine*?

Možda bih se vrlo teško odlučio da nekoliko dana uoči dočekivanja Nove godine uznemirujem prah predaka — prah njihovih trpeza, njihovih odlazaka u zoru, njihovih nadahnutih hroničara orudem deseterca — da mi se samom, pre godinu dana, u spovstvenom stanju, pred ponoć uoči Nove godine, nije dogodilo ovo što ću ispričati. Dočekivah i sâm tu ponoćnu Novu godinu, u malenom krugu najbližih rodaka. Nekoliko minuta pred gašenje svetlosti iz Električne centrale zatekoh se u kupatilu zajedničkog stana, kraj napuklog lava-boa, pirkajući malo čaša i tanjira. Onda me, iz odškrinutog prozora, poneše mlaka noć — u Stalač, nedaleko od moga već dva puta pomenutog rodnog grada, u dečačko doba, u jesen 1912. godine. Mati i baba odnekud su saznale da će te noći, u prebacivanju vojske vozovima preko Stalača na jug ka Kumanovu, proći i drinska divizija, u čijem je sa-

nitetu i otac. Htele su, žena i tašta, da ga vide, i da ga sin vidi, valjda da bi ga upamtio. Iz mračne čekaonice male željezničke stanice Stalač istrčavali bismo sve troje, čim bi u punom mraku naišla koja kompozicija, i sama sva zamračena. Prigušenim glasom žene bi zapitkivale, a iz tamnih kvadrata neosvetljenih prozora na vagonima odgovarali bi rezervni oficiri i vojnici, drugopozivci: ne nije ovo sedmi puk, sanitet je prošao pre nas, ne nije, proći će odmah posle nas. Svako pola sata ušuljao bi se zamračeni voz u stanicu, malo postojao, pa odlazio dalje, u noć. Dočekali smo tako i ispratili više od dvanaest vozova a oca ne nadosmo. Drhtao je dečak pred zoru, od jesenje vlage, od umora i možda od tajanstva mraka, koji je dovlačio i gutao vozove kreate ljudima, od kojih se mnogi nikada više neće vratiti. Tamne siluete ljudi kazivale su brižnim ženama poneku utehu: doći će, proći će, sad, posle nas, ne, posle trećeg, ne, posle sedmog, posle trinaestog, posle. Kad je na istoku počelo da rudi siluete su počele da dobijaju likove, mahom bradate. Svi ti inženjeri, profesori, zanatlije, činovnici, seljaci u šinjelima, svi ti moji očevi govorili su tiho, odlazili su tiho, zajedno sa noći. — Kada sam se

vratio u sobu, sa čašama i tanjirima u obema šakama, Nova godina je već bila nastupila. Moja deca me dočekaše sa zagrljajima i čestitkama, a ja, došavši iz davnog svog dečačkog noćnog cvokotanja u Stalaču, obavijen blagim senima svih svojih očeva iz jedne predkumanovske noći. Zajecah od sreće, glasno, sasvim glasno.

Krotki, dobri, bezazleni moji preci! Ja se sad neću pitati ko vas je vukao po ratovima, za koju i čiju čast ili slavu ste dolazili, odlazili i umirali, koji idealni su vas nosili, koje varke, koje lepote, koje predrasde, ubedenja ili zablude. Ali, ako se nešto može zaboraviti, nešto se nikada ne može zaboraviti. Pa ako danas — kao, zacelo, i tada — ima toliko zla i gadosti u svetu, u nama ljudima, u našim apetitima, i navikama, u našoj tuposti i poslušnosti, u našoj lakoj i brznoj mrzovolji, prekositi, pakosti, zlobi i nesvesnosti, u našoj anarhičnosti, uinačenosti i neodgovornosti, u našoj nedruštvenosti, u našem nepoštovanju drugog i u smešnom, glupom, olakom i nekritičnom isticanju sebe ispred svih, sebe uprkos svima, onda mislim da bi to trebalo prevazići ne zaboravom i precrtaivanjem, već smelošću da se u „popravljanju sveta“ počne od sebe: ne od „mi“, već od „ja“, I eto zato — sada ću otvoreno reći — neću primiti ni jedan od ona dva poziva na zajednički doček Nove godine. Ni luda veselost jedne noći, da bi se sva zla zaboravila, — ni kapitulantski dešperat, zato što se mnoga zla ne mogu zaboraviti. Već: uporni trud da se zlo ne izaziva, ne začikava i ne priziva, da se stane oči u oči sa njim, da se njegovi tajni i duboki koreni prvo potraže u samom sebi. A može se to uvek, pa i uoči Nove godine.

Pavle STEFANOVIĆ

Saradnici „Književnih novina“ u 1962. godini

Tokom 1962. godine u „Književnim novinama“ saradivali su sledeći autori:

AVRAMOVIĆ Gavrilo, Albahari Melvi, Aleksis Aleksandar, Ambrozić dr Katarina, Andreevski Cane, Andrić Ivo, Andreevski Petre, Andelković Dušan, Arandelović Miodrag, Arambašić Bogdan, Atanacković Slobodan,

BANDIĆ Miloš I., Barjaktarević Bogoljub, Benzon Marinko, Bećković Matija, Benderski Slobodan, Berić Dušan, Bihajli-Merin Oto, Biskupljanin Mile, Bogdanović Milan, Bogdanović Stanojlo, Bojčević Slavoljub, Bogdanović Vladimir, Božović Božidar, Braun Alek, Brašanac Cedomir, Bošković Dušan, Braško Ivan, Bujčić Zdravko, Bulatović Miodrag, Bunjac Vladimir,

VAIĆ Fedor, Vaupotić Miroslav, Vitošević Dragiša, Vojvodić Radoslav, Vlatković Dragoljub, Vujačić Miodrag, Vujačić Mirko, Vujačić Lazar, Vujašinović Todor, Vujanović Dragutin, Vujičić Petar, Vuković Čedo, Vukmirović Mirjana, Vulović Čedo, Vučo Vuk,

GALOGAZA Slobodan, Glišić Velibor, Glišić Milija, Glišić Milivoje, Glušević Zoran, Grafenauer Niko, Grbić Dragoslav,

DAVID Filip, Damjanović Dafina, Damjanović dr Milan, Deretić Jovan, Diana Srećko, Divjak Ksenija, Dijak Božo, Dimitrijević Dragan, Dimitrijević Kosta, Dimitrijević Milo, Drenovac Nikola, ĐOKOVIĆ Milan, Đurić Dragomir, Đurić dr Miloš N., Du-

rić Ostoja, Đurović Dušan, Đurović Zarko, EMIN Ijama, Emlin Nermin, Eših Ivan,

ZIVANCEVIĆ Milorad, Zivković Zivorad, ZAHAROV Lav, Zorić Pavle, Zupančić Beno, IVANOVIĆ Ivan, Iveljić Nada, Ivanji Ivan, Ignjatović Dragoljub S., Ignjatović Petar, Ilić-Ilijašević dr Vojislav, Ingolić Anton, Isakov Đorde,

JANOSEVIĆ Vera, Janevski Slavko, Jeknić Dragoljub, Jelčić Dubravko, Jeremić M. Dragan, Jovanović Zivorad P., Jovanović Slobodan A., Jovanović Milivoje, Jovanović Raško, Jokić Zoran, Jocić Ljubisa, Jurković Marijan,

KALESI dr Hasan, Karakaš Branko, Karahasan Mustafa, Kašanin Milan, Kecmanović Ilija, Kiš Danilo, Klajn Hugo, Kovačević Božidar, Ković Kajetan, Kolar Vladimir, Kolar Slavko, Kolaković Nikola, Kolundžija Dragan, Koljević Nikola, Konstantinović Kosta, Kosmač France, Kostić Dušan, Kostić Momeilo, Koteski Jovan, Koš Erlih, Krefc dr Bratko, Krklec Gustav, Krnjević

Vuk, Kršmanović Dragica, Krstić Uglješa, Kulenović Tvrtko, Kulundžić Zvonimir,

LADAN Tomislav, Lazarević Branko, Lazić Zilka, Lalić Ivan V., Lakićević Ognjen, Laušić Jozo, Logo Oto, Lubarda Dragan, Lukić Velimir, Lukić dr Radomir,

LJUBIBRATIĆ Delanira, MADAREVIĆ Vlado, Mader Miroslav S., Majdak Marija, Majetić Alojz, Maksimović Desanka, Malović Dragutin M., Manjilovc Nada, Manojlović Todor, Marinković Nada, Marković Vera, Marković Slobodan, Madžagalj Dragiša, Matulić Maristela, Medaković Dejan, Melvinger Jasna, Milićević Nikola, Milunović Milo, Miljković Aleksandar A., Mijušković Vladimir, Miljković Branko, Miljuš Branko, Milankov Mounčilo, Miloradović Mirko, Minderović Cedomir, Minderović Zora, Mitrinović Gordana, Mihačić Slavko, Mišković Dušan, Mihailović Dušan, Mitrev Dimitrić, Mitić Srboljub, Mlađenović Tanasije, Momečilo Slobodan, Molnar E., Momirovski Tome, Musić Srdan, Mužijević Pero.

NAGORNI Miodrag, Nedeljčić Dragan, Nedeljčić dr Dušan, Nikolajević Dimitrije, Nikolić Danilo, Nikolić Marin, Ninković Ladislav, Novaković Bosko,

OGNJENOVIC Vidosava, Ojlača Mladen, Omčikus Branko,

PAVELKIĆ Rade, Pavić-Basta Branka, Pavić Milorad, Pavlečić Vlatko, Pavlović Jovan, Pavlovski Radovan, Pavlović Milivoje, Pajić Petar, Palavestra Predrag, Panić Milorad-Surep, Pantović Jovan, Parun Vesna, Paunović Mihailo, Pečić Branko, Petrov Aleksandar, Petrov Mihailo S., Petrović Veljko, Petrović-Dimitrijević Evgenija, Petrović Branislav, Petrović St., Pešić Radivoje, Petrić Vladimir, Perović Predrag S., Polenaković Haralampije, Popović Aleksandar, Popović Bogdan A., Popović Tadija, Popović Slobodan, Predić Vladimir V., Protić Predrag, Puvaičić Dušan,

RADIČEVIĆ Branko V., Radović Borislav, Radović Đorđe Sp., Rajković Radomir, Rakić Slobodan, Raičković Stevan, Redep Draško, Ribnikar Jara, Ristić Milivoje, Risimović Boško-Rišim, Ristović A-

leksandar, Rodriges Valentin, Ručigaj Danica, Ršumović Ljubivoje,

SABLJAK Tomislav, Samurović Sveta, Sarajlić Izet, Selaković Milan, Sibinović Miodrag, Sjekloča Rajko, Slavček Milivoj, Slamnjig Ivani, Spasić Aleksandar I., Stanković Milić, Stanković Mile, Stanić Miljenko, Stamenković Vladimir, Stefanović Aleksandar V., Stefanović Milica, Stefanović Pavle, Stojanović Dragoslav-Sip, Stojanović Jugana, Suvin Darko, Sušić Derviš,

TADIĆ Dimitrije, Tautović Dobroja, Tahmišić Husein, Tašković Ljubisa, Timotijević Božidar, Timotijević Kosta, Terzovski Milan, Todorović Gordana, Tomović Robert, Trajković Nikola, Trifković Risto,

CIRLIĆ Branislav, Čopić Branko,

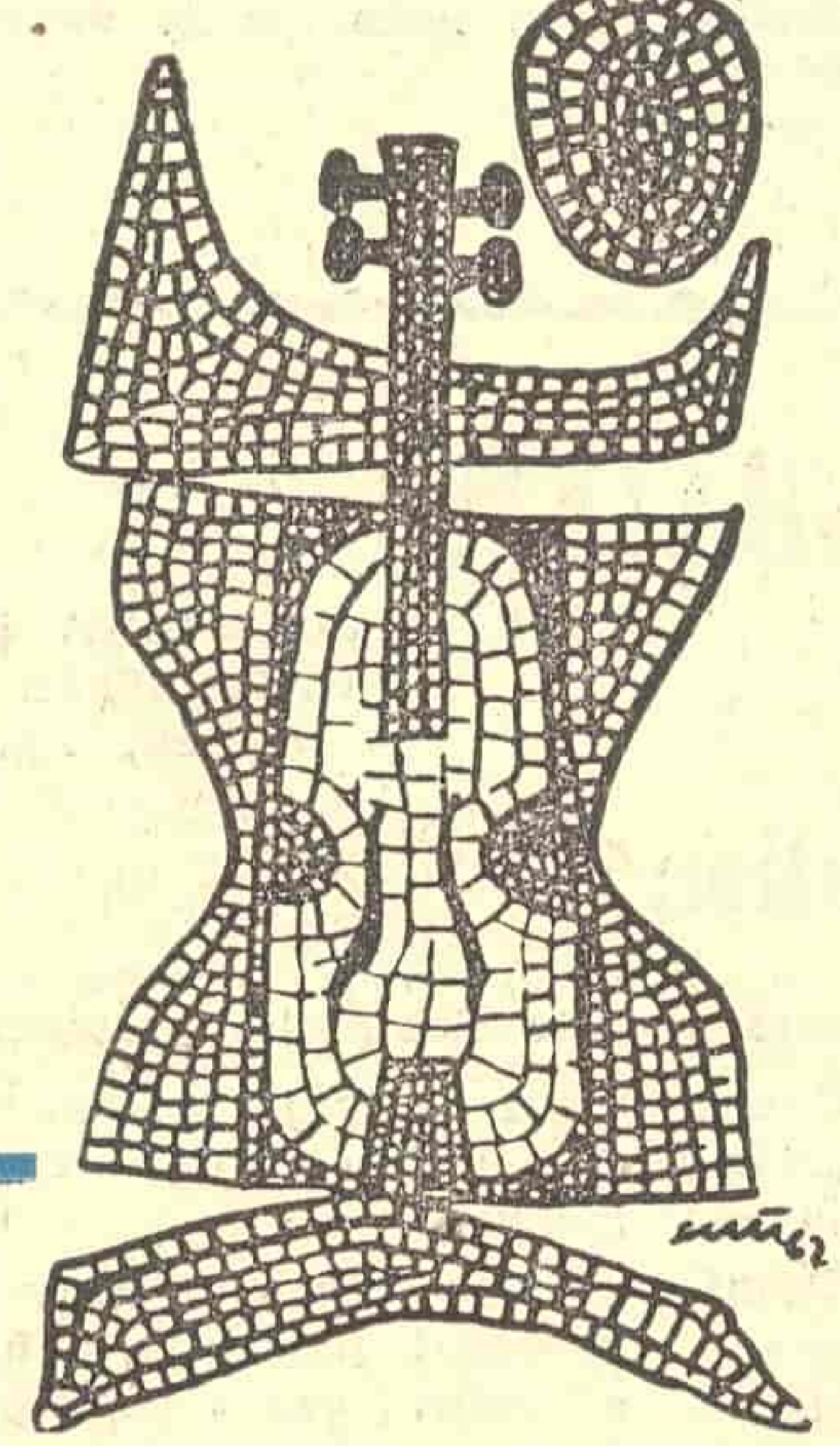
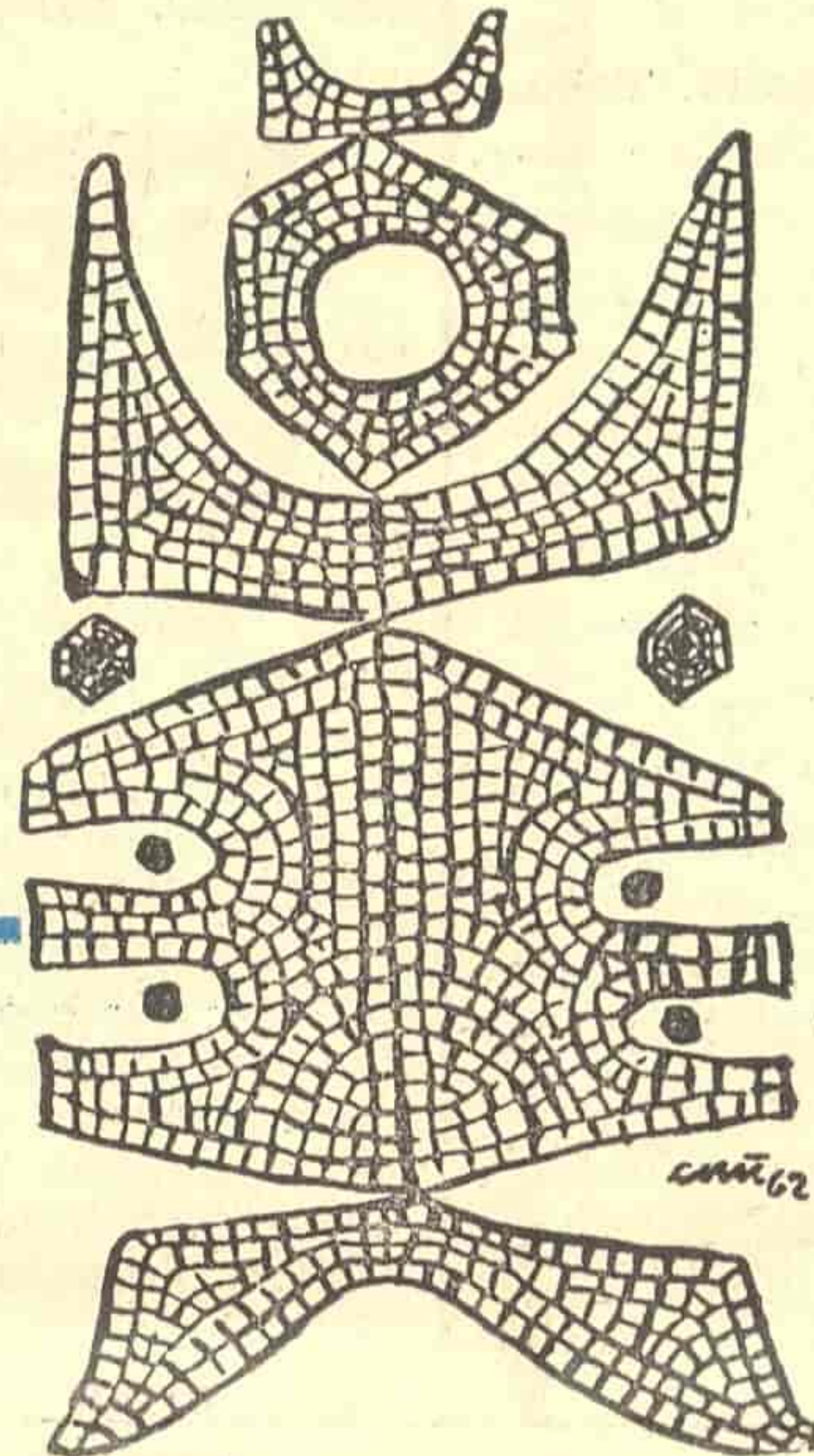
UGRINOV Pavle, FETAHAGIĆ Sead, Filipić France, Finci Mazalta Fogl Ivan,

HLAPEČ-ĐORĐEVIĆ dr Julka, Hristić Jovan, Humo Hamza,

CAR EMIN Viktor, Cesarčić Dobriša, Crnjanski Miloš, COLAK Tode, Colanović Vojislav, Colović Ivan, DZUMHUR Zulfiakar, Džumić Slobodan,

SAULIĆ Jelena, Segedin Petar, Simunović Franjo, Štriktek Božidar, Soljan Antun, Sop Ivan, Sopov Aco, Stefan Florika, Steković Luka, Suica Božidar, Suplinova Evgenija,

VINJETA DRAGOSLAVA STOJANOVIĆA-SIPA

kojima je Zadruga trenutno angažovana. Pored memorijalnog članka Ksenije Lazić o bibliotekarskom radu nedavno preminulog Đorđa Pejanovića (1878—1962), i teksta Dragana Lukića, poznatog dečjeg pesnika, o potrebi školovanja knjižarskog kadra („Nova škola — škola za knjižare“), pažnju izazivaju i zapazanja Jovana Deretića o prvom izdanju Dositajevog „Sobrannija“ iz 1793. godine; uzimajući u obzir dve sitne vesti iz bečkih „Vjedomosti“ Stefana Novakovića (1792—1793), koje je doveo u vezu s pojedinim podacima iz sačuvanih Dositajevih pisama, autor je došao do najverovatnije kombinacije kada je ova knjiga našeg prosvetitelja izišla iz štampe i po kojoj se ceni pojavila na tržištu; u preostalom delu svoje rasprave Deretić je, govoreći o poreku naslova ove knjige,

ukazao na njegovu sličnost s naslovima upotrebljenim već ranije — s Orfelinovima na natpisnom listu „Slaveno-serbskog magazina“ iz 1768. i, po sugestiji Pavla Popovića, s naslovom popularnog časopisa Ruske akademije nauka „Žemjesječnijska sočinjenja“ (koji on pogrešno navodi u obliku „Ežemesječnijska sočinjenja“?), iz perioda od 1755. do 1764. godine.

u buri“, dok je N. Vagapova prevela roman Camila Sijarića „Bihorci“. „Literaturnaja gazeta“ u broju od 29. novembra 1962. godine, pozdravljajući praznik naše Republike, donosi prevod Litave pesme „Jajinci“. Pesmu je prepevao Boris Slucki.

ISPRAVKA

U prošlom broju „Književnih novina“ potkrala se jedna ozbiljna štamparska greška o prikazu Dragana M. Jeremića o knjizi G. R. Tamarina „Terotija groteska“. U drugom pasusu na 4. strani dve rečenice su spojene na taj način što je po jedan deo svake rečenice ispušten. Ove dve rečenice treba da glase: „Dopuštajući pak da i druge estetske kategorije mogu da se pretvore u

groteskno, Tamarin je, u stvari, negirao svoju osnovnu tezu da je groteskno jedna posebna estetska kategorija. Ja. Zar ne bi bilo logičnije misliti da groteskno nije ništa drugo nego deo i varijacija jedne od osnovnih kategorija ka neosvećenom, bizarnom, čudovišnom?“. Molimo čitaoce da uvažavaju ispravku.

POZIV NA PRETPLATU MOLIMO PRETPLATNIKE DA OBNOVE PRETPLATU ZA SLEDEĆU GODINU. UPLATE SLATI NA TEKUĆI RAČUN „KNJIZEVNIH NOVI“ KOD NARODNE BANKE 101-20-1-208. GODIŠNJA PRETPLATA IZNOSI 600 DINARA. A POLUGODIŠNJA 300 DINARA. ZA INOSTRANSTVO DVOSTRUKO.

Nova sveska „Bibliotekara“

Iz štampe je izišla, ovih dana, četvrta sveska „Bibliotekara“ za 1962. godinu. U tehničkoj opremi koja ovaj časopis prezentira bolje od svih stručnih povremenih publikacija koje izlaze u našoj zemlji, sa odabranim materijalom koji je, često, povezan za najaktuelnije događaje iz našeg kulturnog života, pre svega za mnogobrojne i u potpunosti još nerešene vidove rada

u specijalizovanim bibliotekskim ustanovama, Uvodnu studiju u ovoj svesci, „Sedamdesetogodišnjica Srpske književne zadruge“, napisao je dr Milan Zivanović. Koristeći se mnogobrojnim izvorima, objavljenim i neobjavljenim, autor je na desetak stranica svoga teksta prikazao razvitak ove naše najstarije izdavačke kuće s posebnim osvrtom o planovima rada na

KNJIZEVNE NOVINE

Direktor i odgovorni urednik: Tanasije Mladenović. Urednik: Predrag Palavestra Tehničko-umetnička oprema: Dragomir Dimitrijević. Redakcioni odbor: Miloš I. Bandić, Božidar Božović, dr Milan Damjanović, Dragoljub S. Ignjatović, Slavko Janevski, Dragan Kolundžija, Velimir Lukić, Slavko Mihalić, Bogdan A. Popović (sekretar redakcije), Predrag Protić, Dušan Puvaičić, Izet Sarajlić, Pavle Stefanović, Dragoslav Stojanović-Sip i Kosta Timotijević.

List izlazi svakog drugog petka. Pojedini broj Din. 30. Godišnja pretpata Din. 600, polugodišnja Din. 300, za inostranstvo dvostruko. List izdaje Novinsko-izdavačko preduzeće „Književne novine“ Beograd, Francuska 7. Redakcija Francuska 7. Tel. 626-020. Tekući račun 101-20-1-208. Štampano „Glas“, Beograd, Vojkovićevo 4.